

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 4 красавіка 1986 г. № 14 (3320) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

МУЗЫКА І ЧАС

НА З'ЕЗДЗЕ САВЕЦКІХ
КАМПАЗІТАРАЎ

НАДЗЕННАЯ РАЗМОВА

АГРАПРАМ СЁННЯ

НАПЯРЭДАДНІ
З'ЕЗДА ПІСЬМЕННІКАЎ

ВЫСТУПАЮЦЬ

Міхась МУШЫНСКІ,
Аляксей ПЯТКЕВІЧ,
Анатоля СУЛЬЯНАЎ,
Віктар ЯРАЦ

Уладзімір КАЛЕСНІК

ШЛЯХІ АДРОДЖАНАЙ

НАДЗЕІ

Штрыхі да творчага
партрэта
Міхася РУДКОУСКАГА

ПАЭЗІЯ

Новыя вершы

Сяргея ГРАХОУСКАГА
і Юрася СВІРКІ

Паэма

Анатоля ВЯРЦІНСКАГА

З пошты «ЛіМа»

Галінка-вярбінка.

Фотаэцюд А. БАНДАК.

З жывым адчуваннем часу, дачынення да здзяйснення і задум савецкага народа працяуюць майстры многанацыянальнага музычнага мастацтва нашай краіны. Поўнаасцю разумеючы ўсю меру адказнасці за маральнае здароўе грамадства, духоўны клімат, у якім жывуць людзі, яны імкнуцца сваёй творчасцю глыбей асэнсоўваць праўду жыцця ва ўсёй яго мнагаграннасці, ствараць творы, патрэбныя народу.

Вынікі работы, праведзенай за апошнія гады, задачы дзеячаў савецкай музыкі на сучасным этапе сацыялістычнага будаўніцтва абмяркоўваюць дэлегаты VII Усесаюзнага з'езда кампазітараў. І красавіка ён адкрыўся ў Маскве, у Вялікім Крамлёўскім палацы.

Працяглымі апладысментамі сустрэлі прысутныя таварышы Гарбачова М. С., Аліева Г. А., Варатнікова В. І., Грамыку А. А., Зайкова Л. М., Саломенцава М. С., Чэбрыкава В. М., Шэварднадзе Э. А., Дземічова П. Н., Далгіх У. І., Ельцына Б. М., Саласова С. Л., Талызіна М. У., Бірукову А. П., Дабрыніна А. Ф., Зімяніна М. В., Мядзведзева В. А., Ніканава В. П., Якаўлева А. М.

У прэзідыуме таксама прадстаўнікі партыйных, савецкіх, грамадскіх арганізацый, вядомыя дзеячы савецкага музычнага мастацтва, кіраўнікі творчых саюзаў. Прысутнічаюць замежныя госці — кампазітары і музыканты з рэда краін.

Уступным словам з'езд адкрыў адзін са старэйшых савецкіх кампазітараў Д. Б. Кабалеўскі. Увагу Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы да нашага з'езда, заявіў ён, мы ўспрымаем як нагляднае пацвярджэнне таго, што справа, якой мы, музыканты, прысвяцілі сваё жыццё, з'яўляецца важнай і неабходнай часткай усіх агульнанародных спраў, спраў дзяржаўнага значэння.

Глыбокім хваляваннем адклікнулася ў душы і сьвядомасці кожнага чалавека выступленне па савецкім тэлебачанні Міхаіла Сяргеевіча Гарбачова, які прама, адкрыта, нічога не змякчаючы, расказаў аб складанай і небяспечнай абстаноўцы, узнікшай сёння ў свеце, аб велізарнай адказнасці, якая кладзецца на ўсіх нас. Нам трэба зрабіць самыя сур'ёзныя вывады для сябе, паказаць, наколькі мы здольныя мабілізаваць усе сілы музыкі, каб у гэты важны момант чалавечай гісторыі яна не засталася ўбакі і ўнесла свой дзейсны ўклад у вялікую барацьбу за мір.

Са справядлівым дакладам праўлення Саюза кампазітараў СССР выступіў першы сакратар праўлення Ц. М. Хрэнінаў.

Наш з'езд праходзіць у значна большым часе, сказаў ён. Яшчэ і месяц не прайшоў, як закончыў сваю работу XXVII з'езд КПСС. Гэта быў сапраўды з'езд абнаўлення, прасякнуты

небывалым дынамізмам, канкрэтнасцю, дзелавітасцю. Гаворачы мовай музыкантаў, ён паставіў тую тактавую рысу, за якой пачынаецца новы тэмп і рытм нашага руху наперад.

У Палітычным дакладзе ЦК КПСС з'езду, у дакументах, прынятых на ім, падкрэслена ўзрастаючая роля мастацтва, яго ўздзеянне на грамадства, на кожнага чалавека. Мы маем права ганарыцца тым ганаровым месцам, якое займае музыка ў жыцці сучаснікаў. Грамадскае прызнанне — вось мера сапраўднай каштоўнасці творчасці. Савецкі мастак не толькі сведка і летанісец, але і

рабочыя, сельскія працаўнікі, навучэнцы, воіны. Такая публічнасць у самым прамым сэнсе слова — публічнасць музыкі! — дэталёва вызначае арыенціры нашага руху, сучаснае карэкціраваць свой курс.

Гэтыя ўсесаюзныя акцыі, якія праходзілі ў розных цэнтрах краіны і былі прысвечаны магістральным праблемам музычнага мастацтва, пераканаўча пацвердзілі, што сёння ўжо неправамерна гаварыць аб якой бы там ні было перыферыі на нашай музычнай карце.

Не толькі майстэрства, але і ўзровень мастацкага мыслення ва ўсіх без выключэння рэс-

чэрпаюць натхненне ў нягаснучых старонках нашай рэвалюцыйнай гісторыі, у подзвігах абаронцаў Радзімы, працоўных здзяйсненнях сённяшняга дня.

Яны ўслаўляюць шчасце свабоднага жыцця ў сям'і брацкіх народаў, імкнуцца раскрыць духоўнае багацце савецкага чалавека, яго ўпэўненасць у праўце нашай вялікай справы, рашучасць абараніць і ўмацаваць мір на планеце.

Адзін з важнейшых раздзелаў музычнай творчасці — сімфанічная музыка. Яе традыцыі, у многім страчаныя ў мадэрнісцкіх блуканнях на Захадзе, захаваліся, набылі новую

нічкіх конкурсаў, вынікам якіх стала паяўленне рада таленавітых твораў, напісаных да значнальных дат у жыцці краіны — 110-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, 60-годдзя ўтварэння СССР, 40-годдзя Перамогі, да XXVII з'езда КПСС. Рашучы крок за межы сваіх рэспублік зрабіла творчасць цэлай плеяды таленавітых кампазітараў, што сведчыць аб уздыме песеннай творчасці ў рэспубліках, аб сапраўдным інтэрнацыяналізме нашай музыкі.

Але, на жаль, сярод тысяч песень, якія гучаць па радыё, тэлебачанні, на вялікіх і малых эстрадах, вельмі многія не адпавядаюць высокім патрабаванням. Асабліва наглядна гэта праявілася ў апошні перыяд імклівага і бескантрольнага распаўсюджвання вакальна-інструментальных ансамбляў. І рэпертуарам, і манерай выканання яны, як правіла, слепа капіруюць тыя ўзоры, якія настойліва ўкараняюцца ў сьвядомасць моладзі буржуазнай камерцыйнай машынай шоу-бізнесу. З яго дапамогай у краінах капіталу моладзь усяляк спрабуюць адвесці ад вострых сацыяльных праблем. Нездарма гэту музыку так ахвотна бяруць на ўзбраенне тыя, хто прафесійнальна займаецца ідэалагічнай дыверсіяй супраць краін сацыялізму.

Цяпер прымаюцца сур'ёзныя меры для ўпарадкавання дзейнасці вакальна-інструментальных ансамбляў, якія яўна адчуваюць недахват дабротнага музычнага матэрыялу. Такі папрок у наш адрас прагучаў і з трыбуны XXVII з'езда КПСС. Даць моладзі па-сапраўднаму цікавы, сугучны часу песенны рэпертуар — такая задача пад сілу савецкім кампазітарам!

Дакладчык падрабязна спыніўся на праблемах так званай масавай музыкі, але якая за апошні час іменна гэту якасць — масавасць — у многім страціла. Гэта ў пэўнай ступені адносіцца да духавой музыкі, якая некалі адыгрывала велізарную ролю ў эстэтычным выхаванні, далучэнні людзей да мастацтва.

Увесь лад нашага жыцця, роля, якую адыгрывае ў ім мастацтва, прымушае нас пастаянна думаць аб эстэтычным выхаванні дзяцей і юнацтва — тых, каму належыць заўтрашні дзень сацыялістычнай дзяржавы. Шырокі прастор для прыкладання сіл музыкантаў адкрывае школьная рэформа. Мінула стадыя эксперыменту і ўводзіцца ў практыку праграма адукацыі музыцы, распрацаваная пад кіраўніцтвам нашага выдатнага кампазітара Д. Б. Кабалеўскага.

Вялікае месца ў дакладзе было адведзена музычнай навуцы і крытыцы, закліканым даследаваць заканамернасці развіцця савецкай музыкі — прыніпова новай з'явы сусветнай культуры, праблемам музычнай прапаганды. Важную ролю ў распаўсюджванні музычнага мастацтва, далучэнні да яго мільёнаў працоўных заклікана адыграць Усесаюзнае

МУЗЫКА І ЧАС

НА VII УСЕСАЮЗНЫМ З'ЕЗДзе КАМПАЗІТАРАУ

ўдзельнік стварэння новага свету.

Добрая традыцыя савецкай музыкі — актыўнае ўмяшанне ў жыццё, імкненне паўней і ярчэй адлюстроўваць рэальнасць, уздзеянне на яе сродкамі мастацтва.

Мы зноў і зноў пераканваемся, што дэмакратычнасць, сувязь з жыццём жывяць мастацтва сацыялістычнага рэалізму, у аснове якога ляжаць ленынскія прынцыпы партыйнасці і народнасці. Непалітычнасць гэтых асноватворных прынцыпаў пацверджана ў новай рэдакцыі Праграмы КПСС. І гэта заканамерна, бо іменна партыйнасць і народнасць нашага мастацтва дазволілі яму дэкаваць сваю правату і плённасць у бітве за чалавечыя душы ў ідэалагічных схватках сучаснасці.

Дзейнасць нашай творчай арганізацыі была накіравана на ўсямернае ўмацаванне сувязей музычнага мастацтва з задачкамі камуністычнага будаўніцтва, умацаванне кантактаў майстроў мастацтваў з шырокай аўдыторыяй. Усюды праходзяць цяпер Дні савецкай музыкі, увайшлі ў практыку дагаворы аб творчай садружнасці паміж саюзамі кампазітараў і буйнейшымі прадпрыемствамі, аграрна-навуковымі аб'яднаннямі.

Усё больш рашуча асвойваецца нядаўня музыка цаліна — вялікія рэгіёны Сібіры і Далекага Усходу. Неад'емнай часткай мастацкага жыцця сталі шматлікія фестывалі, абменныя дні савецкай музыкі паміж рэспублікамі, а іх кульмінацыяй — штогадовыя ўсесаюзныя фестывалі, многія з якіх сумяшчаюцца з пленумамі праўлення або вызначанымі пасяджэннямі сакратарыята. Вынікі такіх фестываляў падводзяцца, як правіла, на спецыяльных канферэнцыях пад дэвізам «Музыка і слухач». Нароўні са спецыялістамі тут атрымліваюць права голасу самі слухачы —

публіка адпавядае найвышэйшым сусветным крытэрыям. Пры гэтым надзвычай важна, што не страчваецца нацыянальна-своесабытасць, сувязь з народнымі вытокамі майстроў розных рэспублік, якія ставяць на адзінай ідэйна-эстэтычнай платформе. Уземаабмен творчымі каштоўнасцямі становіцца магутным паскаральнікам развіцця нашай музыкі.

Думаючы аб сённяшнім дні савецкай музыкі, адзначыў дакладчык, мы ў той жа час абавязаны клапаціцца аб яе будучыні, аб тых, каму трэба будзе несці яе сцяг у XXI стагоддзе. Кіруючыся палажэннямі пастановы Цэнтральнага Камітэта КПСС «Аб рабоце з творчай моладдзю», мы імкнемся павысіць яе ролю ў жыцці саюза. Прыкметна амаладзілася ў апошні час кіраўніцтва многіх нашых арганізацый. Рэгулярна праводзяцца агляды творчасці моладзі, лепшыя творы ўключаюцца ў праграмы розных фестываляў. Для маладых аўтараў характэрна імкненне звяртацца да тэм вялікага грамадзянскага гучання, знаходзіць новыя шляхі ў асваенні нацыянальных традыцый. Разам з тым трывожыць, што ў партытурах маладых часам праяўляецца і сляпое пераіманне моды, і імкненне ўразіць слухачоў экстравагантнымі гукаспалучэннямі, і надуманая глыбакадумнасць, мнагаслоўнасць. Заахвочваючы маладых аўтараў пісаць аб сучаснасці і для сучаснікаў, саюз арганізуе іх паездкі па краіне, на новабудулі і буйныя прадпрыемствы, да працаўнікоў вёскі. І кансерваторыі маглі б зрабіць нямала, каб наблізіць навучную практыку да патрабаванняў жыцця.

Ахарактарызаваўшы асноўныя тэндэнцыі і перспектывы развіцця музыкі, прамоўца падкрэсліў, што разнастайнасць яе велізарная, панарамна — неаглядная. Савецкія кампазітары

якасць і працягваюць узабагацаць у многанацыянальным савецкім мастацтве. У лепшых сімфанічных творах б'ецца пульс часу, яны ўспрымаюцца як водгук на важнейшыя падзеі нашага жыцця, як роздум мастакоў аб часе і аб сабе.

Важнае месца ў музычным жыцці займаюць канцэртныя жанры, звязаныя са словам, з літаратурным тэкстам, — араторыі, кантаты, хоры, буйныя вакальныя творы, здольныя ўздзейнічаць на шырокія масы як музыкай, так і словам.

Больш цеснымі і мнагаграннымі сталі сувязі харавой музыкі з фальклорнымі вытокамі.

Вялікую ўвагу дакладчык удзяліў развіццю музычнага тэатра, у якім асабліва выразна праяўляецца сінтэз розных жанраў мастацтва. Любое смелае і па-мастацку апраўдаванае рашэнне, на якое адклінецца аўдыторыя, сказаў ён, можна толькі вітаць, няхай нават яно не адразу выкліча адабрэнне строгіх прыхільнікаў традыцый. Але сур'ёзна тэатральная задума не церпіць спрахэнства, драбнатэмнасці, драматычнай рыхласці, і многае тут залежыць ад якасці лібрэта. Аднак амплуа лібрэтыста стала некалькіх непрыстойных сярод прафесіянальных драматургаў. Настала пара зноў адрадіць творчы саюз з пісьменнікамі, які пойдзе на карысць савецкаму музычнаму мастацтву.

Асаблівае месца ў духоўным арсенале сацыялістычнага грамадства займае савецкая песня, якая стала законнай пераемніцай рэвалюцыйных мелодый народаў свету, прадоўжыла і развіла іх традыцыі ва ўмовах новага грамадства. Разуменнем важнасці ідэйна-выхаваўчай функцыі песні дыктавалася і мастацкая палітыка Саюза кампазітараў, і яго канкрэтныя акцыі. У прыватнасці, правядзена не кампазітарскіх і выканаль-

ПОСТУП ТЫДНЯ

ЭКСПАЗІЦЫІ — XXVII З'ЕЗДУ КПСС

У фазе кінатэатра «Кастрычнік» адкрыта фотавыстаўна «Партыя, якая змагаецца», падрыхтаваная па матэрыялах Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і прысвечаная XXVII з'езду КПСС. На 12 стэндаў выстаўні каля ста фотаздымкаў разам з тэматычнай інфармацыяй. Кожны са стэндаў мае ўласны загаловак: «Па закліку партыі», «З імем Леніна», «Ваенныя намісар», «Палітработнік — у лобных абставінах», «У партыю ішлі лепшыя», «Камуністы — наперад!», «Камсамол — баявы памочнік партыі», «Слова партыі», «Тыл — фронту», «Выконваючы інтэрнацыянальны абавязан», «Вораг разбіты».

«Перамога за намі!», «На баявых традыцыях».

XXVII з'езду КПСС прысвечана і дакументальная выстаўна «Беларускія кінематаграфісты ад з'езда да з'езда». 11 фотастэндаў расказваюць пра фільмы «Ідзі і глядзі», «Людзі на балоце», «Белыя Росы», «Усходні рубж», іншыя мастацкія фільмы кінастудыі «Беларусь-фільм». У інфармацыі паведамляецца, што гэта кінастудыя штогод выпускае шэсць мастацкіх агульнааглядных фільмаў, 12 тэлевізійных серый, 120 частак дакументальных і навукова-папулярных, тры мультыплікацыйныя фільмы.

В. АСТРЫНСКІ.

МАСТАЦТВА СЛУЖЫЦЬ МІРУ

Артысты з французскага горада Нансі падарылі мінскай публіцы тры вечары аднаактоўных балетаў на музыку кампазітараў-італьянцаў і сучасных аўтараў. Асаблівы поспех мела «Сімфонія рэ мажор» І. Гайдна. Элен Траілін, мастацкі кіраўнік балетнай трупы, расказала, што ў Маскве і Ленінградзе трупа паназала 14 спектакляў.

— У Савецкім Саюзе мы ўпершыню, а пра тое, што ў вас дасведчаная і патрабавальная публіка, вядома танцоўшчыкам усяго свету. Лічу, што паездкі, падобныя на гэту, не толькі даюць багаты матэрыял для творчага роздуму, але і садзейнічаюць наладжванню ўзаемаўважання паміж народамі,

служачы справе захавання міру на зямлі.

Вечарам, пасля спектакля, твар Э. Траілін свяціўся радасцю:

— Мяркуючы па рэакцыі залы, сустрача з мінскам гледачом удалася. Мы рады, што наша мастацтва знайшло водгук у вашых сэрцах.

Кар. БЕЛТА.

МІЖНАРОДНЫ ДЗЕНЬ ДЗІЦЯЧАЙ КНІГІ

Па традыцыі штогод 2 красавіка, у чарговую гадавіну з дня нараджэння найвялікшага казачніка планеты Х. К. Ан-дэрсена, адзначаецца Міжнародны дзень дзіцячай кнігі, які ў нашай краіне становіцца адначасова і падвядзеннем вынікаў выдавецкай дзейнасці па выпуску кніг для дзяцей і

юнацтва. Радуюць і поспехі выдавецтва «Юнацтва». Штогод у ім выходзіць 150—160 назваў кніг агульным тыражом 10—13 мільёнаў экзэмпляраў. За адзіначасовае выданне кнігі тыраж якіх склаў 55 мільёнаў экзэмпляраў.

Вядома, у выдавецкіх планах значнае месца займаюць і кніжкі, у тым ліку і творы Х. К. Ан-дэрсена. Толькі за апошнія гады тыраж іх у рэспубліцы наблізіўся да мільёна экзэмпляраў.

У Міжнародны дзень дзіцячай кнігі і па рэспубліканскім радыё выступіў вядомы паэт, які шмат піша і для дзяцей, галоўны рэдактар часопіса «Малодосць» А. Грачаніна.

В. ЦЯРЭШКА.

музычнае таварыства, якое ствараецца па ініцыятыве Саюза кампазітараў СССР.

80-я гады сталі перыядам магнутага ўздыму сусветнага аўтарытэту савецкай музыкі. З трыумфальным поспехам праходзяць за рубяжом фестывалі савецкай музыкі, прэм'еры новых твораў; вядучыя выдавецтвы і фірмы грамплацінак сапернічаюць за права выпусціць у свет ноты, запісы твораў, створаных у СССР.

Адбываецца гэта ў першую чаргу таму, што наша музыка — дзецішча Вялікага Кастрычніка — заўсёды была і застаецца вярхоўным перадавым ідэяльным сучаснасці — ідэя міру, гуманізму, сацыяльнага прагрэсу. Звернутая да людзей, а не супраць людзей, яна стала законным наслідкам і прадаўжальнікам многавяковых традыцый музычнага мастацтва. У той час як разнастайныя плыні і псеўдашколы авангардызму паказалі перад усім светам сваю нежыццяздольнасць — не толькі эстэтычную, але і маральную, — савецкая музыка з'яўляецца прыкладам заканамернасці мастацкага развіцця, натуральнасці шляху, пройдзенага за ўсе паслякастрычніцкія дзесяцігоддзі. Для перадавых музыкантаў планеты натхняючым маяком становіцца лёс музыкі ў краіне сацыялізму, дзе яе гучанне заўсёды было актам не толькі мастацкім, але і сацыяльным, грамадскім, дзе фігура тварца нязменна акружана павагай і пашанай, дзе, нарэшце, мастацтва мае небывалу, сапраўды гіганцкую аўдыторыю. Усё гэта ніколі не выступала з такою відавочнасцю, як на двух міжнародных музычных фестывалах у Маскве. Лепшыя кампазітары свету падтрымалі дэвіз фестывалу — «Музыка за гуманізм, за мір і дружбу паміж народамі».

Поспех маскоўскіх сустрэч — заканамерны вынік планамернай, мэтанакіраванай работы Саюза кампазітараў па ўмацаванні рознабаковых кантактаў з замежнымі калегамі. Многачынным і цеснымі вузамі звязан ён з кампазітарскімі саюзамі брацкіх сацыялістычных краін, сумесна з якімі прымае ўдзел у рабоце Міжнароднага музычнага савета пры ЮНЕСКО і іншых міжнародных арганізацыях. Новая імпульсы атрымала супрацоўніцтва з музыкантамі краін, якія сталі на шлях развіцця, паспяхова ўмацоўваюцца і традыцыйныя дружэлюбныя ўзаемаадносіны з калегамі з многіх капіталістычных дзяржаў.

Нам выпала шчасце жыць і працаваць у хвалюючы, слаўны і адказны час, у краіне, дзе на практыцы, у рэальнай рэчаіснасці ажыццяўляюцца векавыя мары чалавецтва, сказаў у заключэнне дакладчык. XXVII з'езд КПСС адкрыў перад намі небывалы магчымасці служэння грамадству сваім мастацтвам. Партыя даярае нам складаную, адказную і высакародную справу. Дык будзем жа

дастойнымі гэтага высокага дэвер'я.

З дакладам Цэнтральнай рэвізійнай камісіі выступіў яе старшыня Ю. М. Аляксандраў.

Шырокую панараму развіцця многанациональнай савецкай музыкі разгортае перад слухачамі канцэртная праграма з'езда. Яна адкрылася і красавіка сімфанічным канцэртам у Вялікай зале кансерваторыі. У дні работы з'езда ў буйнейшых залах і палацах культуры сталіцы гучаць творы ўсіх жанраў, створаных за апошнія гады.

Па-дзелавому, з пазіцыяй партыйнай патрабавальнасці абмяркоўваюць свае творчыя справы і праблемы дэлегаты VII Усесаюзнага з'езда кампазітараў. Удзельнічаць сваім мастацтвам у стваральнай працы народа, дапамагаць фарміраваць новага чалавека, сумленнага, моцнага духам, здольнага ўзяць на сябе ношу свайго часу, — такая галоўная думка дыскусіі.

Пісаць для людзей, падкрэсліў Р. Шчадрын (Масква), — не толькі эстэтычная, але і зычкая сутнасць творчасці. Людзі гатовы ўспрымаць мастацтва, імкнучыся да яго. Аднак існуе разрыў паміж слухачамі і сур'ёзнай музыкай, і тут у многім віна кампазітараў: вельмі доўга блукалі яны ў баку ад людскіх запатрабаванняў, прапаноўваючы халтурны замест сапраўдных духоўных каштоўнасцей.

У нас пісацца нямаюць параднай, афіцыйнай музыкі, якая пакідае публіку раўнадушнай, — працягваючы гэту тэму, сказаў А. Пятроў (Ленінград). Мы прывыклі адводзіць вочы ад недахопаў ва ўласнай творчасці і творах сваіх калег. Такая паблажлівасць у ацэнках адкрывае дарогу стандартным, безаблічным опусам.

Наша музыка павінна праўдзіва адлюстроўваць складаную дыялектыку жыцця, застаючыся сацыялістычнай па змесце і нацыянальнай па форме, заявіў А. Штагарэнка (Украіна). Іменна аб такім мастацтве, звернутым да вытокаў роднага фальклору, узбагачаным сучасным светаадчуваннем, гаварылі з трыбуны кампазітарскага форуму прадстаўнікі брацкіх культур Е. Рахмадзіеў (Казахстан), І. Лучанок (Беларусь), Э. Мірзаян (Арменія), Я. Рэзтс (Эстонія), К. Малдабасанаў (Кіргізія).

Ролі музыкі на экране прысвяціў выступленне сакратар праўлення Саюза кінематаграфістаў СССР А. Баталаў. Шырокае кола праблем, звязаных з удзелам музычнай грамадскасці ў культурна-асветнай рабоце, эстэтычным выхаванні працоўных, разгледзела ў сваім выступленні сакратар ВЦСПС Л. Зямляннікава.

З'езд віталі замежныя госці.

У рабоце з'езда прымаюць удзел таварышы П. Н. Дземічаў, А. М. Якаўлеў.

Сёння з'езд завяршае работу.

АБМЯНЯЛІСЯ ВОПЫТАМ

З кожным годам усё большую папулярнасць у насельніцтва завабываюць культурна-спартыўныя комплексы. Творча працуе такі комплекс у горадзе Вілейка. Ён каардынуе работу гарадскога Дома культуры, цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы, гісторыка-краязнаўчага музея, дзіцячай музычнай школы, станцыі юных тэхнікаў, кінатэатра «Мір», дзіцячай спартыўнай школы і іншых арганізацый. Усё гэта дазваляе далучаць жыхароў горада да розных відаў творчасці, лепш улічваць іх інтарэсы і запатрабаванні, забяспечваць больш арганізаваны і змястоўны адпачынак насельніцтва.

Сіламі работнікаў культурна-спартыўнага комплексу толькі за апошні час падрыхтаваны і праведзены тэматычныя вечары «Пралог Кастрычніка», «Працай вялікі і слаўны чалавек», Дзень юнага героя-антыфашыста, пасяджэнні клубаў «Пера-

можцы», «Турыст», музычна-літаратурны вечар «З чаго пачинаецца Радзіма» і іншыя мерапрыемствы.

Шмат зроблена па ўмацаванні матэрыяльнай базы культурна-асветнага і спартыўнага арганізацый.

— Цяпер мы ўсе свае намаганні накіроўваем на тое, каб усю дзейнасць культурна-спартыўнага комплексу накіраваць на паспяховае ажыццяўленне рашэнняў XXVII з'езда КПСС, — гаворыць намеснік старшыні гарвыканкома, старшыня каардынацыйнага савета комплексу Ч. Лемеш.

Нядаўна ў Вілейцы праведзены абласны семінар, удзельнікі якога на працягу двух дзён знаёміліся з вопытам работы культурна-спартыўнага комплексу.

Л. УЛАСУК.

СЛОВАМ ПУБЛІЦЫСТА

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Ёсць у рэвалюцыі пачатак...

ПАЭМА

Домік З'езда Першага над Свіслаччу. Фота. «Іскры» ленінскай лістак. Як і ў той ракі, у рэвалюцыі ёсць першапачатак, ёсць выток.

«Ёсць у рэвалюцыі пачатак — заканчэння у яе няма». Залатыя словы і ў час сказаны, і сказаны, вядома, нездарма.

Што ў жыцці краіны адбывалася? Тут такая з'ява наглядзілася... Гаварылася пра рэвалюцыю, пра яе пачатак, яе сцяг. Толькі часам мала было клопату пра яе далейшы шлях-працяг.

Гаварылася пра рэвалюцыю — не хапала ў словах тых парой шчырасці жывой, рэвалюцыйнай, смеласці партыйнай, баявой.

Гаварылася пра рэвалюцыю, пра вялікі ленінскі пачын, а наўме была турбота шкурная пра пасаду цёплую ды чын.

Гаварылася пра рэвалюцыю — думалі пра ўласнае валле. І ўжо часам пад сурдзінку «наша» замянялі на «маё», «тваё».

Гаварылася пра рэвалюцыю, а на справе часта было так: уладкоўвайся ў жыцці, як можаш, а не можаш — то «дзівак», «прастак».

Гаварылася пра рэвалюцыю — не было рэвалюцыйных дзей. Словы адрываўліся ад справы, ад ідэй, ідэй — ад людзей.

І ў разрыве тым, у тым зазоры, у прамежку «гаварыць» — рабіць» крывадушнасць, несумленнасць, подласць сталі густа гнёзды віць-ляліць.

На зялёным дрэве рэвалюцыі усё больш чарнела гнёздаў тых. Поўзала ўсё болей пладажэрка на яе галінах маладых.

Гаварылася пра рэвалюцыю. Ну а ёй было усё цяжэй. Ледзьве не прасіла ўжо ратунку рэвалюцыя ў сваіх дзяцей.

Перамены лёталі ў паветры. Перамены спелі ў нетрах мас. Перамены нават, як праменні, урываліся ў школьны клас.

Пішуць сачыненне старшакласнікі, тэма кажа за сябе сама: «Ёсць у рэвалюцыі пачатак — заканчэння у яе няма».

Тут я мушу даць тлумачэнне. Я маю на ўвазе той даволі памятны факт, што некалькі гадоў назад у сярэдніх школах і некаторых іншых навуковых установах краіны (тэхнікумы, суваруўскія вучылішчы і г. д.) пісалася сачыненне на вольную тэму «Ёсць у рэвалюцыі пачатак — заканчэння ў яе няма». Коніурснае і на атэстат сталасці. Дык вось, у гісторыі з гэтым сачыненнем была яшчэ перадагісторыя, якая мела месца ў сценах Міністэрства асветы. Метадысту па літаратуры, які прапаноўваў тэму, прышлося яе адстойваць, памагаць за яе. Спачатку ў вучэбна-метадычным аддзеле, потым паверхам вышэй. Ва ўпраўленні, а потым і ў кабінце намесніка міністра. Справа ледзь не дайшла да калегіі. Цяжкое, словам, было ўзгадненне. Выклікала перш за ўсё пярэчанне праблемнае завастрэнне тэмы. «Але

ж мы павінны выяўляць і выхоўваць у дзяцей умненне бакава праблемы, — гораха даказвала метадыст, вопытны, мыслячы педагог, чалавек з пэўнымі прынцыпамі. — Умацоўваць у іх імкненне самастойна мысліць, асэнсоўваць рэчаіснасць, мець актыўную жыццёвую пазіцыю». Першае пярэчанне было знята, але ўзнікла яшчэ адно: «Ці не занадта складана сфармулявана тэма? Ці зразумеюць школьнікі, чаго мы ад іх хочам? А калі нават і зразумеюць, то ці сарыентуюцца, на якім літаратурным матэрыяле раскрываць яе, на якія творы спасылацца?» Зноў метадысту-славецніку прыйшлося спрачацца, прыводзіць доказы, пераконаваць. «Відаць, паважаныя таварышы, — гаварыла яна, — што вы даўно вучыліся ў школе. Ды нашы чацвёрта-класнікі пішуць ужо работу на тэму «Што трэба чалавеку, каб прынесці карысць Радзіме?» На ўроках у восьмым класе пачынаецца знаёмства з работамі Леніна. Ну, а давайце прыгадаем, раз пайшла такая размова, у якім узросце Валодзя Ульянаў сказаў пра аднаго свайго таварыша па гімназіі: «Падумаў я: кар'ерыст нейкі, а не рэвалюцыйнер?» У якім узросце ён зрабіў вывад: «Не, мы пойдзем не такім шляхам. Не такім шляхам трэба ісці?» Ці давайце яшчэ ўспомнім словы Дзяржынскага: «З гімназіі выходжу сам добраахвотна ў 1896 годзе, лічачы, што за верай павінны ісці справы... А мы ўсё паўтараем: рана, не зразумеюць, а мы ўсё не даяраем, баймос...»

Тэму ўдалося адстаяць. Праўда, пайшла яна ў школы з адпаведным рэкамендацыйна-метадычным пісьмом.

А цяпер давайце ўявім сабе такі малюнак: краіна ў асобе тысяч сваіх юных грамадзян піша — звужае ў засяроджаным задуменні вочы, моршчыць лоб, варушыць губамі, глядзіць з надзеяй на настаўніка, прасвятляецца ў мінуты натхнення — сачыненне на нялёгкую, але за тое цікавую, захапляючую, памалодому баявую, сапраўды вольную тэму: «Ёсць у рэвалюцыі пачатак — заканчэння у яе няма!»

У паветры, якім дыхала краіна, насіліся перамены.

Краіна прадчувала іх.

Краіна ішла насустрач Дваццаць сёмаму.

Ёсць у верша сінонім — песня, а ў вершатворца сінонім — пясняр. І час спрыяльны для песні — прадвесне. Так што паспрабуем пеўчы дар.

Настройваюся, адпаведна сіноніму, на песенны, на вясенні лад. Толькі б ужо без фальшывых рулад... Бо песня мая — Дваццаць сёмаму!

Уголос сказаў ён, Дваццаць сёмы, сказаў партыйны з'езд услых — чулі ўсе гарады і сёлы — «Нам нельга спыняцца ні на міг!»

Няхай там спыняюцца другія. Сярэдзінай цешацца залатой. Ды мёртвы зыб — не наша стыхія. Не наша мараль — цівіль і застоі.

Не наш ідэал — шэрасць паўзучая, сакраментальны заганны круг. Дыялектыка — алгебра рэвалюцыі. Азбука рэвалюцыі — рух.

Што можна чакаць ад застыглых патыліц? Ці можа тупы лоб іскру здабыць? Калі ты — савецкі, калі ты — партыец, рэвалюцыянерам ты мусіш быць.

Калі пасада табе даверана — на шкле настольным напішы: «Кар'ера — ластка для рэвалюцыянера, здаволенасць — гібель яго душы».

(Скажу у дужках і пра паэта. Калі не жар-птушку,

не жураўля, а тлуста падсмажанае кураня пяе ён, то... песня яго ўжо спета.)

Наперад і вышай, наперад і вышай (а не назад, не ўбок і не ўніз)! — вось рэвалюцыі нашай дэвіз. Няма ў яе дарогі іншай.

З'езд тут сказаў сваё слова рашучае, Пацвердзіў выразна Кастрычніка дух: «Няма заканчэння ў рэвалюцыі, ёсць толькі поступ, ёсць толькі рух».

З высокай трыбуны гучала ісціна. Рабілася партыя мацней і сталей. Пад Леніным партыя сябе чысціла — каб плыць у рэвалюцыю далей.

Вялікія думкі — як сонца з-за хмар. Цаню я іх яснасць і напорнасць... «Сон розуму параджае пачвар», «Дрымота душы параджае подласць».

Душа не можа ў спакоі гібець, Ёй трэба рухацца, плакаць і пець, палаць агнём, струменіць ракой, ноччу стагнаць, смяяцца ранкам, птушкай ляцець, біцца падранкам... Закон існавання душы — неспакой.

Трэба яшчэ ёй, душы людскай, любіць і верыць, быць дасканалай, поўніцца музыкай ідэала... Закон існавання душы — неспакой.

І ў гэтым яшчэ адна з зарук, што вечнае наша летазлічэнне, што ў справы нашай няма сканчэння — ёсць толькі рух, ёсць толькі рух.

Думка жывая — яе матор. Дух неспакойны — яе гаручае. Ёсць край непачаты, ёсць прастор, ды няма канца ў рэвалюцыі.

Не парадны быў ён, не пампезны, быў затое чэсны гэты З'езд: было слова ў адзінстве з думкай, лучыліся літара і змест.

Думаў, хваляваўся Дваццаць сёмы, даваў смела рэчам іх ім'я... Ёсць у рэвалюцыі пачатак — заканчэння ў яе няма.

Моцны быў ён тым, што адбывалася, тым, чаго і не было якраз — не было фанфар і фанфаронства, не было пустапарожніх фраз.

Праўда гаварылася з трыбуны. Праўда, і нічога акрамя... Ёсць у рэвалюцыі пачатак — заканчэння ў яе няма.

Які вынік?.. Стала лягчэй дыхаць. Прысмірэў, здаецца, тарбахват. Збіта крыху з бюракратыя, робіцца жвавейшым апарат.

Акружыла дэлегатку З'езда школьнікаў вясёлая гурма... Ёсць у рэвалюцыі пачатак — заканчэння ў яе няма.

Калі ў сярэдзіне сакавіка я прыйшоў у гэты фундаментальны шэры будынак з калонамі, на ягоным фасадзе яшчэ вісела старая шыльда: «Міністэрства сельскай гаспадаркі». Ды і ў вестыбюлі старыя ўказальнікі паказвалі, дзе знаходзяцца кабінеты міністра, яго намеснікаў, розных упраўленняў і аддзелаў. Я нават жартам звярнуў увагу памочніка Я. Ф. Сухарукава Валерыяна Дамінікавіча Шабуневіча на гэтыя шыльды. Ён адказаў сур'ёзна, што гэты ўсё, што засталася ад былога міністэрства. А новыя шыльды і ўказальнікі, маўляў, яшчэ не паспелі зрабіць.

Шыльды шыльдай, але вось ужо некалькі месяцаў тут знаходзіцца штаб аграпрамсловога комплексу рэспублікі. Адсюль кіруюць не толькі тысячамі калгасаў і саўгасаў, а ўсёй перапрацоўчай прамы-

саркі амаль немагчыма, бо яго на камбінат не пускаюць.

— Я пра гэта ведаю. Ды і Міністэрства мяса-малочнай прамысловасці скаргі калгасаў і саўгасаў да сэрца, мякка кажучы, не прымала. У яго быў адзіны клопат—выконваць свой план.

— Я чытаў у цэнтральным друку, што мінулай зімой у адной з абласцей, здаецца, на Валгодчыне, некалькі соцен буйной рагатай жывёлы, якую прыгналі на мясакамбінат, сталі тут у «чарзе» на пляцоўцы пад чыстым небам някормленай некалькі тыдняў. У што ператварыліся тыя адкормачнікі, гаварыць не трэба. Уяўляеце, колькі тут не дабралі мяса...

— У нас у рэспубліцы такіх абуральных фактаў не здаралася. Але праблем з усім гэтым было нямала. Цяпер усё ідзе,

сам усё ў нас ідзе гладка, без цяжкасцей. Праблем хапае. Я б сказаў, галоўная іх—пераадоленне старога мыслення, старых стыляў і метадаў кіравання нашымі кадрамі. Хапае і чыста арганізацыйных цяжкасцей. Пры аб'яднанні шасці міністэрстваў і ведамстваў у аграпрам было скарачана да трыццаці працэнтаў былога штату. Скажам, з шасці ранейшых планавых упраўленняў зроблены адзін аддзел, тое самае адбылося з такімі падраздзяленнямі, як матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне, капітальнае будаўніцтва, навука і г. д. Тут мы сутыкнуліся з вельмі вялікім аб'ёмам работ і пакуў што ёсць пэўныя складанасці...

— Ці не атрымаецца, што з цягам часу давядзецца зноў набіраць людзей? Такое ж здаралася...

Мар'інагорскім перапрацоўчым заводзе, напрыклад, адпрацавана тэхналогія прыгатавання з бульбы паўфабрыкатаў. Тут устаноўлены лініі, дзе клубні будуць ачышчацца ад лупінаў, рэзацца і пасля глыбокай замарозкі расфасоўвацца ў мяшэчкі. Такую бульбу дома застаецца толькі высыпаць на патэльню і падсмажыць...

Плануецца пабудаваць завод для сушкі бульбы ў Слаўгарадзе і Светлагорску.

Але, разам з тым, відавочна, што нявырашаным праблем у інтэграцыі сельскай гаспадаркі з перапрацоўчай прамысловасцю яшчэ шмат. Вялікім тормадам з'яўляецца і тое, што многія прадпрыемствы былых міністэрстваў маюць састарэлае абсталяванне, наогул, тэхналогія тут не адпавядае сённяшніму дню.

Восенню мінулага года ЦК

жыве, рэалізоўваць у свежым ці перапрацаваным выглядзе на калгасным рынку, праз кааператыўны гандаль і г. д. Як гэта, Ягор Фёдаравіч, будзе ажыццяўляцца? У раёне, скажам, ёсць гаспадаркі, у якіх, сапраўды, пасля разліку з дзяржавай застаюцца лішкі, але ёсць і такія, якіх, кажучы па-руску: «не до жиру, быть бы живу» — прасцей кажучы, — нерэнтабельныя. Ім і рас-плаціцца за дзяржавай няма чым. Ці не атрымаецца, што зможны калгас стане яшчэ больш зможным, а бедныя за-станецца беднымі? А мо будзе так, што гэтымі лішкамі будуць затыкацца дзіркі ў эканамічна адстаючых гаспадарках?

— Ну, па-першае, будзе праведзена вялікая работа па выпрацоўцы цвёрдых планаў кожнай гаспадаркі ў залежнасці ад яе патэнцыяльных магчымасцей. Тут трэба дзейнічаць вельмі асцярожна, я б сказаў, — скурупаўна. З другога боку, неабходна паставіць, як гаворыцца ў Палітычным дакладзе з'езду, надзейны бар'ер безгаспадарчасці і ўтрыманства, па-класці канец спасылкам на так званыя аб'ектыўныя абставіны.

Адносна таго, як калгасу ці саўгасу распараджацца лішкамі прадукцыі, дык, я думаю, лепш за ўсё іх прадаваць дзяржаве. Яна за гэта добра плаціць.

— Зараз шмат гавораць і пішуць пра інтэнсіўную тэхналогію ў сельскай гаспадарцы, як адным з самых эфектыўных спосабаў рэзкага павелічэння вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі...

— Адным з прыкладаў такой тэхналогіі з'яўляюцца свінагадоўчыя комплексы, якія знайшлі ў нашай рэспубліцы шырокае распаўсюджанне. Варта ўспомніць саўгас-камбінат імя 60-годдзя БССР у Барысаўскім раёне, дзе вырошчваюцца і адкормліваюцца да 108 тысяч галоў свіней у год.

Зараз будуецца яшчэ некалькі дзесяткаў свінагадоўчых комплексаў: тры — па 54 тысячы галоў у год, пятнаццаць — па 24 тысячы, дванаццаць — па 12 тысяч. Комплексы, якія ўжо дзейнічаюць, па-шыраюцца на 169 тысяч галоў.

Ёсць у нас гаспадаркі, напрыклад, саўгас «Мір» Баранавіцкага раёна, якія спецыялізуюцца на адкорме буйной рагатай жывёлы, птушкафабрыкі, якія даюць у год сотні мільёнаў яек, тысячы тон птушынага мяса. Магутнасць іх будзе павялічвацца.

— Давайце пагаворым, Ягор Фёдаравіч, пра чалавечы фактар. Якія б новыя трактары, камбайны і іншую тэхніку мы б ні набылі, якую б механізацыю на фермах ні ўкаранялі, у рэшце рэшт усё вырашае працаўнік, яго адносіны да справы. Не мне вам раска-заваць, што ў нас ёсць вёскі, дзе засталіся адны старыя, а ўся моладзь у горадзе. Як спыніць гэты працэс, як паўсюдна вярнуць страчаную многімі любоў да зямлі, да вясковага жыцця?

— Так, усё вырашаюць людзі, кадры, якія зацікаўлены працаваць актыўна, прафесійна. Я не адкрыў нічога новага, калі скажу, што чалавечы фактар — паніжэ ёмістае. Некаторыя пры гэтым маюць на ўвазе толькі адно — як чалавек ставіцца да сваёй працы, сваіх абавязкаў. Але ж нельга пры гэтым ні на минутку забываць, што як жыве чалавек, так і працуе. Вось чаму набы-вае такое значэнне клопат аб умовах працы і быту сельскіх працаўнікоў. Я асабіста лічу, што вясковец перш за ўсё павінен мець добры дом з такімі, як і ў горадзе, выгодамі. Каб, скажам, трактарыст пасля змены мог стаць пад гарачы душ ці залезці ў ванну. Вы ведаеце, у нас нямала вясковых пасёлкаў, забудаваных менавіта такім жыллем. У такіх гаспадарках заўсёды хапае рабочай

(Заканчэнне на стар. 13).

СЦВЯРДЖЭННЕ НОВАГА

З першым намеснікам старшыні Дзяржаграпрама БССР, міністрам Я. Ф. СУХАРУКАВЫМ
гутарыць карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва»

ловасцю — мяса-малочнай, харчовай, пладова-агароднінай, усім сельскім будаўніцтвам, аб'яднаннямі «Сельгастэхнікі», матэрыяльна-тэхнічным забеспячэннем і вытворчым абслугоўваннем вёскі, нарэшце, навукова-даследчымі інстытутамі, якія раней належалі да розных міністэрстваў.

Думаеш пра ўсё гэта, і ў галаву прыходзіць крамоўная думка — ці можна ахапіць неабдымае? Хоць, з іншага боку, зразумела, што кіраваць сельскай гаспадаркай па-ранейшаму таксама нельга...

З гэтага, можна сказаць, і пачалася наша гутарка з першым намеснікам старшыні Дзяржаграпрама БССР, міністрам Ягорам Фёдаравічам Сухарукавым.

— Наконт вашага выразу: ахапіць неабдымае... Я не думаю, што гэтае вызначэнне падыходзіць да дадзенай сітуацыі. Дзяржаграпрам — гэта не групка людзей, якія, сядзячы ў кабінетах, узялі на сябе ўсе функцыі былых міністэрстваў. Аграпрам — гэта цэлая сістэма, якая ахоплівае кожны раён рэспублікі. Што тычыцца былых міністэрстваў, дык, фактычна, вырацаваная дзесяцігоддзямі сістэма кіравання галінамі засталася. Іншая справа, што міністэрствы, якія ўвайшлі ў аграпрам, раней былі адгараджаны адно ад аднаго ведамаснымі бар'ерамі, якія, было часам, не пераскочыць... Напрыклад, жывёлагадоўля і перапрацоўкай яе прадукцыі займаліся два міністэрствы — сельскай гаспадаркі і мяса-малочнай прамысловасці. Цяпер гэтыя пытанні сканцэнтраваны ў адным упраўленні. Уяўляеце, наколькі больш гнуткай, мэтанакіраванай, эканамічнай стане сістэма кіравання жывёлагадоўляй і перапрацоўкай мяса і малака? Не будзем, вядома, скідваць з рахунку і тое, што пры рэарганізацыі быў скарачаны не адзін дзесяткі пасадак, без якіх зараз можна і абысціся.

— Сапраўды, мне неаднойчы даводзілася чуць ад кіраўнікоў гаспадарак, што пры здачы жывёлы на мясакамбінат часам узніклі канфліктныя сітуацыі. Калгасу ідзе ў залік толькі чыстая вага таго ж адкормачніка, а правярыць «чыстую» вагу прадстаўніку гаспа-

даркі, у адну кішэнню, ці з адной кішэнню. Пакрыўджаных не павінна быць. Вось я вам прывяду такі факт: за два месяцы гэтага года план па перапрацоўцы мяса перавыкананы.

— Ягор Фёдаравіч, мінулым летам мне давялося быць у Дзяржынскім раёне, дзе я цікавіўся менавіта працай РАПА. Але пад новай шыльдай, і я пра гэта напісаў, фактычна «хавалася» традыцыйнае раённае ўпраўленне сельскай гаспадаркі. Усе арганізацыі, якія, зноў жа фармальна, уваходзілі ў РАПА, належалі да пяці ці шасці міністэрстваў і дзьмулі, фігуральна кажучы, кожны ў сваю дуду. Інтэрэсы раёна былі ім фактычна да лямпачкі. Мне шчыра прызнаўся тады галоўны інжынер «Райсельгастэхнікі», што ў іх адзін начальнік — абласны, які патрабуе з іх выканання плана, плаціць ім зарплату, дае прэміі, прагрэсіўкі і г. д. «Нам трэба «зрабіць» за год свой мільён рублёў і мы яго «робім» усімі сродкамі — выгада гэта раёну ці не, — казаў ён, — шукаем працаёмкія аб'екты, за якія добра плаціць».

— Гэта застанецца ўсё ў мінулым. «Сельгастэхніка» будзе рабіць, як трэба, дзе трэба і калі трэба... І наогул, адказваючы на вашу рэпліку, хачу падкрэсліць, што раённае аграпрамсловае аб'яднанне сёння ўжо не шыльда, а дзейсны механізм. Раённыя ўпраўленні сельскай гаспадаркі, як вы ведаеце, скасаваны, і ўся ўлада па кіраўніцтве сельскагаспадарчай вытворчасцю сканцэнтравана зараз у РАПА, старшыня савета якога адначасова з'яўляецца першым намеснікам старшыні райвыканкома. Улада гэтая не ўяўная—аграпрамсловае аб'яднанне можа планавыць, пераразмяркоўваць капітальныя асігнанні, накіроўваючы іх на ліквідацыю вузкіх месцаў. Цяпер кіраўнікі «Сельгастэхнікі» ці той жа «Сельгастэхнікі» не змогуць ужо спасылацца на сваё абласное начальства, якому былі блізкія толькі свае ведамасныя інтарэсы. Цяпер у калгасаў і саўгасаў, іншых членаў РАПА адно агульнае «начальства», для якога ўсе партнёры роўныя.

Але я не хацеў бы, каб у чытача склалася ўяўленне, бы-

— Не. Праблемы, пра якія я казаў, вырашалыя. Вы ж улічыце, што справа новая, яшчэ няма належнага вопыту, не адпрацаваны як след усе механізмы, некаторыя «шасерні» яшчэ там-сям рыпяць... Але, паўтараю, мы гэта пераадолеем.

— Ягор Фёдаравіч, мы ўжо закралі пытанні інтэграцыі сельскай гаспадаркі з перапрацоўчай прамысловасцю. Хачелася б, каб вы спыніліся на гэтай праблеме больш падрабязна. І ў час уборкі, транспарціроўкі, пры захаванні сельскагаспадарчай прадукцыі вельмі многа яе ідзе ў глум. Бульбы і гародніны, я чытаў, траціцца да дваццаці — трыццаці працэнтаў. Як пераадолець гэтую бяду?

— Сапраўды, вы закралі вельмі балючае пытанне. Сёння барацьба са стратамі збожжа, бульбы, пладова-агароднінай прадукцыі набывае першаступеннае значэнне, гэта адзін з самых галоўных накірункаў дзейнасці аграпрама рэспублікі. У дванацатай пяцігодцы запланавана пабудаваць шэраг буйных сховішчаў для бульбы і пладова-агароднінай прадукцыі, абсталяваных механізмамі штучнага клімату, вентыляцыяй і г. д. У рэспубліцы ёсць пэўныя станочныя вопыт арганізацыі гандлю бульбай і гароднінай па схеме: поле — магазін, што дазваляе пазбегнуць страт прадукцыі. Практыка гэта будзе пашырана.

— Чаму ў нас, Ягор Фёдаравіч, амаль не вырабляюць з бульбы паўфабрыкаты? Купляем мы іх за мяжой, ды, мабыць, мала, бо за імі ў магазіне заўсёды чарга. У адным са сваіх выступленняў першы намеснік старшыні Савета Міністраў СССР, старшыня Дзяржаграпрама СССР В. С. Мурахоўскі назваў такія лічбы: у нашай краіне ўжываюць у перапрацаваным выглядзе ўсяго 0,5 працэнта сабранай бульбы, у той час як у развітых капіталістычных краінах — ад 30 да 55 працэнтаў. У нашай рэспубліцы ёсць свой навукова-даследчы інстытут, які займаецца (ці павінен займацца) менавіта пытанні перапрацоўкі бульбы. А што мы маем на самай справе?

— Пэўныя крокі ў гэтым напрамку ўжо зроблены. На

КПСС і Савет Міністраў СССР прынялі пастанову аб паскарэнні развіцця матэрыяльна-тэхнічнай базы перапрацоўчых галін аграпрамсловога комплексу ў дванацатай пяцігодцы. Гэта дасць нам магчымасць рэканструяваць шэраг такіх прадпрыемстваў, пабудаваць некалькі новых.

— Ягор Фёдаравіч, нека ў газеце «Известия» быў надрукаваны артыкул старшыні калгаса «Рассвет» імя Арлоўскага двойчы Героя Сацыялістычнай Працы В. Старавойтава, які з гневам расказаў, як яму дыктуюць раённае начальства, што сець, калі сець і ўбіраць і наогул правярае кожны яго крок. А розныя зводкі? Літаральна па сотні розных паказчыкаў трэба даваць справадзчы раёну. І так абыходзіцца з калгасам, вядомым на ўсю краіну! Між тым, у Палітычным дакладзе XXVII з'езду КПСС, які зрабіў Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў, падкрэсліваецца, што трэба пашырыць самастойнасць калгасаў і саўгасаў, пазбавіць іх дробязнай апекай.

— Дробязная апека над гаспадаркамі ніколі не прыносіла карысці, некаторых кіраўнікоў яна наогул адвучыла думаць, прымаць уласныя рашэнні. Гэта недапушчальна тым больш цяпер, калі ў дакументах з'езду партыі неаднойчы падкрэслена, што трэба адкрыць прастору эканамічным метадам гаспадарання, узяць зацікаўленасць, адказнасць калгасаў і саўгасаў за канчатковыя вынікі. Але гэта, вядома, не значыць, што павінна знізіцца кіруючая роля райкомаў партыі і райвыканкомаў, якія па-ранейшаму адказваюць за ўсё, што робіцца ў раёне. Іншая справа, што ў многіх месцах трэба змяніць стыль і метады кіраўніцтва сельскагаспадарчай вытворчасцю, як гэта і патрабуюць рашэнні з'езду партыі.

— У з'ездаўскіх дакументах гаворыцца, што калгасам і саўгасам намечана даваць цвёрдыя па гадах пяцігодкі планы закупак прадукцыі, якія не будуць мяняцца. Адначасова ім даецца магчымасць усё атрымаваць звыш плана, а па бульбе, садавіне і гародніне — значную частку і панавай прадукцыі, выкарыстоўваць па сваім меркаванні. Гаспадаркі могуць яе прадаваць дадаткова дзяр-

УМАТЭРЫЯЛАХ, якія змяшчаюцца пад рубрыкай «Літаратурныя жанры: стан і праблемы», узята шмат вострых пытанняў, звязаных з сітуацыяй у сучаснай беларускай крытыцы. Мне блізка і зразумелы псіхалагічны настрой трывогі і грамадзянскай заклапочанасці ўдзельнікаў гаворкі. Вядома, было б неразумна, не па-гаспадарску закрэсліваць тое, што зроблена прадстаўнікамі крытычнай службы. Толькі за апошнія гады выйшла нямала асобных зборнікаў літаратурнай крытыкі, дзе змешчаны артыкулы, якія з поўным правам могуць прэзентаваць на праблемны, канцэптуальны падыход да сучаснай літаратуры. Да іх ліку можна далучыць змястоўныя калектыўныя зборнікі «Вобраз-83», «Вобраз-85», якія ўсё больш упэўнена набываюць аблічча самастойнага, адметнага выдання. Зборнікі гэтыя заслужана атрымалі шырокі рэзанс у літаратурна-грамадскім асяроддзі.

Што датычыць перыядычнага друку, дык тут таксама з'явіўся шэраг цікавых матэрыялаў, звернутых перш за ўсё да надзённых праблем сучаснай літаратуры. Да ліку лепшых, калі абмежавацца толькі публікацыямі мінулага 1985 года, на нашу думку, можна аднесці змястоўныя літаратурна-крытычныя артыкулы У. Юрэвіча, Р. Шкрабы, В. Каваленкі, П. Дзюбайлы, Э. Гурэвіч, Ю. Канэ — у часопісе «Полымя»; М. Тычыны, А. Сямёнавай, І. Чароты, Р. Станкевіч — у часопісе «Беларусь»; В. Зуёнка, Т. Бондар, А. Сямёнавай, М. Стральцова, А. Рагулі, Т. Грамадчанка, У. Навумовіча, І. Жука, А. Станюты, С. Дубаўца, С. Кавалёва, Т. Чабан, П. Васючэнікі — у штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва»; Г. Шупенькі, Я. Гарадніцкага, Э. Скобелева — у часопісе «Малодосць»; В. Івашчанкі, В. Акудовіча, М. Ароўкі, П. Васючэнікі — у часопісе «Неман»; А. Адамовіча, В. Бечыка, А. Яскевіча, Э. Гурэвіч, В. Рагойшы — ва ўсесаюзным друку.

Заслугоў тое, што на старонках нашых літаратурных выданняў, перш за ўсё ў «Літаратуры і мастацтве», нарэшце, пачалі рэгулярна з'яўляцца такія змястоўныя і разам з тым чытэльныя жанравыя формы, як інтэрв'ю, адказы на анкету, дыялог крытыка з пісьменнікам.

Інакш кажучы, ёсць нямала сведчанняў таго, што творчы патэнцыял беларускай крытычнай думкі ў цэлым даволі высокі, але сёння, на жаль, ён не знаходзіць свайго паўнакроўнага, глыбокага выяўлення, крытыка не рэалізуе сваіх магчымасцей.

Дзейнасць крытычнага слова вызначаецца, як вядома, яго рэальным уплывам на жывую творчую практыку, на маральны клімат у літаратурна-творчым асяроддзі, на літаратурны працэс у цэлым. Назвай артыкула — «Каб слова стала справай» — Т. Чабан («ЛіМ», 28.02.1986), на нашу думку, даволі выразна акрэсліла становішча ў сучаснай крытыцы, вызначыла яе істотны недахоп: вельмі часта слова літаратурнага крытыка не дасягае жаданай мэты. Яму не хапае дзейнасці, унутранай энергіі, грамадзянскага пафасу.

Спраўды, сёння крытычнае слова вельмі часта б'е міма цэлі. Гук, можа, часамі бывае даволі моцны, рэха чуцно далёка, а вось рэальнае ўздзеянне крытыкі на літаратуру — нязначнае. Тлумачыцца такое становішча тым, што аўтарам многіх крытычных выступленняў не хапае смеласці даць аб'ектыўную, прынцыповую ацэнку слабым, у мастацкіх адносінах недасканалым творам і негатывным з'явам у грамадскім і літаратурным жыцці. Работнікам крытычнай службы сёння не хапае па-грамадзянску абвостранага ўспрымання жыцця ў яго шматстайным зме-

сце, у рэальных канфліктах і супярэчнасцях. І яшчэ — шмат каму з крытыкаў бракуе шырокага погляду на літаратуру, на тую складаную працэсу і супярэчлівыя тэндэнцыі, якія ў ёй маюць месца.

Ацэнка, якая была дадзена работнікам крытычнай службы на XXVII з'ездзе КПСС, вымагае ад усіх нас высокай самаправабалнасці і аддачы. «Натуральны прынцып жыццядзейнасці нашага грамадства — крытыка і самакрытыка. Без іх няма развіцця, — гаворыцца ў Палітычным дакладзе таварыша М. С. Гарбачова. — Літаратурна-мастацкай крытыцы пара скінуць з сябе зашпакоенасць і чынашанаванне, якія раз'ядаюць здаровую мараль, памятаючы, што крытыка — справа грамадская, а не

сці гэтага рамана, аповесці, паэмы куды цяжэй выдаць іх за дасягненне. Чытач нават на падставе прыведзеных урыўкаў, калі яны выразныя, можа скласці сваё ўяўленне аб ступені дасканаласці твора. І тут ужо слоўныя заклінанні не выратуюць.

Дэкларацыйнасць, бяздоказнасць, няўгодненасць паміж канкрэтнымі назіраннямі і вывадамі атрымалі асабліва шырокае распаўсюджанне ў практыцы сучаснага рэцэнзавання. Вось, напрыклад, рэцэнзія В. Ліпневіча на кнігу прозы «Такая позняя вясна» Н. Маеўскай («Малодосць», № 11, 1985). Спачатку крытык дае надзвычай высокую ацэнку твору:

Сярод газетных, часопісных рэцэнзій мінулага года якраз і багата такіх, дзе твор на сутнасці не аналізуецца як з'ява мастацтва, а толькі ацэньваецца ў агульным плане. Ацэнка, вядома, станоўчая, высокая. Але за слоўнымі ўпрыгожваннямі часта не відно аўтарскай пазіцыі, асабістага пункту гледжання крытыка.

Беспадстаўная завышанасць ідэяна-эстэтычных ацэнак, перабольшванне сапраўдных каштоўнасцей таго ці іншага твора негатывна адбіваецца на аўтарскай літаратурнай крытыцы, падрывае веру чытача ў яе аб'ектыўнасць. Разгледзім у гэтым плане дзве рэцэнзіі вядомага паэта Ю. Свіркі. Адна

невывразная. Да адных пісьменнікаў — найчасцей маладых — яны падыходзяць больш строга, патрабавальна, да другіх — па-сяброўску паблажліва.

Ёсць у сучаснай крытычнай гаспадарцы шэраг практычных аспектаў, якія даўно чакаюць свайго вырашэння. Так, сёння крытыцы, перш за ўсё маладой, патрэбна больш дзейная ўвага з боку кіруючых органаў Саюза пісьменнікаў, грамадскіх арганізацый. Вядома, пэўныя захады ў гэтым кірунку рабіліся і робяцца (арганізацыя творчых семінараў і інш.), але іх усё ж недастаткова. Жыццё патрабуе новых форм дапамогі маладым, больш эфектыўных форм творчай ву-

Міхась МУШЫНСКІ

АДЖАЗНАСЦЬ ПЕРШАД ЧАСАМ

сфера абслугоўвання аўтарскіх самалюбстваў і амбіцый».

У святле задач, пастаўленых партыяй перад творчай інтэлігенцыяй краіны, перад майстрамі слова, шмат у чым панаоваму бачыцца і перспектыва дзейнасці работнікаў крытычнага цэха. Перш за ўсё неабходна ўзмацніць рэальны ўплыў крытыкі на літаратурны працэс, узяць яе грамадскі аўтарытэт у вачах шырокага чытача і ў вачах творцаў мастацкіх каштоўнасцей. А гэтага дасягнуць можна толькі пры ўмове, калі крытыка стане гаварыць праўду, калі крытык пачне аб'ектыўна, прычынова ацэньваць твор, зыходзячы не з пабочных, па-за літаратурных мэтагрупавых інтарэсаў, сяброўскіх пачуццяў, асабістых амбіцый і г. д., — а з меркаванняў грамадзянскіх, уласналітаратурных, агульнанародных.

Сур'ёзныя намаганні трэба прыкладзіць, каб узяць прафесійны ўзровень сучаснай крытыкі, перш за ўсё — бягучай, удыхнуць у яе новыя сілы. Крытыка сёння абавязкова музіць шукаць выхад да шырокай чытацкай аўдыторыі, да масавага чытача.

Сённяшняй крытыцы, асабліва газетнай, часопіснай, не хапае доказнасці, аргументаванасці, глыбіні ідэяна-мастацкага аналізу, смеласці і навізны падыходу. Аўтары многіх крытычных артыкулаў і рэцэнзій пры разглядзе пэўнага твора часта ўхіляюцца ад таго, каб даць самастойную інтэрпрэтацыю ідэянага зместу, вобразнай сістэмы, каб сьведзеці падзеі, пра якія расказвае аўтар, з рэальным жыццём. Яны не аналізуюць структуру гэтага твора, формы тыпізацыі пісьменнікам з'яў жыцця, а задавальняюцца агульнай ацэнкай, дэкларацыйнымі сьвярдженнямі, накітавалі таго, што аўтару, маўляў, удалося глыбока раскрыць тэму, намалюваць яркія вобразы, стварыць запамінальныя карціны народнага жыцця, што твор гэты ўражае, захапляе і г. д. Але доказы, якія б пацвярджалі высокую ацэнку, часта адсутнічаюць. Спрактыкаваны рэцэнзент можа без асаблівых намаганняў, як кажучы, наскубесці з сярэдняга рамана, з паэмы і г. д. некалькі прыстойных прыкладаў, удалых сэнзі, каб пацвердзіць свой тэзіс наконт мастацкай удачы пісьменніка. А вось пры канкрэтным аналізе сюжэта, кампазіцыі, вобразнага ладу, стылявай адметна-

«Толькі потым чытач са здзіўленнем заўважае, што прачытаў не таўшчэзны рамана, а невялікую аповесць, недзе каля 150 старонак на машыныцы». В. Ліпневіч знайшоў у творы «чытабельную кампактнасць (? — М. М.), якой так не хапае беларускай літаратуры», «дынаміку і паэтычную лакалічнасць мыслення» як «галоўную формаўтвараючую прыкмету стылю пісьменніка». На жаль, канкрэтным аналізам рэцэнзент не пацвердзіў сваіх ацэнак, яны так і засталіся дэкларацыйнымі. Болей таго, у заключнай частцы рэцэнзійнага водгукі аўтар пачаў прыраджаць сам сабе, стаў сьвярджаць, што фінал аповесці занадта гладкі («А так у жыцці не бывае»), што адна з гераній — Харыта — лішняя, «яна нават перашкаджае аповесці». І ўвогуле, за выключэннем пасобных матываў, у аповесці «Пажар» няма прынцыповай навізны матэрыялу: усё ўжо даволі добра распрацавана ў літаратуры. А каб неяк прымірыць супярэчнасці, В. Ліпневіч паставіў у заслугу пісьменніку тое, што яна быццам бы абавязвае знаёмыя тэмы, падсумоўвае набыткі папярэднікаў. «Яна мадэрнізуе, ускладняе, апрацоўвае гэтыя тэмы больш змяцянальна і тым самым уздымаецца — хай сабе трошчу — на новую, больш сучасную ступень мастацкасці».

Цяжка прасачыць за логікай разважанняў рэцэнзента. Калі пісьменніца ўзялася на новую ступень мастацкасці, дык гэта ж трэба даказаць, давесці аналізам зместу твора, яго вобразнай сістэмы. Ды хіба толькі змяцянальным пафасам можна вымяраць мастацкія вартасці твора? Па меншай меры, гэта несур'ёзна. Незразумела таксама, што ўкладваецца ў выраз «мадэрнізуе тэму». Як канкрэтна гэта адбываецца, і што ў творчым плане такая мадэрнізацыя дае? Скажам, як мадэрнізацыя ўзгадняецца з прынцыпам гістарызму? Відаць, варта было б крытыку зрабіць хоць самае беглае параўнанне з іншымі творами, каб паказаць, у чым жа выявіўся рух наперад. Дарэчы, з рэцэнзіі мы так і не даведаліся, пра што ішла ў аповесці гаворка, у чым сутнасць канфлікту і г. д. Крытык тут вельмі лаканічны: паказана жыццё вёскі, якая ні пра што не забылася. Але ці не занадта сціпла гэта для твора, які В. Ліпневіч сам жа абвясціў вартым цэлага рамана?

з іх прысвечана аналізу зборніка «Парог памяці» П. Прыходзькі («Полымя», № 6, 1985). Напісана яна, безумоўна, вопытнай, упэўненай рукой, дакладна вызначаны выдучы пафас творчасці паэта, галоўны герой. Аднак пра недахопы тут гаворыцца бегла, каратка, без імкнення высветліць вытокі ўласцівых аўтару слабасцей і пралікаў. «Не ўсё ўдалося П. Прыходзьку ў вершах пра паэтаў і паэзію. На жаль, у іх пераважаюць апісальнасць і шматслоўе». Цікава б было ўсё ж такі даведацца, а што «ўдалося» Прыходзьку? Але калі «апісальнасць і шматслоўе», паводле самога ж крытыка, «пераважаюць», дык, відаць, пра ўдачы і гаварыць не варта. Дык навошта такая дыпламатыя? А галоўнае, агульнай канстатацыі тут зусім недастаткова, бо ў вершах пра паэтаў і паэзію найчасцей раскрываецца творчае, эстэтычнае крэда пісьменніка. Вось і патрэбна б было высветліць, у якіх жа адносінах выяўленыя рэцэнзентам недахопы знаходзяцца з усёй творчасцю паэта? Можа, гэта прыватныя хібы, ці, наадварот, яны дапамагаюць найбольш выразна падкрэсліць пэўную асаблівасць творчай манеры аўтара зборніка?

Зусім іншы ўзровень другой рэцэнзіі Ю. Свіркі — на зборнік «Раса-расінка» М. Шаўчонак («ЛіМ» № 41). Тут мы бачым паспяховае спробу даць аб'ектыўную, непрадзугую ацэнку. Ю. Свірка пераканаўча гаворыць пра тое, што паэтэсу хвалююць вобразы роднага краю, што яна ў малым імкнецца ўбачыць вялікае, тонка перадаць свой душэўны стан. У лепшых вершах М. Шаўчонак ёсць шматзначнасць падтэксту, адчуваецца пульс часу, яна ўмее перадаць характаво жыцця, паўнату шчасця. У паэтэсу голас сцішаны, але голас свой. Ю. Свірка аналізуе, раскрывае ўласцівыя аўтару зборніка недахопы, называе слабыя вершы, якія не хвалююць, пакідаюць абьякавым, адзначае наяўнасць паўтораў і г. д.

Параўнанне двух водгукіў сведчыць аб тым, што іменна акрэсленасць зыходных устаноак выдзе да аб'ектыўнай ацэнкі. Знаёмства з многімі мінулагоднімі рэцэнзіямі нараджае прыкрае пачуццё не толькі з прычыны браку ў рэцэнзентаў майстэрства, але і таму, што аўтарам часта не стае прынцыповасці, крытэрыі ацэнак у іх

чобы. Трэба павысіць ролю матэрыяльнага і маральнага стымулявання працы крытыка. Так, хацелася б, каб лепшыя крытычныя матэрыялы маладых друкаваліся асобнымі, няхай нават невялікімі, зборнікамі, у рэшце рэшт — калектыўнымі, куды б увайшлі дватры аўтары. Ёсць жа серыя «Першая кніга паэта». Чаму б не быць «Першай кнізе крытыка»?

Даўно наспела пара арганізаваць самастойны часопіс — «Беларуская літаратурная крытыка». Гэта можна было б зрабіць, напрыклад, на аснове зборніка «Вобраз».

Па нашаму глыбокаму перакананню, беларуская крытыка даўно засведчыла сваё права на тое, каб плённая дзейнасць найлепшых яе прадстаўнікоў адзначалася самастойнай літаратурнай прэміяй, скажам, імя Максіма Багдановіча або Максіма Гарцкага ці Адама Бабарэкі.

Зразумела, ніякія практычныя захады, арганізацыйныя мерапрыемствы не прывядуць да жаданых змен, калі самі крытыкі не адчуваюць вострай унутранай, душэўнай патрэбы ў актывізацыі свайго дзейнасці. І тут я зноў хацеў бы падтрымаць думку Т. Чабан пра асабістую адказнасць крытыка: «Але падчас мы ў выкрывальным пафасе займаем пазіцыю судзі, свядома ці несвядома адмяжоўваемся ад таго, што крытыкуем, не адчуваем у тым асабістай вінны». Так, нікімі заклікамі становішча ў лепшы бок не зменіць, пакуль кожны крытык глыбока не ўсвядоміць меру свайго асабістага адказнасці за справу, якой ён займаецца. Гэта датычыць у першую чаргу старэйшых, больш дасведчаных, хто на ўласным вопыце мог ужо не раз пераканацца, да чаго прыводзіць грамадзянская пасіўнасць, абьякаваць у крытыцы, імкненне схавання за ўтульную абьякавальскую формулу «мая хата з краю».

Старэйшыя маглі б таксама расказаць і пра тое, якое вялікае маральнае задавальненне і сапраўдную творчую радасць прыносіць крытыку асабіста далучанасць да вялікай справы грамадзянскага служэння літаратуры. Калектыўныя, сумесныя намаганні ў барацьбе за мастацтва высокіх гуманістычных ідэй надаюць крытыку творчую ўпэўненасць, сты-

(Заканчэнне на стар. 6—7).

**Аляксей
ПЯТКЕВІЧ:**

1. Усякі мастацкія з'явы нараджаюцца дзеля таго, каб пераацаніць тыя, што ўсталяваліся і такім чынам змяніць, палепшыць іх, прывесці іх у адпаведнасць з патрэбамі часу, грамадзянска-эстэтычным ідэалам аўтара, яго разуменнем і адчуваннем свету. З'яўленне новага твору не мае сэнсу, калі ён ілюструе ці толькі ўхваляе прынятае грамадствам. Таму місія пісьменніка не проста актыўная, пераўтваральная (ён і суддзя, і адвакат грамадства), а і выключна адказная. Бо ён, пісьменнік, бярэ на сябе права прымаць рашэнні за ўсіх, прад'яўляць рахункі сучаснікам, нашчадкам.

2. Выхаваўчая роля літаратуры вынікае з яе эстэтычнай ролі. Значыць, задача заключаецца ва ўзмацненні эстэтычнай энергіі нашых твораў. Чым больш вялікае мастацтва, тым больш дзейна яно выходзіць. Гэта пытанне вельмі актуальнае для цяперашняй беларускай літаратуры, дзе паяўляецца многа павярхоўных, дзяжурных твораў, якія сцвярджаюць ісціны, даўно ўсім вядомыя. Да таго ж многія дзялянкі нашага жыцця застаюцца ў літаратуры неасвоенымі, што вельмі абмяжоўвае яе выхаваўчыя магчымасці. У прыватнасці, зняйдзана наша вялікая нацыянальная гісторыя, духоўная дзейнасць выдатных сыноў нашага народа. Пра іх напісана да крыўднага мала. Колькі добрага, высакароднага маглі б абудзіць у душах сучаснікаў творы на гэтую тэму!

3. Найбольш уразіла мноства сырых, недапрацаваных, залітаратурных твораў, што друкаваліся апошнім часам. І тут трэба сказаць, што яўна заніжаюцца ў нас крытэрыі ацэнкі твораў, якія атрымліваюць рэспубліканскія літаратурныя прэміі і прэміі «Полымя» і «Мала-

досці». Калі кандыдатура на такую прэмію слабая, не трэба ўвогуле прысуджаць гадавой прэміі. Гэта будзе толькі на карысць літаратуры ды і таму аўтару, які прэміі не атрымаў.

З твораў, што прыемна ўразілі, вылучу «Зброю» і «Маці ўрагану» У. Караткевіча, «Знак бяды» В. Быкава, «І скажа

пра сябе і ў апошнія гады настойліва дэманструецца на людзях (выносіцца на людзі). Пераадоленне гэтай прыкрай хваробы, звязанай з празмернай амбітнасцю некаторых пісьменнікаў, зарука паспяховага развіцця нашай крытыкі, яе актыўнага ўздзеяння на літаратуру.

роўка, калі так можна сказаць, тайнаў прыроды, чалавечай сувязі, людзей, усяго, што ёсць на зямным шары, сродкамі тэатра, музыкі, літаратуры, жыцця і г. д. Засваенне чалавекам ведання ўсяго таго, што вякамі было створана людзьмі з мэтай пашырыць свет уласных уяўленняў.

У гэтым нумары штотыднёвіна працягваем друкаваць адказы на пытанні анкеты, з якой мы звярнуліся да многіх нашых пісьменнікаў у сувязі з чарговым пісьменніцкім з'ездам. Нагадваем пытанні анкет:

1. Мастакоўскае спасціжэнне свету... Які Вы ўкладаеце сэнс у гэтае паняцце?

2. Сапраўднае мастацтва — адзін з магутных сродкаў выхавання людзей. Ці заўсёды дастат-

нова наша літаратура выконвае гэтую функцыю?

3. Што з прачытанага ў апошні час запомнілася Вам, уразіла?

4. Якая, на Ваш погляд, найбольш важная задача стаіць сёння перад літаратурнай крытыкай?

Змяшчаем адказы Аляксея Пяткевіча, Анатоля Сульянава, Віктара Яраца.

П Р А Ч Ы Д З І В А п а к а з в а ц ь ж ы ц ц ь

**Анатоль
СУЛЬЯНАУ:**

1. Чалавек усё жыццё спазнае свет і, натуральна, працягвае цікавацца да ўсяго таго, што бачыць, пра што чуе. Гэтае спазнанне ідзе з самых ранніх год. Яшчэ хлапчуком я задумаўся: чаму птушка лятае, а я не магу? Гэтых «чаму» было тысячы, і на іх я атрымаў адказы ад бацькоў, настаўнікаў, сяброў, з кніг, кінафільмаў. Мастакоўскае спазнанне свету — гэта, на мой погляд, расшыф-

«увабран» у сябе, узбагаціць памяць усім тым, што было выпрацавана чалавецтвам за шматвяковую гісторыю. Спазнанне свету з дапамогай вобразаў, створаных мастаком, пісьменнікам, скульптарам, найбольш эфектыўнае, глыбокае, бо яно мае эмацыянальную афарбоўку.

2. Не, не заўсёды, на жаль. Далёка не ўсе літаратурныя творы «замешаны» на праўдзе: не ўсе раманы, пэзмы, апавесці, апавяданні праўдзіва паказваюць жыццё з усімі яго складанасцямі і супярэчнасцямі. Ця-

той, хто народзіцца» В. Адамчыка, з твораў маладзейшых аўтараў — «Радавых» А. Дударава, падборку вершаў Н. Мацяш у «ЛіМе» (11.X.1985), апавесць У. Арлова «І вярталіся мы...»

4. Асноўная задача, якая стаіць сёння перад беларускай літаратурнай крытыкай — пісаць праўду пра літаратурны працэс, пра асобныя творы. Адна з бед нашай літаратурнай крытыкі (пэўна, і літаратуры ў цэлым) гэта прыхільнасць да маральна-эстэтычных групавак, нават грызня, якая дала значь

АДКАЗНАСЦЬ ПЕРАД ЧАСАМ

(Заканчэнне. Пачатак на стар 5).

мулююць яго працу, пашыраюць гарызонты бачання свету, дапамагаюць фарміраванню яго як асобы. Усведамленне сваёй прыналежнасці да крытычнага цэха, які знаходзіцца на перадавых рубяжах жыцця і літаратуры, умацоўвае маральнае здароўе крытыка, яго здольнасць да творчасці.

З горьчучу вымушаны сказаць і пра тое, што сярод маладых крытыкаў мала па-сапраўднаму апантаных, бізмежна захопленых сваёй справай. У крытычных выступленнях маладых багата дарослай асяржонасці. Што ж, і тут старэйшыя павінны ўзяць на сябе долю віны: яны аказаліся здольнымі «настаўнікамі»!

Адным з найбольш яркіх праяўленняў пасіўнасці сучаснай беларускай крытыкі апошніх гадоў было тое, што яна амаль не цікавілася пытаннямі ўласнай спецыфікі. А між тым без усведамлення крытыкай самой сябе яе літаратурна-грамадскае функцыянаванне не можа адбывацца паспяхова. Вось чаму трэба толькі вітаць тое, што ў змястоўнай гутарцы В. Даўніса і С. Дубаўца закраліся, побач з іншымі, і пытанне аб эзэстыцы як форме крытычна-мастацкага мыслення. А гэта ўжо — тэарэтыка-метадалагічны аспект, які так нясмела закрэаваецца ў крытычных артыкулах.

Амаль дзесяць гадоў назад В. Каваленка слушна пісаў: «Дамагацца яснасці, што сабой уяўляе сапраўдная крытыка, неабходна, але не дзеля крытэрыяў жанравай чысціні. Высветленне хоць бы некаторых сутнасных рыс і асаблівасцей крытыкі як галіны духоўнай

дзейнасці дапаможа ўстанавіць, у чым сапраўдная творчая сіла крытыкі і якімі асаблівасцямі яна больш за ўсё ўплывае на літаратурны працэс».

Ёсць розныя трактоўкі сутнасці крытыкі, яе прыроды і спецыфікі. Адно лічаць крытыку назукай, часткай (хоць і самастойнай) літаратурнага ўстаўства, відам навукова-публіцыстычнай дзейнасці, другія адносяць яе да мастацтва («крытыка як літаратура» паводле вызначэння Б. Бурсава), трэція задавальняюцца кампрамісным падыходам: у крытыцы, маўляў, ёсць рысы і якасці, якія збліжаюць яе і з навукай, і з мастацтвам, чацвёртыя бачаць у крытыцы форму практычнага (камунікатыўна-прагматычнага) мыслення (В. Брухавецкі).

Найбольш прадуктыўным, на нашу думку, з'яўляецца погляд, паводле якога крытыка — гэта спецыфічны тып мыслення, адметная, своеасаблівая форма творчасці (В. Каваленка, В. Кубілюс і інш.). Крытык у дакладным значэнні слова павінен валодаць прыроднай здольнасцю, талентам успрымаць мастацкі твор у яго ідэяна-эстэтычнай цэласнасці, у нерасчлененасці, успрымаць твор як непаўторную мастацкую з'яву і, што асабліва важна, умець данесці да чытача, умоўна кажучы, вобраз твора, які разглядаецца. І ў гэтым сэнсе мы маем пэўныя падставы назваць крытыка мастаком, бо яму ўласціва схільнасць да канкрэтнапачуццёвага, вобразнага мыслення. Да цэласнага, гарманічнага ўспрымання з'яў рэчаіснасці. Крытыку ўласціва высокая ступень эмацыянальнай настроенасці, здольнасць да су-

перажывання аўтара, героям твора.

Сказаным не закрэсліваецца і не абсяцэнняецца роля аналітычнага пачатку ў акце крытычнай ацэнкі твора. Ён, гэты пачатак, абавязкова прысутнічае ў крытычным мысленні таго, хто ацэньвае твор, але прысутнічае, калі можна так сказаць, у згорнутым выглядзе, як прыныцп. Яно і зразумела: успрымаць і ацэньваць твор як з'яву мастацкую немагчыма без яго суаднесення з рэчаіснасцю, якая дадзена твор спарадзіла, а гэта значыць, што крытык не можа абысціся без аналітыкі.

Рызыкуючы зачапіць прафесійнае самалюбства прадстаўнікоў крытычнага цэха, трэба ўсё ж прызнаць, што талент крытыка — яшчэ больш рэдкі, чым талент уласна пісьменніка. На жаль, пра гэта мы часта баімся гаварыць уголас. А дарэмна! Гісторыя літаратуры, у тым ліку і беларускай, дае нам красамоўных прыкладаў таго, што таленавітая асоба, выявіўшы ў сябе здольнасці да крытычнай дзейнасці — і перш за ўсё схільнасць да цэласнага ўспрымання з'яў жыцця, суб'ектыўную непрыязь да абстрактнай, дыдактыкі, рэзанёрства, адцягнення лагізавання, — як правіла, формай уласнага самасцвярджэння абірала жанры пазэіі, прозы, драматургіі, г. зн. становілася пісьменнікам.

Прычын, паводле якіх перавага аддавалася ўласна літаратуры, а не крытыцы, — нямала. Па-першае, гэта традыцыйна высокі статус прыгожанага пісьменства ў параўнанні з іншымі формамі дзейнасці. Пісьменнік, майстар слова заўсёды карыстаўся вялікім аўта-

рытэтам у народным асяроддзі, любоўю і павагай шырокіх чытацкіх мас. Па-другое, важную ролю адыгрывала і суб'ектыўная вера асобы ў тое, што пры данамазе вобразнага слова ёй удаецца як найпаўней выявіць сябе, свае гуманістычныя, грамадзянскія памкненні.

А вось тых, хто б свядома ахвирываў сваім, скажам так, мастакоўскім талентам у карысць крытыкі, — небагата. Бялінскі, Чарнышэўскі, Дабралюбаў, у савецкай літаратуры — А. Варонскі, у беларускай — А. Бабарэка — усе яны мелі бяспрэчны талент мастака. І гэта пацверджана фактамі іх творчай біяграфіі. Інакш кажучы, і Бялінскі, і Дабралюбаў, і Чарнышэўскі сталі вялікімі крытыкамі, бо нарадзіліся пісьменнікамі. Большасць жа тых, хто мог бы сфарміравацца ў літаратурнага крытыка-прафесіянала, але аддаў перавагу прыгожаму пісьменству, — у прафесійную крытыку звычайна ўжо не вярталіся. Выключэнні і тут ёсць, але іх няшмат, ды і звязаны яны з канкрэтнымі абставінамі часу. Напрыклад, М. Багдановіч, М. Гарэцкі выразна ўсведамлялі вялікую грамадскую, культурную ролю літаратурнай навукі і крытыкі і, пры беднасці нацыянальных кадраў, актыўна працавалі ў гэтай сферы творчай дзейнасці. Сістэматычныя ж звароты да крытычных жанраў уласцівы фактычна кожнаму пісьменніку. Гэта і Пушкін, і Талстой, і Дастаеўскі, і Ганчароў, і Чэхаў, і Блок, і ўсе беларускія пісьменнікі, апрача прыгаданых, таксама Колас, Чорны, Лынькоў, Мележ, многія бліжэйшыя да нашага часу майстры слова.

Іх крытычныя выступленні, артыкулы нельга, аднак, лічыць класічным узорам або тыповым выяўленнем літаратурнай крытыкі, хоць логіка, здавалася б, якраз і штурхае да такіх высноў. Пісьменніцкая крытыка — спецыфічная галіна літаратурнай крытыкі, яна

пер партыя крута «паварочвае» эканоміку, вытворчасць, навуку ў напрамку карэзнай перабудовы, павышэння эфектыўнасці навукова-тэхнічнага прагрэсу. Гэта праблема ўзнікла не сёння, але ці актыўна падступалі да яе пісьменнікі? Думаю, што не. У адных не хапіла смеласці, у другіх майстэрства. У гісторыі нашага народа было нямала прыкладаў, калі літаратурны твор быў настолькі надзённы і неабходны, што партыя прымала адпаведнае рашэнне. Я маю на ўвазе «Раённыя будні» Валянціна Авецкіна. Гэта быў прыклад вялікай пісьменніцкай мужнасці. В. Авецкін не пабаяўся пра набалеелае сказаць уголас, усенародна, з веданнем справы. Такія творы ёсць і ў нашы дні, але іх мала. Напрыклад, «Зямля» А. Івашчанкі («Новый мир» № 1, 1986 г.). Лягчэй і лепш паказваць супермена-разведчыка, які «вездзіць за нос» галавароў гітлераўскага рэйха. І чытач задаволены, і кінематограф рады такой дэтэктыўнай тэме. Сапраўднае мастацтва — гэта, перш за ўсё, адлюстраванне найбольш яркіх, цяжкіх, драматычных падзей сённяшняга дня або нядаўняга мінулага, якое захоўваецца ў памяці народнай, якое характэрна народу, а не супермену.

3. Новая апавесць Васіля Быкава «Кар'ер». Тут і сучаснасць, і вайна, а галоўнае — праблема маральныя, падзеі — часам трагедыяныя, філасофскае асэнсаванне таго, што адбываецца.

І «Зямля» А. Івашчанкі. Чытаў на адным дыханні, хвелася крычаць ад душэўнага болю: «Людзі! Што ж вы робіце з карміцелькай-зямлёй?»

4. Памагаць аўтарам глыбей пранікаць у даследваемую праблему, быць прапагандыстам добрых, праўдзівых, патрэбных кніг, памагаць чытачам у выбары кніг, змагацца з «прыгла-

не тоесна прафесійнай, хоць часта і бярэ на сябе функцыі апошняй. Але гэта — тэма самастойнай гаворкі.

Зараз жа нам важна ў пісьменніцкай крытыцы падкрэсліць іншае, а іменна яе, умоўна кажучы, пэўную «апазіцыйнасць» да прафесійнай. Агульнавядома, што многія выдатныя майстры слова адмоўна ставіліся да навуковай крытыкі, хоць самі і не цураліся крытычнага піра. Найбольш тыповы прыклад — адносіны А. Блока да навуковага аналізу мастацкай творчасці. «Апазіцыйнасць» ідзе ад таго, што т. зв. прафесійная крытыка, перад усім бягучая, якая ў вачах мастакоў слова заўсёды мае асаблівую каштоўнасць, часта не выконвае сваіх функцый або зусім не адпавядае свайму прызначэнню. У якасці прыкладу прыгадаем дзейнасць крытыкі ў гады разгулу вульгарнай сацыялогіі або ў часы панавання тэорыі бесканфліктнасці.

Пісьменніцкая рэакцыя на прафесійную крытыку часта суб'ектыўная, але шмат у ёй і справядлівага. Справядлівага таму, што велізарная колькасць літаратурна-крытычнага матэрыялу напісана людзьмі, якія не маюць унутранага прызначэння да літаратурна-крытычнай дзейнасці. Адсюль і негатыўная рэакцыя на вынікі іх працы з боку пісьменніка. Гэта і зразумела: крытык не заўсёды ўмее паглядзець на мастацкі твор як на момант звалючы, як на канкрэтнае праяўленне творчага пошуку. У яго разважаннях шмат адцягнення, голага рэзанёрства. Часта не ўлічваецца спецыфіка пісьменніцкай працы, асаблівасці таленту, творчыя схільнасці мастака, яго арыентаванасць на пэўныя тэмы, на пэўныя з'явы жыцця. Вельмі рэдка крытыка закрэавае праблему псіхалогіі творчасці.

Вядома, няма патрэбы супрацьстаўляць, сутыкаць ілібамі «пісьменніцкую» і прафе-

дэманам» вострых праблем, не зазіраючы «у рот» мэтрам, начальніку, смялей адстойваючы сваю думку. І яшчэ. Часцей «знаходзіць» маладых, таленавітых людзей, якія шукаюць, востра пішуць.

Віктар ЯРАЦ:

1. Мастацтва, як вядома, вызначаецца сваёй спецыфікай. Не выпадкова паняцце «мастацкае» мае сінонім «вобразнае». Механічна-пратакольнае адлюстраванне, пры ўсёй рэгістрацыі ім безліч бытавых, сітуацыйных драбніц і момантаў, пры ўсёй дакладнасці фактаграфічнага прыёму, дзе натура (жыццё) і фотаздымак (адбітак рэчаіснасці) знешне не разыходзіцца, не нараджае твораў шэкспіраўскай страшнасці, неардынарнага грамадзянскага тэмпераменту і эстэтычнай значнасці.

Сучасным творах бракуе шмат у чым адсутнасць лакалізму. Гэта датычыць як прозы, так і паэзіі. Неапраўданая расцягнутасць аб'ёму робіцца ледзь не нацыянальнай рысай нашай літаратуры. Адбілася гэта і на раманах Паўла Місько «Градабой», Барыса Сачанкі «Вялікі Лес», Алеся Савіцкага «Зямля не раскажа», Генрыха Далідовіча «Гаспадар-камень», Івана Пташніківа «Алімпіяда», Васіля Гігевіча «Доказ ад прцілеглага», пра што ў большасці сціпла-асцярожна зазначалі крытыкі, і ў пэўнай ступені на паэмах Анатоля Вярцінскага «Колькі лет, колькі зім», Ніла Гілевіча «Родныя дзеці», «Уладзіміра Някляева «Маланка», якім часам не хапае глыбокага ўнутранага драматызму, а вольны элемент у неабавязковага апісальніцтва — занадта. А гэта ўсё творы — далёка не горшыя.

2. Паўтара стагоддзя назад вялікі Пушкін выказаў думкі, якія і сёння не гучаць архаічна: «Век можа ісці сабе наперад, навукі, філасофія і грамадзянскасць могуць удасканалівацца

і змяняцца, але паэзія застаецца на адным месцы. Мэта яе адна, сродкі тыя ж. І між тым, як паняцці працы, адкрыцці вялікіх прадстаўнікоў старажытнай астраноміі, фізікі, медыцыны і філасофіі пастарэлі і кожны раз замяняюцца іншымі — творы сапраўдных паэтаў застаюцца свежымі і вечна юнымі».

Роля і функцыі літаратуры ніколі не зменшыліся ў сённяшнім свеце. Сацыяльныя, ідэйныя, эстэтычныя, філасофскія, выхавальныя аспекты кнігі, твора, незалежна ад яго жанравай прыроды, у той ці іншай ступені даследуюцца і сучаснай грамадзянскай навукі, і закранаюцца акадэмічным літаратуразнаўствам, і асвятляюцца бягучай крытыкай. Пры гэтым па-ранейшаму карыснаю службу як для шырокага чытача, так і для майстроў слова, і тых, хто выцярэбліваецца на пісьменніцкі шлях, нясе класіка — і айчынная, і замежная.

Па ўсёй верагоднасці добры твор робіць уплыў на розум і эмоцыі сучасніка, прынамсі, ён павінен гэта рабіць. Робіць свой уплыў і дрэнны твор. З'яўляючыся шмат у чым універсальным сродкам выхавання чалавека, літаратурны твор павінен адпавядаць у аднолькавай ступені як сацыяльна-ідэйным, так і эстэтычным запатрабаванням. Дасканаласць майстэрства — не толькі паказчык таленту, але і грамадзянскай адказнасці, самапатрабавальнасці. Мяркую, што лепшыя творы апошняга часу свае функцыі выконваюць не без поспеху. Ведаю, у прыватнасці з пазедак на Украіну, якой папулярнасцю карыстаецца творчасць Васіля Быкава, які яе грамадскі рэзананс, пра што не раз даводзілася чуць не толькі ў літаратурным асяроддзі, але і ад настаўнікаў, рабочай моладзі, гарадскіх і вясковых інтэлігентаў.

3. Люблю чытаць Быкава, Брыля, Адамовіча, Казько, Стральцова, Адамчыка, Кудраўца. З гадамі ўсё больш высвечваюцца грані яркага таленту, мастакоўскай індывідуальнасці Івана Мележа і Уладзіміра Караткевіча, па-ранейшаму краінае свежасцю, усхваляванай спавядальнасцю лірыка апошніх год Пётруся Броўкі, паэтычна спадчына Аркадзя Куляшова, Аляксея Пысіна, Анатоля Сербантовіча.

Назменную цікавасць выклікае філасофскі роздум, нечаканнае павароту думкі, эканомнасць сродкаў і экспрэсіўнасць радка Максіма Танка, публіцыстычна-бескампрамісная напорыстасць выказвання, тэматычны дыяпазон і апэратыўная актыўнасць Пімена Панчанкі, па-маладому трапяткое пачуццё Кастуся Кірзенкі, элігічнасць Аляксея Русецкага.

Плённа працавалі ў між'ездаўскае пядігоддзе Рыгор Бардуліч, Васіль Зуёнак, Анатоль Грачанікаў, Ніл Гілевіч, Юрась Свірка, Сцяпан Гаўрусёў, Данута Бічэль-Загнетава, Уладзімір Паўлаў, вершы якіх даюць багаты матэрыял і для чытача і для даследчыка паэтычных жанраў. Як і раней, моцныя гістарычныя баллады пісаў Янка Сіпакоў, поруч з якім у сучасным ліра-эпасае цяжка застаць каго-небудзь іншага.

Прыкметны творчы рыжок зрабілі і прадстаўнікі маладзейшага пакалення. Мяне парадвала ірганічна, у лепшым сэнсе з традыцыйнай арыентацыяй, вершы Алега Салтука, Міколы Пракаповіча, Міколы Мятліцкага. Хочацца бачыць і ў далейшым плённыя здабыткі Аляксея Дударова, які так хораша заявіў пра сябе і дома, і далёка ад яго.

4. Быць патрабавальнай і добрабычлівай, шчырай і доказнай; мець не толькі калчан са стрэламі, крапіву і бярозавы венік, але і зёлкі такту і паважлівай стрыманасці.

ідэйна-мастацкая канцэпцыя. У тых выпадках, калі паглыбленая аналітыка і ўспрыманне мастацкага твора ў яго цэласнасці не проста суіснуюць, а зліваюцца ў арганічнае адзінства, крытыка і выяўляе сябе як адметны тып мыслення. У пацвярджэнне сказанага можна назваць шэраг мінулагадніх «лімаўскіх» артыкулаў і рэцэнзій. Паказальна, што большасць іх належыць пісьменнікам, а не прафесійным крытыкам. Гэта нататкі В. Зуёнка пра падборку новых вершаў П. Панчанкі (№ 1), рэцэнзія А. Васілевіч на кнігу прозы М. Філіповіч «Мадонна з Вяселкаў» (№ 32), С. Гаўрусёва на паэтычную кнігу К. Камайшы «Галоўнае вярста» (№ 35), П. Макаля на паэтычны зборнік У. Скарыніна «Пасадачныя агні» (№ 36) і іншы.

Як нам здалася, С. Дубавец крыху перабольшвае патэнцыяльныя магчымасці эсістыкі, у тым сэнсе, што маніпалізуе за ёй права рабіць «арыгінальныя філасофскія высновы», дасягаючы «арганічнага сінтэзу ведаў з усёй супольнасцю навук». Папершае, можна высунуць любую канцэпцыю, галоўнае — абгрунтаваць яе. А вольны тут эсістыка часта аказваецца не ў ладах з аргументацыяй. Яна нярэдка грэбуе навуковай доказнасцю і патрабуе верыць ёй на слова. Па-другое, рабіць «арыгінальныя высновы» — гэта не толькі права, але і абавязак прафесійнай крытыкі. А без супастаўлення твора і рэчаіснасці, якая там адлюстравана паводле законаў мастацкай тыпізацыі, навуковая крытыка ўвогуле не можа абысціся.

Але не будзем чапляцца да «перабольшванняў», якія дапускае крытык, бо ніжэй ён уносіць істотныя папраўкі ў свае разважання: С. Дубавец пераканаўча гаворыць аб вызначальнай ролі ў творчасці і пісьменніка, і крытыка сталага светапогляду. Калі мастак, крытык не ўзняўся да грамадзянскай, сацыяльнай сталасці, калі ў іх няма свайго адметнага погляду на жыццё, адсутнічаюць уласныя, вынашаныя думкі («проста няма пра што казаць»), — ім не дапамогуць ніякія фармальныя навацыі. Не дапаможа і эсэістыка форма крытыкі. Слушныя меркаванні!

У заключэнне нашай размовы пра стан і некаторыя асаблівасці развіцця сучаснай беларускай крытыкі хацелася б сказаць аб тым, што ў нас усё больш замацоўваецца звычайнае, аднабаковае погляд на крытычную дзейнасць. Канкрэтны мастацкі твор, узяты паасобку або ў сукупнасці з іншымі, яго функцыянаванне ў грамадстве і г. д., — адна з галоўных, але не адзіная сфера прафесійных інтарэсаў крытычнага цэха. Не менш важнымі для крытыкі аказваюцца і іншыя разнастайныя правыя літаратурна-творчага, літаратурна-грамадскага жыцця. Гэта маральны клімат у творчым асяроддзі, грамадская актыўнасць пісьменніка, яго ўдзел у палітычным, культурным жыцці краіны, творчая вучоба моладзі, пераемнасць традыцый і вопыту папярэднікаў, узаемаадносінны паэтычных пакаленняў, кірунак ідэйна-мастацкіх, жанрава-стылявых пошукаў, дзейнасць творчых секцый і г. д.

Пералічаныя тут сферы творчай, грамадскай дзейнасці пісьменнікаў, на жаль, часта выпадаюць з поля зроку прафесійнай крытыкі. Вузкасць у разуменні яе функцый нічым не апраўдана. Крытык — і гэта асабліва бачна ў святле задач, пастаўленых перад творчай інтэлігентнай краінай на XXVII з'ездзе КПСС, — не мае права засяроджвацца толькі на спецыфічна літаратурных, мастацкіх праблемах. Ён абавязаны актыўна садзейнічаць збліжэнню літаратуры з жыццём, быць страшным публіцыстам, дзейсна змагацца за творчую рэалізацыю велічных планаў, намераных Камуністычнай партыяй.

Кіно любяць усе. Ды толькі спецыялісты часам пазбаўлены той чароўнай непасрэднасці, якая прыносіць глядачам асалоду судакранання з мастацтвам. Той захопленасці, якая неабходна і крытыку: узброенасць ведамі, метадыкай аналізу не павінна адмаўляць жывое пачуццё...

Кніжка Леаніда Паўлючыка «Ад споведзі да эпасу. Лёс і фільмы Віктара Турава» яскрава сцвярджае: крытыку не перашкаджаюць «эмоцыі», больш таго — яны насычаюць аналіз водарам свежага ўражання, непасрэднасцю перша-

Пераконвае параўнальны аналіз аўтара, які пазнаёміўся з апэратыўнымі крытычнымі водгукамі на фільмы В. Турава і з даследаваннямі паважных спецыялістаў, але свае высновы робіць сам. І, настойліва паўтараючы азначэнне лірызму як «бяспрашнага шчырасці», сам адважваецца на яе. Выклікае майстра на размову пра тое, што лічыцца няёмкім успамінаць пра жорсткі душэўны разлад і сумненні ва ўласных здольнасцях. Здаецца, пакутуе разам з рэжысёрам у яго цяжкія дні. І строга, бескампрамісна судзіць яго за

«БЯСПРАШНАЯ ШЧЫРАСЦЬ»

адкрывальніка. Аўтар не навязвае нам свой густ, але запрашае ўгледзецца, успомніць, перагарнуць старонкі былога і зусім блізкага. Каб мы, урэшце, паверылі яму, калі ён прызнаецца, што тураўскі фільм «Я родам з дзяцінства», крыўдна недацэннены ў свой час,

«крокі ўбок» (аднак, імкнучыся ўсё ж разабрацца ў прычынах і выніках). Напрыклад, сапраўдная павага да майстра не перашкаджае Л. Паўлючыку вызначыць тэлекажу «Гора баяцца—шчасця не бачыць» як «дзіцячую хваробу» рэжысёрскага эксперыменту, мабыць, не самага плённага.

Аўтар кнігі заўважае такую заканамернасць: калі тэма хвалюе рэжысёра, ён як бы не ўмяшчаецца ў рамкі адной карціны—і здымае фільмы цыкламі. Так было са стужкамі пра вайну і, пазней, з экранізацыяй «Палескай хронікі» І. Мележа. У пэўным сэнсе так, лічыць Л. Паўлючык, адбываецца і з фільмамі пра сучаснасць: «Час яе сыноў», «Нядзельная ноч», «Пункт адліку». Заўважу, што менш прыхільна, чым ён, стаўлюся да названых фільмаў. І не магу згадзіцца з тым, што «Час яе сыноў» — «найбольш тураўская ў гэтай серыі работ». Хоць таксама лічу: яна дала магчымасць яшчэ раз падзівіцца красе роднае зямлі і ўбачыць, як адбіліся на яе абліччы прайшоўшыя вякі і гады. І, безумоўна, грамадзянскі напал і смелая вастрныя думкі «Нядзельнай ночы» прымушаюць, нягледзячы на стылістычную няроўнасць фільма, адчуць боль за чалавечы ў чалавеку і палкае жаданне змагацца са злом...

«Я родам з дзяцінства»... «Я» — гэта і аўтар, галоўны герой фільма, які вядзе свой расказ ад першай асобы. Гэта споведзь маладога рэжысёра, які ўклаў у фільм усё, што на той час умеў, і яшчэ — сваё горкае веданне вайны. Споведзь хлапчука, юнака, чыё дзяцінства літаральна знішчыла вайна. Споведзь — і ад мастакоўскага «не магу маўчаць!», і ад непатольнай прагі выплеснуць свой боль, і, можа, яшчэ ад неўсвядомленага жадання папярэдзіць нас пра неапраўданыя страты, якія нясе вайна юнаму сэрцу.

Гэта адчуў крытык, якому па маладосці давалося глядзець першыя тураўскія фільмы пазней, чым яны выходзілі, і які мае магчымасць глядзець і бачыць свежым, сённяшнім вокам, параўноўваць і раздумваць. І калі ён, зусім яшчэ малады чалавек, здолеў адчуць боль, адчай і надзею таго хлапчука, — значыць, каштоўнасць гэтай работы рэжысёра сапраўдная.

Л. Паўлючык. Ад споведзі да эпасу. Лёс і фільмы Віктара Турава. Саюз кінематаграфістаў СССР. Усесаюзнае бюро прапаганды кінематацтва. М., 1985.

«Адкуль мы родам?» — зноў задае пытанне рэжысёр і здымае «Палескую хроніку». Крытык здолеў убачыць: сцвярджаючы сваёй прыналежнасці да беларускай зямлі, да яе гісторыі, традыцый, народнай маральнасці — гэта было галоўным для В. Турава ў раманах Івана Мележа. Мы адчуваем, што Л. Паўлючык бываў, ды не наскокам, на здымках, сапраўды захоплены атмасферай творчасці на здымачнай пляцоўцы, якую стаў куток беларускага Палесся, не з чужых слоў ведае цяжкасці і радасці працы над фільмам.

На фатаграфіях, якіх нямала ў гэтай кнізе, мы бачым, як змяняецца твар В. Турава: зморшчыны акрэсліваюць рот, сіваюць валасы, цяжэе позірк. Намаганні волі, праца, упартасць, нервовае напружанне, бязлітаснасць да сябе — усё адбілася на гэтым абліччы. І яшчэ — той «сямейны канцлагер» пад Аахенам (якое кашчуннае словазлучэнне: сямейны канцлагер!), і тое дзяцінства, з якога ён родам і якое з болей і любоўю аднавіў у сваіх фільмах, што сапраўды рухаюцца ад споведзі да эпасу. І якое чуйна прыняў і аднавіў крытык у сваёй кнізе.

Л. БРАНДАБОУСКАЯ.

сійную крытыку. Яны даволі паспяхова суіснуюць, дапаўняюць; узбагачаюць адна другую. Кожная з гэтых «форм» неабходная, патрэбная, вядома, калі яна напоўнена глыбокім зместам. Іншая справа, што «пісьменніцкая» крытыка, як справядліва заўважыў С. Дубавец, сёння «выглядае ў нас жывейшай і цікавейшай» за прафесійную. Зрэшты, і не толькі сёння! Вядома, справа тут не толькі ў паслабленні асабістага пачатку ў «прафесійнай», як здаецца Дубаўцу, а тым больш не ў «аднабаковай арыентацыі» ці «малой дасведчанасці» яе прадстаўнікоў. Хутчэй наадварот, навуковая дасведчанасць часта перашкаджае выяўленню непасрэднага, жывога пачуцця, уласнага погляду на мастацкі твор, заакадэмічвае, абцяжарвае літаратурна-крытычныя жанры, робіць іх грувасткімі, нечытальнымі, сумнымі.

І навуковая, і «мастацкая» крытыка маюць свае спецыфічныя асаблівасці, якія існуюць аб'ектыўна. З гэтым трэба лічыцца. Зварот да той ці іншай «крытыкі» залежыць ад шматлікіх фактараў, у тым ліку і ад мэты, якую паставіў перад сабой крытык. Так, эсістыка мае большыя магчымасці ў працэсе аналізу пэўнага твора даць аб ім цэласнае ўяўленне як аб адметнай мастацкай з'яве. У гэартэтычным жа, праблемным артыкуле крытык вымушаны «разбіраць» твор на кампаненты. Тут роля аналітычнага пачатку, навуковых прынцыпаў аналізу ўзрастае, пагроза разбурэння твора як гарманічнай, цэласнай з'явы павялічваецца.

З другога боку, эсістыка крытыка часта нагадвае «ездзу со спущенными вожжами». Калі навуковая крытыка не схопіла сутнасці мастацтва, растаўрае яго ў літаратуразнаўчых тэрмінах, дык эсістыка, бывае, выліваецца ў суб'ектыўскае свавольства. За эмоцыямі знікае змест твора, аўтарская

Сяргей ГРАХОЎСКИ

Без узнагароды...

Аўтару кнігі «КАРНІКІ»
Алеську АДАМОВІЧУ

Былы забойца некаму разжоўваў,
Ды бессаромна «сведчыць» і цяпер,
Што кроў тады была ўсяго ружовай,
А краты аздаблялі інтэр'ер.

Вяшчаюць так, так успаміны пішуць
Былыя прыхадні і каты ўсім на здэк,
Каб толькі нека у зацішку выжыць
У неспакойны і каварны век.

Яшчэ і сёння летуценням волк
Яны даюць, заходзячы у цір,
І часта прымяраюць збіты моллю
І ўвесь крывёй запырсканы мундзір.

Былыя лаўры ім галовы кружаць,
Выдатным выканаўцам страшных драм.
Яны і сёння бездакорна служаць,
Але ўжо другім гаспадарам,

Апраўдваюць усё на кожным кроку,
Салодзячы пілюлю, як раней.
Хлусня, яна заўжды навідавоку,
А вось паўпраўда за хлусню страшней.

Адстойваць праўду з ісцінай заўсёды,
Не забываць крываваы сляды
Павінен кожны без узнагароды.
Не скажаш праўду, — зноў чакай бяды.

Зварот

Га-рад-скія...
Усе ж мы з вёскі, —
З Глуска, з Клецка, з Капыля.
Хто там нашы жне палоскі?
Як без нас жыве зямля?

Хто пра наша дбае шчасце,
Ноччу ловіць кожны гук
І не знае, дзе пакласці
Спрацаваных цяжкіх рук?

Не рыпаць масніцы ў хаце,
Бо з цямна і да відна
З думамі сваімі маці
Дажывае век адна.

Уздыхне, паплача трошкі:
Як там дочкі, дзе сыны,
На пустыя гляне ложка
Каля кожнае сцяны.

Часам стукне ў шыбу вецер,
І закруціць кудаса,
Ды зазвоніць пад павецю
Некляпаная кася.

Старшыня, прызнацца, дбайны,
Агранома ганіць грэх, —
Звезлі сена, і камбайны
Не заносіць болей снег,

Навазілі доў у довам,
Не забылі пра калек.
Што ж адходзіць? На гатовым
Дажывай спакойна век.

Не вылазь да лета з хаты,
І не рві сябе на злом.
Маці ж век была арэтым,
А пасля вайны — цяглом.

Маці думае ўсе ночы,
І няма каго карыць,

Што ніхто не прыйдзе вочы
У апошні раз закрыць.

А падсохне поле, маці
Дапаможа на сябце,
Прыйдзе час, на сенажаці
Трохі сена паграбе.

Познай восенню за ўзгоркам
Пройдзе моўчка па раллі
І зграбе у жменьку горкай,
Потам соленай зямлі.

Ну, а мы ў аўтамабілі
Часам ездзім і ў кіно,
Ганарымся, што забылі
Слова матчына даўно.

Нам за плуг ужо не брацца.
Прывычаем слых і зрок,
Каб найлепш уславіць працу
Спрацаваных мацярок,

Расказаць, як Тэклі, Стэфы
Гаспадарку паднялі...
Ну, а мы?

Мы — толькі шэфы
Нашай дзедаўскай зямлі.

Званок—Пімену Панчанку

Да цябе не дазваніцца;
Бо ў спякоту, снег і ў дождж
Над табою бліскавіцы
Б'юць упоперак і ўдоўж.

Верны ты сваім вытокам, —
Быў і будзеш, як спярша,
Бо заўжды твая пад токам
Неспакойная душа.

Ёй то гораца, то зімна,
То яна агнём смільціць,
То жыццю складае гімны,
То бунтуе, то баліць.

Да тваіх далёкіх станцый
Рэйкі новыя гудуць,
А твае «Прыстасаванцы»
Усе на пенсію ідуць.

Кожны дзень, як на паверцы,
Ты ўглядаешся у сэрца,
І заўсёды ўдары сэрца
Правярае партбілет.

На узлёце і на ўздыме
Чысты голас твой чуён.
Будзь здаровы, мудры Пімен, —
Летапісец нашых дзён!

І зацвітуць сады

Збалела сэрца ад бяды і шчасця,
І ад чужых, і ад сваіх пакут,
Таму не раз даводзілася ўпасці
І над самім сабою правіць суд

І патаемна паставаць надзею,
На лепшыя наступныя гады,
Што і мая душа памаладзее,
Як сідзе снег і зацвітуць сады.

А можа, ўжо нічога і не будзе,
І не вярнуся больш ужо сюды,
Мой снег не сідзе, але скажуць людзі:
«Ідзе вясна.»
І зацвітуць сады.

След

Жыве душа, хоць як яна трымае?
За сем дзесяцігоддзяў — столькі бед!
Але душа не толькі ледзь жывае,
А сіліцца яшчэ пакінуць след,

Няхай сабе нязначны, ледзь прыкметны,
Як знак бяды або як шчасця знак.
Бывае, што сляды і з апраметнай
Выводзяць нечакана на бальшак.

Статыстыка

Статыстыка яшчэ не ўсё ўлічыла, —
Пакут сірочых, мацярынскіх слёз,
І колькі лёсаў гора разлучыла,
І тых, што не знайшлі шчаслівы лёс.

Статыстыка мільёны акругліла,
Відоць, лічыць мільёнамі прасцей

ПІСЬМЕННІК
КНІГА ЖЫЦЦЕ

ПЕРШУЮ кніжку вершаў Міхася Рудкоўскага, якая выйшла ў свет у 1963 годзе, заўважылі і крытыкі, і пісьменнікі, сярод іх Піліп Пестрак. Аднак ацэнкі зборніка «Першыя вёрсты» разышліся: адны хвалілі пачаткоўца за свежасць голасу і прадказвалі добрую будучыню, другія вытыкалі яму літаратурнасць, перайманні і сумняваліся ў сіле таленту. Праўда аказалася дзесьці пасярэдзіне: творы былі няроўныя, а прычына ляжала ў натуры юнага аўтара, сарамлівага вяскоўца, палешука, што губляўся перад аўтарытэтамі. Але выбар літаратурных настаўнікаў сведчыў пра добры густ і сур'ёзныя намеры: Рудкоўскаму імпаанавалі, вабячы і палюхаючы, рамантычная парывістасць фантазіі У. Караткевіча і глыбіня светабачання, арганічная народнасць М. Танка.

Адметнаю рысай маладога паэта аказалася цнатлівасць пачуцця, адчуванне духоўнай прыналежнасці да народа, патрэба служыць людзям. Відавочна самым змястоўным творам першага зборніка быў верш «Бабіна лета», дзе юнак падхопліваў журботнае галашэнне салдатак-удоваў па абарваным ваеннай бядою шчасці:

А ў нас у сляе ў кожнай хаце дзесятай
Не прычакала жанчына салдата.

Другая кніга «Сінія Брады» — гэта пашпарт мастацкай сталасці аўтара. Праца над ёю заняла чатыры гады, многія творы зборніка прайшлі раней апрацаванню ў перыядычным друку і дазволілі літаратурнай грамадскасці лепш пазнаць і дружнай прызнаць творчы дар паэта.

Шырока, з былінным распевам, пачынаецца кніга:

Мой дзед быў сельскім кавалём,
Кавальскай справы каралём.
Калі каваць — ужо каваў,
Не ў хаце, у кузні начаваў...

Чытачу прыгадваюцца казкі Рэдкага пра мужага каваля-волата і сказ М. Танка пра асілка Вяля, але не губляецца, а толькі адцяняецца асабісты тэмбр голасу маладога аўтара, летуценніка, які ўмее здаіўлена чуць чарадзейнае рэха кавання, працяг дзедавага быцця на зямлі:

Сянеры гажалі ў лясх,
звінела у лугах кася,
што дзед загартываў;
падновай высіянуў агонь
на кіламетры сотым конь,
што дзед мой паднаваў.

Паэтычная фантазія ператварае звычайнага каня ў міфічнага Пегаса. Нават гром, што прагрукатаў над апусцелаю кузняй, здаецца грывучым стукам малатка па кавадле. Тытульны вобраз

зборніка — метафара Сінія Брады — азначае вечна жывую ваду, сімвал казачных каштоўнасцей, у ёй адмывае паэт рукі ад бруду, што прыліп да іх у штодзённай мітульце, ачышчае сэрца ад драбязлівых і нізкіх пачуццяў, ён заве да крышталёва чыстых народных крыніц і чытача: «калі апускаў ты далоні ў тую

каштоўнасці, пра міную ваду і прагу міру, пра рэліктавыя закуткі прыроды, да якіх пачала дабрацца бяздумная прагнасць бензапілы, экскаватара, бульдозера.

Літаратурныя равеснікі і пабрацімы М. Рудкоўскага адкрылі сваімі творами гуманістычную каштоўнасць новага ба-

Штрыхі да творчага

партрэта

Міхася РУДКОЎСКАГА

Шляхі
агроджанай
надзеі

ваду — рукі не могуць зрабіць справы бруднае».

Зямля, аднак, не заўжды выдаецца паэту храмам гармоніі, дабрыні: «Існуючае ў векавечным руху: трашчаць арбіты строгія планет», душу халодзіць трывога за надзейнасць быцця ў сусвеце. Юначаму ўзросту хочацца думаць толькі пра вечнасць, ніколі — пра смерць, юнак заклапочаны, каб «не праляцець жыцця перакатаным, да вод грунтоўных прарасці карэннем». Апошняя метафара разумеецца не рэгіянальна і прыватна, а хутчэй глабальна. Цікавымі аказаліся яго вершы пра агульначалавечы

чання мінулай вайны. Яны дабіліся грамадскага прызнання іх дзіцячай чуйнасці для вырашэння глабальнай праблемы нашых дзён — вайны і міру. Задуму верша «Начны эскіз» М. Рудкоўскаму падказала памяць дзіцячых гадоў, у якой збераглося адно цяжкае перажыванне: углядаючыся ў знаёмыя твары партызан, што частаваліся ў бацькавай хаце пасля баявога задання, хлапчанё заўважыла адсутнасць знаёмага байца: — А дзядзька дзе?

А дзе вы дзядзьку дзелі? —
(О горная дзіцячая наіўнасць!
Прашу вас, калі можаце, прабачце...) —
Маўчалі, вочы апусціўшы, вы.

Патрэба даходзіць да праўды, падымацца над трафарэтнымі ўяўленнямі пра гераізм, далікатна пазнаваць чалавечую матывацыю подзвігаў падказала верш «Каменні цытадэлі». Маналог звычайна маўклівых рэліквій подзвігу ўзрушае тут высакароднай шчылівасцю, сардэчнай блізкасцю сведкаў змагання з наведвальнікамі памятных мясцін:

Не клянцесе гучна,
У душы зірніце свае!
Не зайздросце героям іх славы:
Толькі раз чалавеку Айчына дае
на бяссмерце
святчэннае права.

Тэма прыроды прыняла ў творах М. Рудкоўскага перадусім форму рамантычнага аявання экзотыкі родных мясцін. Але на фоне традыцыйных сімвалаў і алегорыі смела прагучалі парадоксы, паказчыкі сталай думкі, зазімлення лірызму іроніяй:

Над Шчарай буслы
І над Бугам буслы —
На крылах нясуць падарункі вясны:
малым — сны салодкія, быццам цукеркі,
а бюракратам — ахалпі папернаў...

Зборнік «Сінія Брады» аказаўся не толькі фактам творчай сталасці М. Рудкоўскага, але і пэўным укладам у беларускую паэзію перыяду яе творчага абнаўлення ў шасцідзясятыя гады. Паэт з яго цнатлівай чысцінёй голасу і празрыстасцю стылю стаў прыкметным сярод равеснікаў, чые душы заўчасна разбудзіла вайна, аякля вогненнымі зорамі, гартавала слязамі матак і ўдоў, пагрозай галоднага і халоднага пасляваеннага бытвання.

Новыя кніжкі вершаў М. Рудкоўскага — «Позвы» (1971), «У краі тым» (1975), «Векавечная Бацькаўшчына» (1976), «Трыгор'е» (1981), «Засцярога» (1984) — сталі ўзгоркамі і ярамі, праз якія пракладаў дарогу стала паэт. Кожны зборнік прыбаўляў — адзін больш, другі менш — залацінак у яго творчы фонд. Сярод прыкметных, на мой погляд, знаходак зборніка «Позвы» вылучаецца характэрнасцю верш «Ляснік» — мажорны рэквіем, складзены ў стылі наіўнага рэалізму:

Перад смерцю ж,
разважны, спакойны,
папросіў у суседа свайго
замест крыжа
паставіць шпакоўню
на старэйчай магіле яго...

Расшырылася псіхалагічная і эстэтычная геаграфія паэзіі М. Рудкоўскага, ён адважваецца весці чытача ў далёкія, праслаўленыя папярэднікамі, куткі Радзімы — на Каўказ, у Крым і там знаходзіў яшчэ не вычарпаныя тэмы —

Пагосты ўздоўж гасцінцаў і магілы.
А колькі ненароджаных дзяцей,

Ніхто не палічыў і не палічыць,
А колькі геніяў не прычалі мы?!
Шукаюць іх, чакаюць іх і клічуць,
Нібыта салаўеў сярод зімы.

Наш век бяэлітасны, трывожны і пярэсты.
Ніхто не ведае, які наступны ход.
Свіыя сіраты і вечныя нявесты
Клянучь дагэтуль сорах першы год.

Пачакай

Пачакай, маё сэрца, спыняцца.
Я ў дарогу яшчэ не гатоў:
Толькі часам трывожачь і сняцца
Мне завеі наступных гадоў.

Пачакай, маё сэрца, не трэба
Караціць укароцаны шлях.
Прыйдзе час, — перавернецца неба,
Згасне сонца ў асенніх палях,

Змрок на ўсё недасяжнае ляжа,
Змоўкнучь гром, галазэнне і спеў,
І ніхто за мяне не раскажа
Чаго я раскажаць не паспеў.

Пачакай, каб знянацку не ўпасці,
Пачакай, каб душу наталіць,
Каб убачыць сапраўднае шчасце
І з другімі яго падзяліць.

Страчаны друг

Памяці Анатоля ПАДГАЙСКАГА

Ён так абачліва ідзе
І не спаткнецца аб парожак...
А друга кінуў у бядзе
І заваліўся ў цёплы ложкак.

Спакойна да святання спаў,
Паснедаўшы, заняўся працаю,
А друг знявечаны сканаў
Апоўначы ў рэанімацыі.

А ён разважліва ідзе,
Здаволены сабой, дахаты,
І не заплямлены нідзе,
І быццам бы не вінаваты.

Без чаргі

Паўзе з любой нагоды
Кривая, як дуга,
І вытрымку заўсёды
Выхоўвае чарга.

Маўчы, чытай газету,
Хоць і баліць нага,
Затое маеш мэту,
А да яе — чарга.

Маўчы і стой да зморы,
Але ж тавар які! —
У снежні — памідоры,
У лютым — агуркі.

Чарга і на кватэру,
Чарга ў дзіцячы сад,
І за двайныя дзверы
Выстойвай, — рад, не рад.

Мы ў чэргах, як у штаце,
Штодня стаім усе.
А колькі год патраціў
З нас кожны у чарзе?

Чарга не стала раем,
Бо хвост яшчэ даўгі.
І толькі паміраем
Без блату і чаргі.

Зубраня

Зуброў сягоння лічаць на адзінкі:
Зубры сышлі мільёнамі ў нябыт.
Сапе важак, і чутна, як ільдзінкі
У лужыне растрэшчае капіт.

Сівы важак сапе гарачай парай,
Ён уладар і тямніц, і чар:
Раўне здалёку, і паспешна парай
Знікае за зубрыхай ў гушчар.

Ён доўга аблюбоўвае сяброўку,
Ахоўнік, закаханы і баец...
Пасля у верас лягуць ці ў зуброўку
Ад шчасця і спакою захмялець,

Каг дачакацца гулкага святання
Таго, даўно загаданага дня,

Калі на ножкі першы раз устане
І новы век убачыць зубраня.

Зорна. Ветрана. Зіма

За сняжынкаю сняжынкі
Паляцелі на палі,
За сцяжынкаю сцяжынкі
У юнацтва павялі.

Па гасцінцах Беларусі,
Каля снежных церамоў,
У валёнках і ў кажусе
Я спяшаюся дамоў.

«Еду, еду. Поле, хаты,
Выязджаю на бальшак...»¹
У бясклопатным трыццатым
Ехаў мой таварыш так,

Ехаў, марачы аб славе,
І ў бязвоблачныя дні
У старажытным Амсціславе
Запаліў свае «Агні».²

Спадзяваўся: «Удача будзе.
Што ж, бывай, мой гарадок...»
І натхнёна у «Таўрыдзе»³
За радком снаваў радок.

Заклапочаны і рады,
Усмехаўся ён вясне,
Вершы, часам пераклады
На хаду чытаў і мне.

Праляцела шчасце міма,
Слава бокам абышла,
Нечакана восен дымам
Той бальшак завалакла.

Я дамоў гасцінцам еду.
Зорна. Ветрана. Зіма.
Не відно юнацтва следу,
І сяброў даўно няма.

1) радкі з верша, 2) першая кніга,
3) паэма Юлія Таўбіна.

Прызнанне аўтара аўтару

Ну, а колькі на душу
Прыпадае ў нас паэтаў?
Хоць прызнацца сам грашу
Я плячэнкам! саметаў.

Складным вершам апішу
Усё, што ўбачу, усё, што здасца,
Толькі разгадаць душу
І сваю наўрад ці ўдасца.

Кніжкам! забілі мы
І прылаўкі і паліцы:
Вершаў плесняюць тамы,
І раман даўно пыліцца.

Лічым знаўцамі жыцця
Мы сябе на ўсіх старонках,
Але многае

дзіця
Ведала яшчэ ў пялёнках.

Але ёсць яшчэ чытач,
Што прыкінуцца умее,
Быццам мовы, хоць ты плач,
Ён сваёй не разумее.

Ганіць класікаў сваіх,
Не чытаючы, аблыжна,
І купляе замест іх
З-пад прылаўка, што прэстыжна.

Каля вокан і вітрын
Мы праходзім шпаркім крокам,
Бо здалёку магазін
Сустракае нас папрокам.

Перад дальняй дарогай

Відаць, на развітанне снег
Маю завейвае хацінку,
І вецер зносіць з белых стрэх
За чарацінкай чарацінку.

Я доўга лямпу не палю,
Каб дарам не сляпіла вочы.
Вазоны на акне палью
І буду пазіраць да ночы,

Як будзе маладзік свяціць
Над бальшак у снежным пыле,
За зоркай зорка праляціць
І дагарыць на небасхіле.

Да болю любячы зямлю,
У дарогу дальнюю збяруся,
У поўнач лямпу запалю
І ў хату болей не вярнуся.

вершы «Ялта», «Усё застаецца». Набралася чалавечай важкасці, адказнасці тэма кахання. Многія інтымныя вершы — гэта па сутнасці лірычныя элегіі, напоўненыя роздумам пра этыку кахання, філасофію дружбы, як дзвюх сіл чалавечага сужыцця і пазнання:

Адвечных зор і вечных рыфм пастух,
з блэдумнаю і тлумнай галавою,
я ўкленчыў старамодна прад табою,
ды позна ўжо было. Агонь патух.
І ты пайшла. Пайшла. А я стаяў,
трымаючы ў руках зямлю, бы глобус,
пакуль малыны спознены аўтобус
цэбе на бальшак не падабраў...

М. Рудкоўскі шукаў натуральнай выразнасці, імкнуўся дабівацца адзінства задум і вобраза, унікаў зухаўства і позы. Пашыраўся ў яго вершах удзел жывой гутарковай мовы і мовы народнай, яснай, акрэсленай і моцнай па інтанацыях, свабодна сыходзячай з паэтычнага п'едэстала на зямлю і не губляючай адухоўленасці, паэтычнай сілы.

І ўсё ж у «Позвах», услушаўшыся, можна сям-там улавіць перапаўнажнасць у акцэнтах, нейкі трывожны сігнал зморанасці, а мо і небяспекі. Яшчэ мацней ён у вершах «Векавечнай Бацькаўшчыны», зборніку, дзе прыкра памешала арыгінальных і паказальных для М. Рудкоўскага твораў, радкоў, а пабышчала прыстойна напісаных па інэрцыі вершаваных сачыненняў.

Выразна пазначаны творчым спадам тры першыя раздзелы «Трыгор'я»: неспадзявана выступілі тут матывы самапраўдання ці нават заўчаснай самападрыхтоўкі да завяршэння творчай дарогі. Прыкра чытаць словы бяссілля і пакоры ў чалавека, які так хораша, а б сказаў, мудра набліжаў да сябе: «Паэт — агонь, таму згарэў так рана» — пачынаецца адзін з варыянтаў самапраўдальнага псалма. Чаму такое адбываецца ў час, калі народ, адолеўшы вайну, прагна хапаў і скарыстоўваў такі жаданы і крывава аплочаны час міру, час пазнання, час кахання, час здзяйснення? Неўразумела і маладушна гучаць матывы дэспрэсіі: «І я малады быў учора і свой спазнаў Рубікон»... Які Рубікон? У якіх грамадскіх сутычках змогся герой? Чаму стаў ужываць такія заношаныя прыёмы самаадарачы: мой Рубікон, мая арбіта, у кагосьці быў нават «мой абеліск»... Чаму забыўся на ранейшую харошую сціпласць? Чаму наогул пісаў, чаму не змоўк, які змаўкалі ў першую сусветную вайну А. Блок і Я. Купала, які змаўкаў на крутым зломе 60-х А. Куляшоў? У іх былі глыбокія духоўныя прычыны, а тут, відавочна, няма іх, паколькі лірычны герой то пагражае

нам, што зломіць пяро, а тым часам піша і друкуе. Тут перашкоды асабістыя, прычыны прыватныя, хоць на свой лад моцныя, калі здолелі разладзіць творчае самавыўленне.

Вяртанне на свой бераг, а не адыход ад сябе, не фарсіраванне ўяўных Рубіконаў стала сутнасцю творчага жыцця Рудкоўскага апошняга дзесяцігоддзя. На шэраг цікавых самастойных твораў мы наткаемся ажно ў прадапошнім раздзеле «Трыгор'я» — «Метамарфозы». Гэта вершы — «Вітаю вас», «Эксперимент», «У хвіліны роздому і смутку», «Начная навальніца», «Той морак быў і цяжкі і пусты». Тут прабуджаецца дух адолання, ажывае ўваскрэшальная вера. На жаль, яна не была цвёрдай. Збавеннем для душы станавіліся ўспаміны пра нядаўняе рамантычнае гарэнне і прагу дынамічнай гармоніі. Гэтыя спробы вяртання на свае кругі занялі апошні раздзел кнігі і асвятлялі яе каларыт удалымі радкамі вершаў «Фігурыстка», «Над Бацькаўшчынай цёплым снягі», «Люблю».

Час одуму настаў у 80-я гады, калі пачала адраджацца кроўная сувязь з жыццём, з краем родным, якая ў свядомасці паэтаў звычайна прымае форму прызнання, прызначэння, лёсу. М. Рудкоўскі выйшаў да чытача з вершамі, у якіх на новым для яго ўзроўні адзваліся агульначалавечы і глабальныя пытанні веку. Сэнс быцця тут азваўся патрэбаю шчырай медытацыі, самаразліку, патрэбай больш пэўна адказаць на пытанні: хто я і навошта жыву на свеце, што магу зрабіць для людзей?

Зборнік «Засцярога» нават загалюкам выдае глабальную мэту — шукаць прычын і спосабаў на зло, што панашыцца ў свеце і пагражае жыццю. Ідэя ачышчэння перад спазнай марнасцю і адчутаю вечнасцю — воль галоўная тэма кнігі. У «Баладзе купальскіх святанняў» паэт спрабуе паказаць шлях свайго адраджэння, як адно з цудаў чарадзейнай купальскае ночы. Праўда, яго фантазія месцамі забівае хрэстаматыйнае ўяўленне аб эвалюцыі жывых істот на Дарвіну, але ёсць мясціны арыгінальныя, што ўспрымаюцца менавіта як працяг рамантычнага пантэізму, які хораша жыў у «Сініх Брадах» і «Позвах»:

Я — у Купаллі
Я ў ранні спадвечным прагнуўся,
і — о дзівалі
мяне не баяцца
ні птушка, ні рыба, ні звер.
Я ўспомніў сябе...

Паэта даймае прыпамінае чалавечай здольнасці тварыць, адчуваць, адкрываць. І ўсё гэта ён хоча пачаць нанова,

і весці на аснове больш важкага вопыту душы, чым гэта было ў перыяд сталення і ўзыходжання. Ажыла і пасвяжэла здольнасць эмацыянальна-ацэначнага бачання свету, яго пахаў, колераў («Фарбы Беларусі», «Роднаму краю»), сама ацэнка стала больш праніклівай, мацней выявіліся ў ёй філасофскія асновы быцця, адраджэння прыглушаны раней сэнсавы дыяпазон маналагаў (ад рамантычнай п'явучасці да іроніі), вярталася цнатлівая сцішанасць голасу і пацучцё гумару.

Лірычны герой зборніка «Засцярога» разумее вернасць па-сучаснаму, па-інтэлігентнаму шырока, як вернасць сваёй існасці, сваім пацучцям, як шанаванне шчырасці ў дружбе і каханні, а калі яно адышло — памяці таго добрага, што збліжала, узбагачала.

У М. Рудкоўскага, падобна як у вядомым хрэстаматычным вершы П. Броўкі, памяць сэрца, любоў «нябесная» трыумфе над змяною, даказвае сваю жывучасць, працягненую над нябытам да несыротнасці. Але, відаць, найбліжэйшым літаратурным папярэднікам Рудкоўскага ў гэтай матэрыі трэба назваць Караткевіча з яго «рутай у халоднай расе». Вось нават доказ, радкі з верша «У сонечных вятрах»:

Усё жывое прага і любіла
У абнаўленых, радасных лясах.
Мяне, як бліскавіца, апаліла,
Твая халаднаватая краса.
Харал птушыны ліўся, узвіваўся
І рассыпаўся залатой расой.
І я, нібы дзікун той, любавался,
Тваёй халаднаватаю красой.

Гімн рэчу кахання, якое было, але не можа прамінуць, возьмешца складаць на самперш рамантык. Ён адчувае, што гэтае рэча пацучцёў непадуладна ні гуку, ні колеру, ні нават слову, але яно шчыміць, значыць, ёсць. У вершах «Зямля мая, была тваёй зямлёй», «А снег ідзе» паэт ловіць сябе на тым, што яго ўжо супакоенае сэрца бачыць часам больш, чым калісьці, заўважае німб незгасальнага характа над чалам жанчыны.

«Засцярога» не ўпэўніла б мяне ў тым, што шлях паэта выйшаў на плато, а не на чарговы ўзгорак, калі б у кніжцы былі спрэс аптымістычныя вершы. Зборнік падкупляе глыбінёю ўсведамлення рэальных цяжкасцей і небяспек на жыццёвых і творчых шляхах, пакарае балючым разуменнем таго, што барачьба за творчы лёс у мастацтве не канчаецца, а небяспекі могуць нарастаць. Ды і ім насустрэч выходзіць вопыт і адчуванне цаны таго, што зроблена, вядзе да абавязку. Патрэба тварыць ураўноўваецца з патрэбай жыць:

Як айсберг я. Плыву. Перагарэў.
Пашчу. Ды не прыходзіць пакаянне.
Разблытава вузлы. Мляча няма.
Затое прага сонца ёсць і ёсць цяргленне
Нязбытны шкадаванне мар, паміненіяў,
Пачуццяў, дэён, патрачаных дарма.

Не да лёсу ці неба, а да роднага краю звяртае паэт просьбу адпусціць яму яшчэ творчых дэён на меру яго не ўласнай, а грамадскай патрэбы:

А яшчэ зраблю круг ціхім ценем
Над ляском, дзе журацца крыжы...
Родны край мой! Краю мой асенні,
Не спяшай цяпельца патушыць!

Кожнаму паэту, нават прызнаванаму, ніколі не зашкодзіць яшчэ больш самакантролю, а рамантыку і ўдвая, бо рамантычная паэзія наогул звыкла ахоплівацца віхурамі настрояў, пошукамі высокіх нот і вострых акцэнтаў, яна міжвольна збіваецца на паўтарэнне выпрабаваных раней прыёмаў звышэкспрэсіі. Так і ў М. Рудкоўскага пры пільным чытанні заўважаеш, што лірычны герой сапраўды пачынае быць смешнаватым з-за паўтараў старамоднага прыёму кленчыць перад каханай. Не апраўдваюць гэтай тэатральнай позы выклікання з пущы знаўцы рыцарскага этыкету алені. Занадта абмежаваным выглядае стылізаваны пейзажны фон у некаторых любоўных вершах: рэчка, лодка і лось на ўзб'ор'і; купалле, начны агонь і цудоўная раса — усё гэта зацверджаны народнаю песняй ружанец, але задача паэта не ўжываць гатовае, як панелі на блочных будоўлях, а заўсёды абнаўляць, рабіць вобразнасць сучаснага кахання надзённай, але і свецкай. Вопыт сённяшняга лірыкі паказвае, што сам тып фальклорна-песеннага верша не можа падняць усяго жыццёвага багацця інтымнага свету сучаснікаў.

Прасочваючы рух версіфікацыйных сродкаў М. Рудкоўскага на працягу трох дзесяткаў гадоў яго творчай працы, заўважаеш імкненне да большай акрэсленасці жанравых рыс твора. У ранніх кнігах паэт стараўся паслабіць традыцыйныя для беларускага верша сілабтанічныя нарматывы, скрозь пісаў радкі толькі з малой літары, як бы надказваючы чытачам, што яго верш трэба вымаўляць, а не дэкламаваць. М. Рудкоўскі заўжды чуе свой радок моўленым, а не спяваным, і хоча, каб сінтаксічныя міжрадкавыя сувязі на ўзроўні страфы і ўсяго твора выяўлялі змест, а не толькі настрой.

У зборніках «Трыгор'е» і «Засцярога» націск перанесены на рытма-меладыйныя міжрадкавыя парогі, кожны радок пішацца там з вялікай літары, не зважаючы на (Заканчэнне на стар. 10).

Імя народнага артыста СССР Аркадзя Саўчанкі шырока вядома аматарам музыкальнага тэатра. Вялікая галерэя створаных ім вобразаў у класічным оперным рэпертуары, у спектаклях на музыку савецкіх кампазітараў. Яго Яўгеній Анегін у аднайменнай оперы П. Чайкоўскага і Ялецкі ў «Пікавай даме», Валянцін у «Фаўсце» Ш. Гуно, Фігара ў «Севільскім цырульніку» Д. Расіні, Радрыга ў оперы «Дон Карлас»

на Шыкунова, работа з якой таксама прынесла мне вялікую творчую радасць, у дыялогу з сімвалічным вобразам «ранка», які выконваўся хлопчыкам і дзіцячым хорам.

Гэту нашу даўнюю творчую сустрэчу ўспамінаю з самым цёплым, сяброўскім пачуццём. Я зразумеў тады, што Аркадзя Саўчанка — не толькі выдатны вакаліст, але і мае добрыя акцёрскія дадзеныя. Сустрэча другая.

лі яшчэ адну грань таленту Аркадзя Саўчанкі. Вобраз Леўчука, створаны ім, псіхалагічна дакладны, пераконвае, хваляе. У фінальным маналогі героя-партызана пра лёс шматпакутнай акупіраванай фашыстамі Беларусі «Мой край...» А. Саўчанка дасягае вялікага драматычнага напалу, у яго выкананні з'яўляюцца новыя вакальныя фарбы.

Часопіс «Советская музыка» (№ 3 за 1985 г.) пісаў: «Пос-

ЗГАДКІ РАДАСНЫХ СУСТРЭЧ

Народнаму артысту СССР
Аркадзю САЎЧАНКУ—50

Д. Вердзі і Рыгалета не раз захаплялі слухачоў, сярод якіх бываў і аўтар гэтых радкоў. Але я сёння — пра іншае: пра нашу творчую садружнасць.

Першая сустрэча з Аркадзем Маркавічам адбылася ў 1968 годзе, пад час работы над маёй операй «Ранак» паводле паэмы Аркадзя Куляшова «Песня аб слаўным паходзе».

Опера гэта — тэлевізійная, жанр—малады, і ўзнікала мноства складанасцей для кампазітара, рэжысёра (Віктар Карпілаў) і для выканаўцаў.

Трэба было не толькі спяваць, але і, вядома, іграць. (Ад ідэі запрасіць драматычных акцёраў, як гэта часта робіцца, каб яны ігралі пад фанэграму оперных спевакоў, мы адмовіліся). Выканаўцы павінны былі не толькі думаць пра вакалізацыю, але і ў пэўным сэнсе «наблізіцца» да прафесіі артыстаў кіно.

Выбар Аркадзя Саўчанкі на галоўную ролю Адама быў не выпадковым. Ужо ў тых гадах ён, малады саліст з прыгожым голасам і адметнай сцэнічнай знешнасцю, займаў вядучае становішча ў трупі тэатра оперы і балета БССР. Работа Саўчанкі ў тэлеоперы атрымала станоўчую ацэнку спецыялістаў. Мяне як аўтара Аркадз Маркавіч асабліва ўразіў у лірычных сценах, у дуэтах з Арынай (народная артыстка БССР Іры-

На сцэне нашага тэатра ў 1980 годзе была пастаўлена мая опера «Сцяжынаю жыцця» (па матывах апавесці Васіля Быкава «Воўчая зграя»; рэжысёр Сямён Штэйн, дырыжор Уладзімір Мышэнскі). Я разумеў: выканаўца галоўнай партыі партызана Леўчука мае шмат магчымасцей для творчага пошуку, але і сутыкаецца з немалымі цяжкасцямі. Бо музычная драматургія оперы вымагае ад яго пераканальнай псіхалагічнай праўдзівасці, кантрастнасці акцёрскага малюнка, якая ў той жа час не парушала б цэласнасць вобраза. Складаная вакальная мова Леўчука ў Аркадзя Саўчанкі з кожным спектаклем рабілася больш яркай, інтанацыйна выразнай. Работа Аркадзя Маркавіча была вельмі цёпла прынята слухачамі і прэсай у час гастролі Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР у Маскве на сцэне Вялікага тэатра.

Мушу прызнацца, на пачатку работы над операй «Сцяжынаю жыцця» мне здавалася, што лірычная натура гэтага саліста не зусім прыдатная для таго, каб выявіць у востраканфліктным сюжэце і музыцы драматычную, нават трагічную лінію спектакля.

Як я цяпер разумею, творчая садружнасць з пастаноўшчыкам спектакля, пачуццё грамадзянскай адказнасці за тэму, высокі прафесіяналізм адкры-

пех опернага спектакля на сучасную тэму ў многім, як вядома, вызначае майстэрства акцёраў, праўдзівасць іх сцэнічных паводзін, без якіх цяжка прывіць глядачу цікавасць да опернай музыкі, якая нараджаецца сёння. Псіхалагічна ёмісты вобраз Леўчука стварае А. Саўчанка. Не толькі сцэнічны малюнак ролі і спосаб інтанавання, змены тэмбравай афарбоўкі голасу памагае спеваку паказаць вобраз у развіцці...

Мне хочацца асобна сказаць пра ўдзел Аркадзя Маркавіча ў оперных спектаклях на музыку беларускіх кампазітараў, дзе праявіўся яго яркі талент спевака і акцёра. Гэта Міхал у оперы Юрыя Семянякі «Новая зямля» паводле паэмы Якуба Коласа, вобраз паэта Максіма Багдановіча ў яго ж оперы «Зорка Венера», гэта Кізгайла ў оперы Дзмітрыя Смольскага «Сівая легенда» па матывах апавесці Уладзіміра Караткевіча.

Чакаю прэм'ер з яго ўдзелам. Не сумняваюся, што Аркадз Саўчанка не раз парадзе аматараў опернага мастацтва новымі дасягненнямі свайго высокага вакальна-сцэнічнага майстэрства.

Генрых ВАГНЕР,
заслужаны дзеяч
мастацтваў БССР,
кампазітар.

Галоўнаму хормайстру Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, народнаму артысту рэспублікі Аляксею Кагадзеву споўнілася 60 гадоў. Наш няштатны карэспандэнт гутарыць з юбілярам.

— Аляксей Пятровіч, у тэатры вы прыйшлі ў 1959 годзе, з 1960 сталі яго нязменным галоўным хормайстрам. Доўгія гады працы... Чым жыве ваш хор, якія праблемы вас хваляюць сёння?

— Праблем у нас, вядома, багата. Бо хор—гэта такі інструмент, які трэба ўвесь час настройваць, пастаянна сачыць

скай расстаноўкі дзейных асоб галасы «раскідваюцца» не ў харавым парадку: альты могуць апынуцца «ўперамешку» з тэнорамі, часам артысты могуць апынуцца на вялікай адлегласці ад дырыжора, бо рэжысёр глядзіць на оперу са свайго пункту гледжання. І

«ПРАЦУЕМ ВА ЁМОВАХ СПЕКТАКЛЯ...»

за тым, каб усё гучала суладна, у ансамблі. Каб рэпертуар увесь час быў «у добрай форме»: афіша ж у нас вялікая, часам па 24 спектаклі ідзе ў месяц.

Такі аб'ём спалучыць з добрай якасцю—гэта праблема. Што мы робім для яе вырашэння? Запісваем на магнітафон спектаклі, даём праслухаць артыстам хору, каб усе чулі, якія былі пагрэшнасці; вядзем кнігу ўліку спектакляў, у якой пасля кожнага спектакля запісваюць свае заўвагі дырыжор, рэжысёр. Кнігу гэту можа паглядзець кожны артыст хору. Даводзіцца праводзіць і дадатковыя рэпетыцыі. Пераважна—для моладзі, каб памагчы ёй хутчэй увайсці ў работу, у спектакль. Апроч таго, мы часта выступаем з шэфскімі канцэртамі ў падшэфным калгасе «Праца» Капыльскага раёна, паказваем вялікую праграму: урыўкі з опер, асобныя харавыя творы, апрацоўкі беларускіх народных песняў; рыхтуюць артысты хору і сольныя нумары.

— Такім чынам, выступаеце вы звычайны канцэртны хор... Ды адметнасць у тым, што ваш хор — тэатральны. І ёсць, вядома, асаблівыя патрабаванні да вашых артыстаў: валодаць мастацтвам сцэнічных паводзін, умець насіць касцюмы, нарыстацца грывам. Усяму гэтаму будучага артыста хору ў музвучылішчы не вучаць.

— Гэта вы правільна заўважылі. Спявак у нашым хоры павінен быць універсальным. Мець сцэнічную знешнасць, моцны голас — мала: ён павінен умець паказваць свае пачуцці ў працэсе сцэнічнага дзеяння. У звычайным канцэртным хоры тое, што артысты вучаць у харавым класе,—тое яны і выносяць на сцэну. А ў нас гэта—толькі першы этап работы. Пасля таго, як усё вывучым у класе, пачынаецца работа на мізансцэнічных рэпетыцыях, з рэжысёрам. У працэсе рэжысёр-

для нас узнікаюць значныя цяжкасці, галоўным чынам ансамблевых. Вельмі цяжка спяваць бывае ў нязручных паставах, спяваць і танцаваць адначасова, насіць складаныя касцюмы, бараду, парык, што ўскладняе пэўнае дыханне і да т. п. Таму новаму чалавеку ў нас вельмі нялёгка.

Як у іншых тэатрах? Там існуюць стажорскія курсы, дзе харысты перад тым, як выйсці ў спектакль, месяцы два вывучаюць мізансцэны, сцэнічнае майстэрства, паводзіны, вучацца трымаць веер, насіць фрак, хадзіць, сядзець на сцэне, каб гэта было па-тэатральнаму выразна. У нас жа вялікая бегучая нагрузка, для такой работы проста бракуе часу. Вось тут вельмі памагае нам савет настаўнікаў. Ён персанальная «замацоўвае» кожнага маладога артыста за старшым, вопытным таварышам, з якім і спачыгаюцца ўсе прамурасці нашай работы.

Працуюць у нас, пераважна, энтузіясты, захопленыя тэатрам. Цяжкасці іх не бянтэжаць. Але кадравая праблема існуе. Асабліва не хапае мужчынскіх галасоў. І самае крыўднае, што калі мы вывучым маладога спевака (а каб чалавек засвоіў новы рэпертуар, неабходна мінімум тры-чатыры гады), ужо навучаны, такі неабходны нам артыст падае заяву аб звальненні. І нічога дзіўнага тут няма. З-за нейкай прыкрай памылкі зарплата артыста хору тэатра значна ніжэйшая, чым у іншых харавых калектывах. І гэта фінансавая дыспропорцыя вельмі падрывае нашу работу.

— А вы сам не шнадуеце, што пайшлі працаваць тэатральным хормайстрам? І, дарэчы, як гэта адбылося, што вызначыла ваш выбар?

— Я ніколі не шкадую, я люблю сваю работу і сёння не страціў да яе цікавасць. А бы-

Шляхі адроджанай надзеі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

ючы на тое, што межы радкоў не заўжды супадаюць з межамі фразеамаў, а міжрадкавыя паўзы фармалізуюцца, мова верша хоча наблізіцца да дэкламацыі. Адным словам, паводле арганізацыі зместу, верш застаецца моўленай разважачай ці роздумнай рэляцыяй, а па тыпу версіфікацыі робіцца больш смела рытмізаванай сілабатонікай. Ідзе жанравая паліярызацыя: на адным полюсе аказваюцца класічныя жанры — тэрыцыя, санет, а на другім — сучасныя — верлібр і нават вольны верш (пераважна ў гратэскавых тэмах).

Наогул жа М. Рудкоўскі ўсё смялей і настойлівей ідзе на выпрацоўку ўлас-

най манеры выказвання. Імкненне гэтае настолькі важнае, што, бывае, ён, узяўшыся перакладаць чужы тэкст, як бы «прывасвойвае» яго і піша ўласны твор «па матывах». І часам атрымліваюцца рэчы самавітыя, як гэта здарылася з вершам украінскай паэтэсы Наталлі Кашчук «Вясновыя ночы». Праўда, у вершах «Апошняя малітва Максіма Багдановіча» і «Тарас Шаўчэнка» менш арыгінальнасці, чым было задумана аўтарам. У іншых вершах міжвольна чуецца то ясенінскія ноткі тугі, то гарэзлівы сум П. Панчанкі: «І слых к табе вернецца, і раны загояцца, і вочы святлом і блакітам напоўняцца». Затое М. Танк успрымаецца больш творча, хіба толькі яго абагульняюча-асацыятыўны тып мыс-

лення ўгадваецца вольна ў гэтых, напрыклад, радках верлібра М. Рудкоўскага:
І месяц, наблунаўшыся ў Сусвецце,
Спусціўся да мяне
І панлаў сваю голаў
Побач з маймі на падушку,
Напханую водарам траў
І цішыняю.

Глобальныя і агульначалавечыя тэмы ў М. Рудкоўскага пранізвае адзін стрыжнёвы матыв: тая міжвольная праўда, якая наўна выступае ў фальклорна-фантастычных адносінах да прыроды, як поўнае ўраўнаванне чалавека з раслінамі і жывёламі. Па сучасных паняццях, гэта можа азначаць, што ўсё ў свеце ўзаемазвязана, таму і чалавек, маючы розум, павінен гэтыя сувязі свядома пазнаваць і ўмацоўваць, а не рваць і ламаць. Чалавецтва ўжо так развіло свае веды аб прыродзе, што ўрэшце зноў прыйшоў фактычна да анімістычнага пастулату тоеснасці ўсяго жывога.

Тэрмайдзернае супрацьстаянне спарадзіла дзіўнае сумеснае выжыванне або ўзаемазнаўства. Такім чынам, тэмы вайны, міру, кахання, жыцця, экалагічнай актыўнасці планеты звязаліся ў адзін вузел, вузел жыцця і смерці, ад-

казнасці ўсіх за ўсё. Тэрмайдзерны арсенал без дапамогі паэтаў персаніфікуюцца, пачынаюць жыць сваім у многім незалежным «свабодным» жыццём, залгажыць таксама ад «захворвання» нейкіх сваіх вузлоў, як і ад волі тых людзей, якіх яны падпарадкаваны і якія па ідэі павінны несці чалавечую адказнасць за лёс цывілізацыі і прыроды на планеце. Узнікла супрацьстаянне тэхнікі і чалавека, выпадку і розуму, сумлення. Глобальныя праблемы веку адначасна сталі на першым месцы праблем агульначалавечых. Але як бы ні напружвалася працяканне жыццёвага працэсу, усё роўна недзе ў самым нізе ён носіць і будзе насіць канкрэтны характар, свае чалавечыя формы і намеры, у кожным пункце планеты, рэгіёна, на кожным духоўным ці душэўным узроўні. Тут поле сядзібы для вялікіх, сярэдніх і нават малых паэтаў. Не варта аднак хавацца за чужыя словы пра адказнасць, яна роўная творчым магчымасцям у кожным канкрэтным выпадку. Абавязак — таксама.

Уладзімір КАЛЕСНІК.

Народны артыст БССР А. Кагадзееў з артысткамі хору.

Фота А. КАЛЯДЫ.

ло ўсё даволі нечакана. У Мінскім музычным вучылішчы я вучыўся адразу на двух аддзяленнях — тэарэтыка — кампазітарскім і народных інструментаў. Служыў у арміі, дзе іграў у духавым аркестры, потым мяне перавялі ў часць, дзе трэба было арганізаваць салдацкі хор. Паколькі я музыкант—мяне гэта і даручылі. Працуючы з хорам, зацікавіўся гэтай работай і ў Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю паступаў ужо на дырыжорска-харавое аддзяленне, маючы вопыт работы ў салдацкім хоры. На ўсё жыццё ўдзячым майму педагогу Ганне Паўлаўне Зелінкавай, якая падтрымала маю захопленасць новай прафесіяй. Яна брала мяне з сабой на рэпетыцыі хору Беларускага радыё, сам я на час працаваў з жаночым хорам клуба імя Ільіча. Пасля заканчэння кансерваторыі мяне накіравалі ў аспірантуру ў Ленінград. Там у час практыкі сустраўся з галоўным хормайстрам Кіраўскага тэатра Авенірам Васільевічам Міхайлавым. Гэта быў надзвычай таленавіты чалавек, проста, я лічу, унікальны ў харавой справе. Яго рэпетыцыі былі для мяне адкрыццём. Ён мог рэцыпіраваць дзве гадзіны запар, і гэтыя дзве гадзіны праляталі, як адна секунда,—столькі было ў яго рабоце фантазіі, выдумкі, эмацыянальных узлётаў! У яго я спасцігаў мастацтва тэатральнага хормайстра, асвойваў оперны рэпертуар. І калі вярнуўся пасля аспірантуры ў Мінск, з радасцю пайшоў працаваць у тэатр.

— За гады работы ў тэатры «праз вашы рукі» прайшла велізарная колькасць спектакляў. Якія пастаноўкі для вас найбольш памятных?

— Адна з першых маіх работ — «Арэстэя» С. Танеева, спектакль асабліва памяты. Па-першае, опера гэта вельмі рэдка ставіцца і было проста цікава працаваць з незнаёмым матэрыялам. Па-другое, С. Танееў—цудоўны майстар харавога пісьма, вельмі ўдумлівы, мудры кампазітар. А па-трэцяе, «Арэстэю» мы паказвалі

на гастроліх ў Маскве і крытыка тады адзначыла добрую работу хору. Гэта нас усіх акрыліла, у тым ліку і мяне, я адчуў упэўненасць у сваіх сілах. Затым цікавымі ў харавых адносінах былі для мяне пастаноўкі «Хаваншчыны» М. Мусаргскага, «Лаэнгрына» Р. Вагнера, «Джардана Бруна» С. Картэса, опер Ю. Семянякі. Я лічу, што многія яго творы, у тым ліку і апошні—«Новая зямля», — цікавыя і добра гучаць. Ну і, безумоўна, самая складаная работа для нас была «Карміна Бурана» К. Орфа. Нам давялося зусім мяняць вакальную, пеўчую спецыфіку. Музыка гэта, я лічу, проста гэніяльная. Настолькі па форме, па ўнутраным змесце, па мелодычнай мове, па гармоніі арганічнай, шчыра і прафесійнай! Увесь час даўлюся: колькі ні рэцыпіруеш гэты спектакль—заўсёды знаходзіцца нейкія новыя фарбы, новыя адценні, якія раней не заўважаў! І ў мяне заўсёды шмат турбот за гэты спектакль: яго вельмі цяжка захаваць у сумяшчэнні з бягучым оперным рэпертуарам. Вось, скажам, учора мы спявалі «Вайну і мір» С. Пракоф'ева, дзе патрабуецца надзвычайнае напружанне харавое гучанне, а наступным вечарам такі тонкі твор, як «Карміна Бурана». А часу на перападрыхтоўку няма, мы выклікаем артыстаў за гадзіну да спектакля і рэцыпіруем. Гэтага мала, «Карміна Бурана» вымагае дэталёвай апрацоўкі гучання асобных груп, узнання харавога ансамбля, асаблівага ўнутранага напружання.

— А што ў вас цяпер у рабоце, што ў планах?

— Апошняя наша гатовая работа — «Вайна і мір» С. Пракоф'ева. Спектакль для нас, хору, вельмі складаны па музычнай мове, сцэнічна складаны. Калі, напрыклад, у спектаклі «Карміна Бурана» наш хор быў падзелены на дзве групы, аддаленыя адна ад адной на 20 метраў, дык тут мы спяваем наогул у тыле залы, у ложы. Мы адмежаваны ад аркестра, не чуем яго, у такіх умовах утрымаць суладдзе з

усім оперным ансамблем досыць цяжка.

Цяпер працуем над операй «Яўгеній Анегін» П. Чайкоўскага, ужо ідуць мізансцэнічныя рэпетыцыі. Твор вядомы, традыцыйны, тут кожную мелодыю і школьнік ведае. Самае галоўнае, каб спектакль атрымаўся без штапаў, каб удалося знайсці свежыя фарбы... Пра планы гаварыць не магу: яны яшчэ не зацверджаны ў тэатры, а планы хору не пасрэдна залежаць ад планаў усяго калектыву.

— Аляксей Пятровіч, размова наша засяродзілася на праблемах вашага хору. Гэта натуральна; работа ў тэатры—асноўнае ў вашым жыцці. Але вы, я ведаю, займаецеся яшчэ і педагогічнай работай як дацэнт кансерваторыі, пішаце кнігі—«Тэхніка харавога дырыжорства» і «У дапамогу дырыжору хору» даўно выдадзены. Якія планы ў вас у гэтай галіне?

— Педагогічнай работай я займаюся больш за 20 гадоў. Лічу, тут я патрэбен. Бо педагогу, які сам працуе з хорам, лягчэй перадаць сваім вучням практычныя навыкі, чым таму педагогу, які не мае практыкі і працуе са студэнтамі ў класе пад раіль. І студэнтаў сваіх я далучаю да практычнай работы з хорам, бяру на свае рэпетыцыі. Дзве мае колішнія выпускніцы цяпер хормайстры у нашым хоры — Галіна Пятроўна Луцэвіч і Ніна Іосіфаўна Ламановіч.

Што датычыць маіх кніг—думаю пра іх перавыданне, бо назапашаны новыя вялікія выканаўчы і педагогічны матэрыялы. Хачу напісаць яшчэ нататкі ці ўспаміны — кнігу пра сустрачкі з выдатнымі майстрамі харавой справы, прынамсі, з Авенірам Васільевічам Міхайлавым, метады якога добра ведаю, па заветах якога імкнуся працаваць. Хочацца, каб гэта не прапала, хочацца перадаць эстафету прафесійных ведаў моладзі. Так што спраў яшчэ шмат.

— Дзякую, Аляксей Пятровіч, за гутарку. Паспеў у вас у вашай нялёгкай і патрэбнай працы.

Гутарку вяла Людміла МАКАРАНКА.

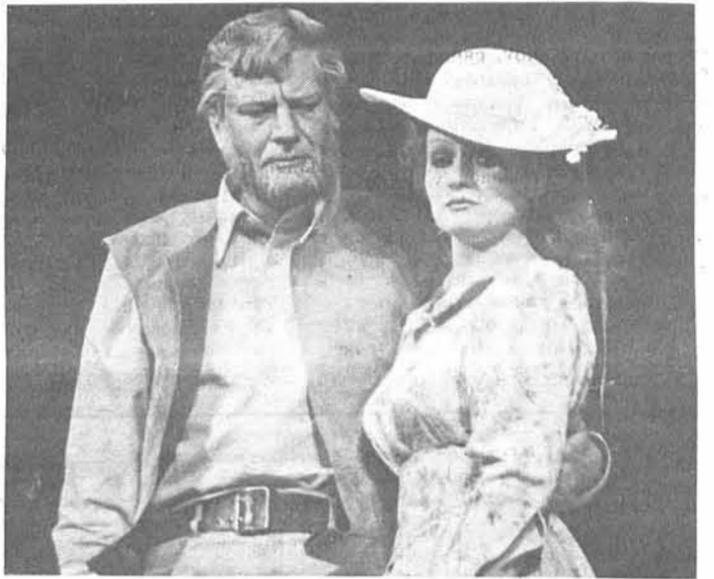
ПРЭМ'ЕРЫ

Сцэна са спектакля «Жудасныя бацькі».

На малой сцэне Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы ідзе спектакль «Жудасныя бацькі» па п'есе Ж. Канто ў рэжысуры Н. Пісаровай. Мастацкі кіраўнік пастаноўкі — народны

артыст СССР В. Тарасаў. У спектаклі заняты заслужаная артыстка БССР Г. Талкачова, артысты А. Гарцуеў, А. Сідарава, М. Кірычэнка, Н. Пісарова. Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

У. Куляшоў (Эфраім Кэбат) і Л. Цімохава (Абі Патнэм) у спектаклі «Любоў пад вязамі».

У Акадэмічным тэатры імя Януба Коласа рэжысёр Д. Дзідзьконас ажыццявіў пастаноўку драмы Ю. О'Ніла «Любоў пад вязамі» (пераклад з англійскай мовы зроблены В. Сёмухам). Сцэнограф спектакля — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР

Ю. Тур, пастаноўшчык танцаў — Л. Барадулёна. Ролі выконваюць народны артыст рэспублікі У. Куляшоў, артысты Л. Трушко, В. Дашкевіч, В. Цвяткоў, А. Лабанок, Ю. Кулік, Л. Цімохава і іншыя. Фота С. КОХАНА.

ФІЛЬМ АСУДЖАЕ П'ЯНСТВА

У Мінску праходзіць грамадскія прагляды дакументальнага фільма «Інтрнат ты наш», у якім паказаны тыя трагічныя вынікі, да якіх прыводзіць алкагалізм. Аўтары стужкі рэжысёр Д. Міхлеў і пісьменнік В. Гігевіч выдуць прынцыповую, публіцыстычна завостраную гаворку па неабходнасці зрабіць усё магчымае для таго, каб дзя-

цей не напаткаў лёс тых, хто вымушаны выхоўвацца ў Радашковіцкай школе-інтрнаце. Адна з сустрач са стваральнікамі фільма адбылася ў кінастудыі «Настрычкі». Цікавае гаворка вялася і ў Інстытуце павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры. Г. ВАСЮК.

ПОШУКІ ЗНАХОДКІ

Наш зямляк Кандрат Лейка

Паважаныя таварышы! Я кіраўнік школьнага літаратурнага музея пры Слонімскай СШ № 7. Узяўся за працу шчыра, заахвоціў вучняў сваіх. Назбіралі мы нямала матэрыялаў пра пісьменнікаў Слонімішчыны. Пашанцавала нам з матэрыяламі пра Кандрата Лейку.

Да гэтага часу нідзе не ўказвалася, з якога і да якога года жыў пісьменнік, не публікавалася яго фатаграфія. Усюды гаварылася, што няма звестак. Сёння яны ёсць. Знойдзеныя намі матэрыялы працягалі звыш 60-ці гадоў. Хай мой ліст дапаможа людзям даведацца пра нашага земляка, бо ён гэтага заслужыў.

Нарадзіўся Кандрат Фёдаравіч Лейка 17 верасня 1860 года

ў вёсцы Збочна Слонімскага павета ў беднай сялянскай сям'і. Змалку даваўся працаваць, хадзіць босаму па халоднай расе за статкам. У выніку захварэў рэўматызмам, усё жыццё балелі ногі.

Вучыўся спачатку ў Азярынскім вучылішчы, быў стараным і працавітым. Таму настаўнік наклапаціўся, каб яго, лепшага вучня, накіравалі ў Свіслацкую настаўніцкую семінарыю вучыцца за казенны кошт.

Пасля заканчэння ў 1879 годзе семінарыі пяць гадоў настаўнічаў у Косаве. Тут пачаў пісаць вершы па-беларуску. Некаторыя рукапісы вершаў датуюцца 1883 годам. Зноў пачалі

балель ногі. Доктар прапанаваў змяніць клімат на больш цёплы і сухі. І Кандрат Лейка ў 1884 годзе пераязджае на Харкаўшчыну, дзе і пражыў большую частку свайго жыцця, працуючы настаўнікам народнага вучылішча, інспектарам Харкаўскага вучылішча сляпых

дзяцей, а затым загадчыкам вучэбнага аддзела ў павятовым земстве. Друкаваў свае творы ў газеце «Наша Ніва», пачынаючы з 1911 года.

Янка Купала ў 1914 годзе прапанаваў Кандрату Лейку выдаць зборнік твораў. Пісьменнік з радасцю прыняў прапанову і рыхтаваў да друку зборнік пад назвай «Засеўкі», уключыўшы ў яго дзевяць праявічых твораў і адзін верш. Але першая сусветная вайна не дазволіла здзейсніць гэту задуму.

Зноў пагоршылася здароўе. У лютым 1918 года Кандрат Лейка быў паралізаваны. Бездапаможнага пісьменніка яго пляменнік перавезлі на Ровеншчыну да брата Івана. Тут і прайшлі апошнія гады жыцця Кандрата Лейкі.

Хворы пісьменнік вельмі па-

Раману ТАРМОЛУ — 50

Сёння праўленне СП БССР віншуе з юбілеем паэта Рамана Тармолу:

«Дарагі Раман Якаўлевіч! Горача вітаем Вас, таленавітага беларускага паэта, у дзень Вашага 50-годдзя!»

Скончыўшы гісторыка-філалагічны факультэт Мінскага педагогічнага інстытута імя Максіма Горкага, Вы працавалі старшым рэдактарам, а потым загадчыкам літаратурна-мастацкага аддзела Беларускага тэлебачання. У 1977 годзе перайшлі на працу на кінастудыю «Беларусьфільм», дзе з'яўляліся членам сцэнарна-рэдакцыйнай налегі мастацкіх фільмаў. Загадвалі Вы галоўнай рэдакцыяй літаратурна-драматычных праграм, а зараз з'яўляецеся тэлементатарам Беларускага тэлебачання.

З вершамі выступілі Вы ў друку яшчэ ў студэнцкія гады. І першымі публікацыямі заявілі

пра сябе як пра таленавітага, арыгінальнага паэта. Вашы вершы вылучаліся свежасцю пазычнага мыслення, своеасаблі-

васцю мастацка-вобразнага ўспрымання свету, пошукам форм.

Першы зборнік Вашай паэзіі «Асколкі і росы» выйшаў у 1964 годзе і быў прыхільна сустрэты крытыкай і чытачамі. Затым выйшлі наступныя кнігі: «Поўня», «Абнаўленне», «Міранка», «Побач», «Павага», «Вобразы вечара».

Лепшыя Вашы вершы і пазмы склалі кнігу «Зямное—зямному», якая была выдадзена выдавецтвам «Мастацкая літаратура» ў 1979 годзе. Ведаюць Вас і нашы маленькія чытачы, якім Вы напісалі кніжку вершаваных казак «Каго баяцца ў лесе».

Ад усяго сэрца віншуючы Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагі Раман Якаўлевіч, моцнага здароўя, асабістага шчасця і вялікага паэтычнага плёну.

Калектыву штотыднёвіка да-лучаецца да гэтых цёплых слоў.

наперадзе. А сёння Раман Якаўлевіч пагадзіўся адказаць на некалькі нашых пытанняў. Я пацікавіўся, якога чалавека напярэдадні свайго пяцідзесяцігоддзя ён найчасцей прыгадвае, і пачуў у адказ наступнае.

— Я не буду арыгінальным у сваім адказе, але і не думаю, што калі-небудзь гэты адказ назавуць традыцыйным. Прыгадваю штодня родную маці. За яе прыклад чалавечнасці і матчынай любові не толькі да роднага сына.

— Якіх людзей вы найбольш ценіце?

— Мне па сэрцу больш за ўсё людзі сумленныя, самаахвярныя і самакрытычныя.

— Як вы адносіцеся да сацыяльных, эканамічных і творчых перамен у нашай краіне?

— Як і большасць людзей, прымаю іх усім сэрцам.

— Што б вы хацелі пажадаць самому сабе на будучыню?

— Відаць, тое, што часцей за ўсё жадаюць нам сябры.

— Здароўя?

— Вядома, здароўя. І калі не маладосці наогул, такое проста немагчыма, дык хаця б творчай маладосці.

— Вам, Раман Якаўлевіч, пяцьдзятка. Дык як тут не задаць пятага пытання. Па адным пытанні на дзесяць год...

— Сапраўды, так атрымліваецца...

— Ваша самая вялікая мара, нават мэта, на сённяшні дзень?

— Мір на зямлі. Гэтае жаданне, відаць, у нашых генах. Яно перадаецца людзям, як спадчына. Мне нават здаецца, што мястэчка з назвай Мір, дзе я нарадзіўся, не выпадкова з'явілася на шматпакутнай беларускай зямлі.

У добры ж час, новых поспехаў табе, Раман Якаўлевіч!

Уладзімір ДЗЮБА.

У ДОБРЫ ЧАС!

Тое было гадоў дзесяць назад у час літаратурнай сустрэчы Рамана Тармолу на адным з прадпрыемстваў Міністэрства лёгкай прамысловасці БССР у Гомелі. Помню, гаспадыні прадпрыемства пільна слухалі выступленне паэта, а збоку ад іх віселі як напакат толькі што вырабленыя шматлікія квяцістыя набійныя хустчкі, якія нахлі нават свежымі фарбамі. Гэта вельмі ўразіла Рамана Якаўлевіча. Узрушаны, ён пасля прынаўса, што памяць тут жа перанесла яго ў далёкія гады дзяцінства, ва ўтульны шумлівы бацькоўскі дом, да мацярынскіх вытокаў — у мястэчка Мір Карэліцкага раёна.

Тут і ўвабраў ён сваёй чужай душой гукі і фарбы роднага краю. Нездарма ж, калі пасля заканчэння Мінскага педагогічнага інстытута імя М. Гор-

кага стаў працаваць на Беларускай тэлебачанні, Раман Якаўлевіч доўгі час вёў перадачу «Сузор'е», у якой расказваў пра народных умельцаў: івянцёўкі ганчароў, неглюбскіх ткачых, жлобінскіх інкрустатараў і многіх іншых таленавітых майстроў і майстрых. І ў сваю творчасць паэт перанёс іх цярыліваць і засяроджанасць, шчырасць пачуццяў, глыбіню чалавечых лёсаў, нястомнасць сэрца.

Яшчэ на пачатку творчага шляху Р. Тармолу вядома савецкі рускі паэт М. Ісакоўскі адзначыў жывую народную аснову яго паэзіі, непадробнасьці лірычнага голасу, грамадзянскую смеласць. Было гэта ў 1964 годзе, калі ў Маскву на IV Усесаюзную нараду маладых пісьменнікаў з'явіліся многія таленавітыя паэты і

празаікі, сярод якіх быў і Р. Тармола.

Варта адзначыць, што ўжо ў 1967 годзе выйшаў трэці па ліку зборнік вершаў Р. Тармолу з сімвалічнай назвай — «Абнаўленне». Прыслухаемя ж да сказанага паэтам больш як дваццаць гадоў назад, але такога надзеянага і цяпер. «Век дваццаты пракладвае новыя трасы Па зямлі і па небе — да зорак нямых, І бядуе наш век, што да гэтага часу Найцяжэйшая траса — да сэрцаў людскіх».

Прыхільна былі сустрэты чытачамі і наступныя паэтычныя кнігі Р. Тармолу для дарослых і дзяцей. Неўзабаве ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» ўбачыць свет новы зборнік яго паэзіі «Толькі б дагаварыць...»

Знаёмства з новай кнігай —

Генадзю ШУПЕНЬКУ — 50

6 красавіка — 50 год пісьменніку Генадзю Шупеньку. У віншавальным адрасе Саюза пісьменнікаў БССР гаворыцца: «Дарагі Генадзь Серафімавіч! Віншуем Вас, нашага таварыша па пяру, крытыка і літаратурнага аўтара, з пяцідзесяцігоддзем з дня нараджэння».

Вы належыце да таго пакалення, якое ў дзяцінстве адчула на сабе ўсе нягоды і жахі, што прынесла вайна. Нягледзячы на тое, што Вы цяжка захварэлі, неадольнае жаданне вучыцца, працаваць перамагло. У 1965 годзе Вы скончылі Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт імя У. І. Леніна. Пасля вучыліся ў аспірантуры пры кафедры беларускай літаратуры гэтага ўніверсітэта. Працавалі старшым навуковым супрацоўнікам навукова-даследчага інстытута педагогікі Міністэрства асветы БССР, рэдактарам выдавецтва «Мастацкая літаратура». Цяпер

Вы загадваеце рэдакцыяй сярэйных выданняў у гэтым выдавецтве.

У друку выступаеце з 1969 года. Вы праявілі сябе кваліфі-

каваным, патрабавальным і прынцыповым крытыкам. Галоўная сфера Вашай творчасці — сучасная беларуская проза, якую Вы даследуеце перш за ўсё з пункту гледжання праблем пісьменніцкага майстэрства. Мы ведаем і цэнім Вашы артыкулы пра творчасць Міхася Лынькова, Івана Мележа, Янкі Брыля, Яна Скрыгана, Алены Васілевіч, Паўла Місьню, Алеся Муна, пра прозу маладых. На Вашым творчым рахунку кніга крытычных нарысаў, літаратурных партрэтаў і артыкулаў «Целыня чалавечнасці», а таксама пераклад апавесці венгерскага пісьменніка Ц. Дзержы «Мілы ба-пэр».

Жадаем Вам, дарагі Генадзь Серафімавіч, добрага здароўя, шчасця, новых творчых здзяйсненняў.

«Літаратура і мастацтва» таксама віншуе юбіляра і жадае яму далейшых поспехаў.

з'яўляецца на старонках рэспубліканскага, а зрэдку часу і ўсесаюзнага друку.

Не буду пералічаць, што ім напісана і выдадзена за гэты час — да крытыкі варта было б далучыць і пераклады. Справа, зрэшты, не ў колькасці абнародаванага пісьменнікам, а ў якасці зробленага, у целаснасці погляду на свет, у прынцыповасці літаратурнай пазіцыі, ва ўнутранай асветленасці створанага святлом праўды, чалавечнасці, прынцыповасці і эстэтычнай патрабавальнасці.

У якасці прыкладу назаву артыкул Г. Шупенькі ў трэцім нумары часопіса «Беларусь», у якім разглядаецца кніжка Янкі Брыля «Сёння і памяць».

Крытык тут здолеў настроіцца на хвалю душэўнай прасветленасці, мудрага спасціжэння сэнсу жыцця, уласцівых пісьменніку. Есць тут і палеміка — тактоўная, але і прынцыповая адначасова, — з тымі крытыкамі, якія, на думку Шупенькі, баюць сённяшняю творчасць Брыля не такой, якой яна з'яўляецца на самой справе. З харшым душэўным тактам і маральным далікатствам сказаў крытык і пра тое, што яму ў кнізе не спадабалася, у чым ён бачыць як след не рэалізаваны магчымасці пісьменніка. У гэтым, мяркую, нічога няма дрэннага, такі падыход, як на маё разуменне, павінен быць нормай літаратурнага жыцця, нормай паводзін крытыкі; чым вышэйшы талент, тым і большыя патрабаванні да яго.

Генадзь Шупенька — крытык са сваім адметным голасам, са сваёй ідэяй і эстэтычна выверанай пазіцыяй у літаратуры.

Яўген ЛЕЦКА.

БЕЛАРУСКАЯ ПАЭЗІЯ НА МОВЕ СЯБРОУ

Упершыню ў Дэлі на хіндзі выйшаў зборнік твораў вядомых сучасных беларускіх паэтаў: М. Танка, П. Панчанкі, Н. Гілевіча, А. Вярцінскага, С. Гаўрусёва, Р. Барадуліна, В. Зуёнка, Я. Сіпакова, Г. Бураўкіна, А. Грачанікава, Д. Бічэль-Загнетавай. Аўтар прадмовы — У. Няфёдаў. Пераклад вершы індыйскі паэт, які атрымаў прызнанне як актыўны прапагандыст саваецкай літаратуры, лаўрэат прэміі Фонду імя Дж. Нэру, крытык Вар'ям Сінгх.

Кніга прыгожа выдадзена. Яе аб'ём 152 старонкі. Аўтарскія падборкі вершаў размешчаны перакладчыкам па прынятым у Індыі ўзроставым прынцыпе. Анталагія — вынік дынамічнага саваецка-індыйскага культурнага супрацоўніцтва.

В. Сінгх — прафесар Цэнтра рускіх даследаванняў універсітэта імя Дж. Нэру ў Дэлі. У 1984г. гэты владчы

універсітэт Індыі быў узнагароджаны высокааўтарытэтай прэміяй Фонду імя Дж. Нэру за стварэнне буйнейшага ў Індыі Цэнтра рускіх даследаванняў, дзе выкладаюцца руская мова і літаратура, гісторыя СССР, рыхтуюцца навуковыя кадры. Прэмія ўручаецца за ўклад у развіццё і умацаванне саваецка-індыйскай дружбы.

В. Сінгх — харантэрны прадстаўнік атрада індыйскіх русістаў, якія зведлі дабратворны ўплыў саваецкай вышэйшай школы. Ён паспяхова чытае курсы гісторыі рускай літаратуры пачатку XX стагоддзя і саваецкай літаратуры. Індыйскі русіст актыўна супаіцае інтэрнацыянальную спадчыну саваецкай паэзіі. Ён плённа працуе над анталагічнай серыяй «Паэты Саваецкага Саюза». У адну з кніг серыі ўвайшлі пераклады з Б. Ахмадулінай, В. Белашавіч, П. Боцу, А. Вергеліса, А. Вазнясенскага, А. Дзямнецава, М. Траата, В. Сінгху належыць першы на хіндзі кнігі перакладаў Н. Хетагурава, А. Блона, адзначаныя увагай прадстаўнікоў прагрэсіўнай індыйскай культурнай грамадскасці. Том данастрычніцкай твораў У. Маякоўскага ў перакладах В. Сінгха атрымаў станоўчую ацэнку выдатнага саваецкага індолага, члена-карэспандэнта АН СССР Е. Чэлышава. Апошняя работа В. Сінгха, якая была цэпра сустрэта саваецкай навуковай грамадскасцю, — пераклад «Слова пра паход Ігаравы».

В. Сінгх у дарозе, перад ім адкрываюцца новыя далягалы літаратурнай работы, якая служыць справе саваецка-індыйскай дружбы.

В. ВАСІЛЬЕУ.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў адбыўся творчы вечар лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Валерыя Раеўскага.

Пра дзейнасць галоўнага рэжысёра Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы гаварылі пісьменнікі А. Дударай, Г. Колас і І. Чыгрынаў, кампазітар С. Картэс і ацёр-купалавец Я. Крыжановіч.

Былі паказаны ўруйні са спентакляў «Трыбунал» і «Радавыя», пастаноўку якіх на першай беларускай сцэне ажыццявіў В. Раеўскі.

П. КАШТАНАУ.

ЧАЛАВЕЧНА І ПРЫНЦЫПОВА

Чутка пра набліжэнне юбілею Генадзя Шупенькі заспела мяне знянацку. Неж не верылася, што гэтаму па-юнацку непасрэднаму ў выяўленні сваіх пачуццяў чалавеку, які нібы назнарок паводзіць сябе не «салідна», не адпаведна свайму ўзросту і пасадзе (праце загадчыкам сярэйных перавыданняў у выдавецтве «Мастацкая літаратура»), неўзабаве стукне пяцьдзятка. З усімі — пачаткоўцамі і літаратурнымі маэстрамі, начальнікамі і падначаленымі — гаворыць адпаведна свайму характару, з адвольнай доляй пачіпавасці сымале словамі, паглядаючы на суразмоўчу часам скептычна, часам нека па-петушынаму задзірыста, часам замаркочана, а найбольш весела. Можна толькі пазаздросціць і падзівіцца, што ён, дажыўшы да паважных гадоў, здолеў захаваць у

сабе маладую душэўную няўрымлівасць, умненне гневацца і радавацца, спачуваць і засмуцацца...

Між тым на долю Генадзя выпалі нялёгкае жыццёвыя выпрабаванні, якія маглі калі не спустошыць, то вымарзіць і ягоную душу, зрабіць яе жорсткай, абыякавай да гора і радасці іншага чалавека. Серафім Шупенька — бацька Генадзя — не ўсцярогся ад бандыцкай кулі, якая напактала яго на пасадзе старшыні калгаса ў 1954 годзе. На руках у маці засталася сям'я дзяцей, адзін з якіх — наш сённяшні юбіляр. У 1955 годзе Генадзь паступае ў БДУ імя У. І. Леніна, але канчае яго толькі праз дзесяць гадоў. Не таму, вядома, што здольнасцей бракавала — дзесяцігодку закончыў з залатым медалём, — а па прычынах ад

уласнай волі і розуму незалежных...

Па-належамаму аддацца вучобе не здолеў і ў аспірантуры (1965—1969) — назаляла, адрывала, выбівала і з творчага настрою, і з жыццёвай раўнавагі хвароба.

...З удзячнасцю ўспамінаюцца шчырыя спагадныя людзі, якія ў той нялёгкай, нават трагічнай для маладога чалавека час падалі руку дапамогі: Максім Танк, Іван Мележ, Юліян Пшыркоў, Алег Лойка, Вера Палтаран, Вячаслаў Рагоўша, Янка Саламевіч.

Увага вядомых літаратараў не выпадкова: з 1969 года імя Генадзя Шупенькі з большай ці меншай рэгулярнасцю

Юрась СВІРКА

Зямля чакае першага штуршка...

Зямля чакае першага штуршка, Ды не таго, каб знікла ўсё жывое, А весняга, каб звонам ручайка Азвалася дыханне трапяткае Дзіцяці, васілька і жаўрука,
І каласка — асновы ўсіх асноў: Без хлеба нельга жыць, Як і без міру.
І без дзіцячых мілых галасоў Зямля,
Як тлен і як маўчанне жвіру.

Штуршок вясны! Як непадобны ён На той, якому нашы ўсе праклёны, Бо ён жыццё пуская пад адхон, Праходзіць смерчам па зямлі зялёнай.
Зямля наліта сокам веснавым, Карэнне грэе

дабратаю маці.
Жаданне жыць у тым штуршку зямным Ад каласка, травінкі — да дзіцяці!

Суседзі

Тады, гадоў з дзесяць назад, Калі дакапалі калодзеж, Стаяў ён з суседам Валодзем, Дзе пеніўся квеценню сад.
Начынне сабрана ў грудок — Лапата, вярхоўка, вядзерца... І так, як спрадвеку вядзерца, З палёгкай пусцілі дымок.
Вясна бушавала ў садах, Бялеліся яблыні, слівы... Курылі ля студні маўкліва, Пакуль не набегла вада.

Дасталі вядзерца вады, Хвалілі: «Якая вадзіца! Папіць — як на свет нарадзіцца, Адчуеш, што зноў малады».

Лагодзіла квецень вясны. Глядзелі ў калодзеж глыбокі. Адтуль пазіралі, здалёку, Нібыта са здымку, яны.

Не стала суседа — памёр. Зусім апусцела сяліба. Усохла спрадвечная ліпа. Зарос падарожнікам двор.

Рыпіць журавель праз гады, Не муціць калодзежа вока. Не чутна Валодзевых крокаў, Ніколі не прыйдзе сюды...

Сінее вясной далагляд. Стары ўспамінае былое. Рыпіць каля хаты калодзеж І пеніцца квеценню сад.

Чаму ім выпаў лёс такі? Пакуль што ім не ўсё вядома. Хоць ведаюць, што ёсць бацькі, Ды бацька іх не часта дома.

Сіроты, пры бацьках жывых, Нібы бяды не адчуваюць. Усё знаходзіцца для іх. Бяскрыўдна ў садзіках гуляюць.

Але не пазайздросціш ім: Жыццё не пачалося з казкі. Як не хапае ім, малым, Бацькоўскіх рук, бацькоўскай ласкі.

І як пакрыўджана глядзіць, Калі малая крыкнуць: «Тата!» І пабягуць, каб сустрэцца, Развёўшы крылы-ручаняты.

Пазней іх маці забяруць, Дадучь гасцінцу, альбо цацку І так размову павядуць, Каб не спыталіся пра бацьку.

Калісьці думаў я...

Калісьці думаў я, што сад жывы, Няхай што гаварыць ён і не ўмее, Але не гне ніколі галавы І верыць у спагаду дабрадзея.

Калі маланка любіць сад сляпіць, Калі малым ад грому страшнавата, Спрабую ў хаце дзверы адчыніць І як свайго пазваць: «Заходзь у хату!»

Пасля дажджу заходзіў я у сад І па сцяжынцы перамайтай кроць І адчуваў, нібы жывы пагляд Ад яблыкаў — як здзіўленыя вочы!

Ад бумы ён нікуды не ўцякаў І атрасаў завялыя апакі. Яго здаўна, нібы халасцяка, Абкладвалі зняважлівым падаткам.

Сцярыпёў ён глум не ласкавых гадоў. Падсечаны, зрастаўся з агародам. І завязь убярэг ад халадоў — Наследніцу сваіх пладоў і роду.

У пуні перад касавіцай

Засталося мурагу нямнога. Ціша залагодзіла душу. Стомлены нялёгкаю дарогай, Я на сене леташнім ляжу.

Салавей мяне да рэчкі кліча, Ехаў я сюды не для забавы. А травінка мне шчаку казыча: Будзіць, каб расу я не праспаў.

Зоркі пазіраюць праз драціны. І не далятаюць да зямлі. Спаць ды спаць і лепшым сном прысніцца. Муціць, сны найлепшыя прайшлі.

Зорыцца сяиво дарогі Млечнай, Адышло гадоў, не злічыш — раць. Чуйна спіцца на зямлі спрадвечнай, Дзе бацькі ўжо непрабудна спяць.

Лясное возера летняй ноччу

Адбіліся зоркі ў вадзе, і відно, Як іх размяшчае затока. Здаецца, іх тхосьці насыпаў на дно, Іскрацца ў глыбінях далёкіх.

А возера цёплае. Можна купаць Дзяцей, і не будзе дакору. Днём сонца нагрэла азёрную гладзь, А ноччу, спадыспаду — зоры.

Чароўнае возера вабіць сюды, Так хочацца ім падзівіцца. Нячутна і лес падышоў да вады, Не можа назад адступіцца.

І зорнае неба застыла на дне, І цягнуцца сосны да ўзгорка. Адна з іх, смялішая, верыцца мне, — Кранула вяршальнай зорку.

А на раць пакуль што цішыня. След ад лыжні, як ад драцяні-пугі. А як напор ручкоў вясной суняць? І лёд ажно сінее ад натугі.

Сігнал падасць на золку крыгаход. Суцішыцца прастора над ракою. І зоркі, што зімой умёрзлі ў лёд, Спадыспаду ўзаруць яго вясною.

Ён уславіў у песні вясну, і шпакоўню, І бярозу, што першы прытулак дала, І пра тую дарогу, напэўна, успомніў, Што здалёку пад гэтае сонца вяла.

Падвышаецца неба, святлеюць аблокі, І ўжо холад не зможа ўтрымацца ніяк, Хоць яшчэ ў канавах з паўночнага боку

Снег залежыўся — цвёрды зярністы крупчак.

Яшчэ ўранку марозік спрабуе шчыпацца. І разоры зацягнуты тонкім лядком, Ды ў галінцы бярозы (намацаваюць пальцы) — Сок рытмічна пульсуе — штуршок за штуршком.

І-не грэюць яшчэ ні зямля, ні праменні, І адкуль цеплыня тая ранняй вясной. Шпак як быццам застыў на рагатай антэне

У каханні папраўкі да песні сваёй.

Тры дні на лузе косім. Тры браты. І вечар сустракаем тут і росы. Абкошаны лажбінкі і кусты. Сушыла сонца тоўстыя пакошы.

Павысмяглі Бярозы берагі. Стамлёныя вярталіся дахаты... Пасунулася нанач за стагі І сонца — як чацвёрты памагаты.

Дзед Тумаш

Спытаў у дзеда Тумаша: — Адкуль ідзеш ты? — З кірмаша.

— А што купіў на кірмашы? — Пра гэта, сынку, не кажы. — А ўсё ж ткі, што купіў, дзядок? — Свае гады ды вось... кіёк.

— А зараз ты ідзеш куды? — Туды іду, сынок, туды... — І паказаў кіёком пагост. — Тут блізка, як ідзеш наўпрост.

Пара і мне ісці дамоў. Там Наста спіць паміж крыжоў. І мушу я табе сказаць, Адною нявесела ляжаць.

Былі, былі ў мяне сыны, Ды не вярнуліся з вайны... А ты, не помню, чый сынок, Тутэйшы будзеш, ці зделёк? — Тутэйшы, з вашых Галяшоў...

Пайшоў-пашкрэбаў па пяску І тхосьці гаварыў кійку.

Я паверыў лясному шпіталю, Бо з жывою прыродай дружу. Каб мурашкі смялей наляталі, Ля мурашніка ціха ляжу.

Рэзка пахне даспелай крушынай. Дзяцел лечыць старую сасну. Я люблю гэты тлум мурашыны І лясную люблю цішыню.

Мурашынае войска не страшыць. Жыць хаць я высновай такой, Каб не поўзаць на ўроўні мурашак, Не згінацца, як дрэвы, дугой.

СЦВЯРДЖЭННЕ НОВАГА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4).

сілы. Наогул, задача з задач — сацыяльнае, кажучы па-руску, «обустройство» вёскі, стварэнне інфраструктуры, у якую ўваходзяць, акрамя ўсяго іншага, і дамы культуры, і дарогі, і лазні...

— Відаць, і заробак не на апошнім месцы...

— І добры заробак таксама мае не малую прыцягальную сілу.

— Вось тут хочацца пагаварыць пра гаспадарчых разлік у сельскагаспадарчай вытворчасці, пра сямейны падрад. Гэтае пытанне таксама знайшло адлюстраванне ў дакументах з'езда. Між тым, далёка не ўсюды гаспадарчых разлік прабіў сабе дарогу.

— У дакладзе М. С. Гарбачова пра гэта сказана так: «Сапраўдны гаспадарчы разлік, залежнасць даходаў прадпрыемстваў ад канчатковых вынікаў павінны стаць нормай для ўсіх звенняў аграпрамысловага комплексу, і перш за ўсё калгасаў і саўгасаў». Так што задача ясная. Перш за ўсё, на маю думку, неабходна пазбавіцца ад фармалізму ў гэтай справе. А то, бывае, калгас ці саўгас рапартае аб укараненні гаспадарчага разліку, а прыездзеш у гаспадарку, аказваецца, што той падрад — суцэльная фікцыя. Галоўнае, каб самі людзі былі зацікаўлены ў

гаспадарчым разліку, каб чалавек цвёрда ведаў — як прапрацуе, так і атрымае: у пачатку, брыгадзе, ды і ў цэлым па гаспадарцы.

— А сямейны падрад? — Я думаю, што гэта таксама прагрэсіўная форма арганізацыйнай працы. У калгасе «Радзіма» Астравецкага раёна муж з жонкай Глаўдзель даглядаюць 500 галоў буйной рагатай жывёлы і зарабляюць у месяц па 500 рублёў. І на здароўе, як кажучы.

Сямейны і індыўідуальны падрад шырока ўжываюцца, напрыклад, у калгасе «Савецкая Беларусь» Камянецкага раёна, імя Сільніцкага Полацкага раёна, «Перамога» Баранавіцкага раёна і г. д.

— Апошнія гады шмат увагі надаецца і развіццю падсобнай гаспадаркі вясцоўцаў. Гэта зразумела. Людзі з гэтых гаспадарак кормяцца самі, кормяць і немалую колькасць насельніцтва бульбай, гароднінай, мясам і малаком.

— Вядома ж, дзяржава зацікаўлена, каб у асабістым карыстанні калгасніка ці рабочага саўгаса былі і кароўка, і цялё, і свіні. У «Асноўных напрамках...» прадугледжана дапамога асабістым падсобным гаспадаркам грамадзян шляхам выдзялення сенакосаў і пашы, продажу кармоў, насення, угнаенняў, маладняку жывёлы і птушкі.

Але, разам з тым, мне здаецца, нам трэба думаць і пра тое, каб паступова, вядома, са згоды хлебарабаў, ператварыць падсобныя гаспадаркі ў своеасаблівыя цэхі грамадскай вытворчасці. Такія цэхі вельмі распаўсюджаны, напрыклад, у Венгрыі. Як правіла, памер прыватнага ўчастка ў нас складае 0,4—0,5 гектара. Чаму б гаспадару не ўзяць у калгасе падрад на вырошчванне на частцы свайго ўчастка, скажам, караняплодаў або якой іншай культуры? Гэта ж і быў бы той самы сямейны падрад.

— А як вы, Ягор Фёдаравіч, ставіцеся наогул да падсобных промыслаў у калгасах?

— Наогул, станоўча. Зімой, калі ў вёсцы пануе пэўнае зацішша і палыводы не вельмі занятыя, падсобныя промыслы акурат да месца. Напрыклад, у калгасе «Чырвоны Кастрычнік» Стаўбцоўскага раёна шыюць сукенкі для лялек. Есць калгасы, дзе робяць мёблю, ткуць поспілки, вырабляюць рэчы з пластыку і поліэтылену.

Але, вядома, было б лепш, каб гэты падсобны промысел меў прамае дачыненне да сельскагаспадарчай вытворчасці. Вы, мабыць, ведаеце, што ў многіх гаспадарках рэспублікі ёсць свае невялікія кансервавыя заводы. Гэта выдатная справа, і яе мы будзем развіваць.

— Але ж, відаць, многае тут залежыць і ад кіраўніка гаспадаркі?

— Сапраўды, не выпадкова ў Беларусі і старшыню калгаса часта называюць галавой. Якая галава, такая і... Адным словам, здаецца, зразумела. Я

вось нядаўна пабыў на сходзе ў калгасе «Расія» Дзяржынскага раёна, дзе старшыню Цімафей Канстанцінавіч Шэкін. Далебог, парадаваўся за калгаснікаў, што яны маюць такога старшыню. Я маю на ўвазе павягу, з якой хлебарабы да яго ставяцца. Ідуць да старшыні прасіць парады, дапамогі, усіх ён уважліва выслухае, для кожнага знойдзе важнае слова. Гэта яшчэ адна грань увагі да чалавечага фактару, пра які мы гаварылі.

— Кожны год дзесяткі тысяч гараджан амаль усіх прафесій мабілізоўваюцца на палывыя работы. Эфектыўнасць гэтай дапамогі, на жаль, нізкая. Па-першае, таму, што ў многіх гаспадарках вельмі дрэнна арганізавана праца шэфам. Бывае, яны сядзяць паўдня без усякай справы, па-другое, шэфы аніяк не зацікаўлены ні маральна, ні матэрыяльна працаваць якасна. Ці чакаюцца ва ўсім гэтым нейкія зрухі?

— Думаю, што будучы. Ды і зараз я ведаю шмат гаспадарак, дзе праца шэфам арганізавана як след. А іх матэрыяльную зацікаўленасць сапраўды трэба падняць, выкарыстоўваючы той жа падрад.

Мне падабаецца, як арганізавана шэфская дапамога мінскімі гарадскімі раёнамі. Кожны год працоўныя тут едуць у свае гаспадаркі, і дапамога іх вельмі эфектыўная, ды і зарабляюць шэфы ў вёсцы няблага.

— І апошняе да вас пытанне, Ягор Фёдаравіч. Якія рубяжы трэба будзе адолець сельскай гаспадарцы рэспублікі ў дванаццатай пяцігодцы? — Рубяжы гэтыя вызначаны

ў «Асноўных напрамках...» Нагадаю іх: да 1990 года павялічыць сярэднегадавы аб'ём валавай прадукцыі сельскай гаспадаркі на 12—14 працэнтаў. Вытворчасць збожжа давесці да 8—8,2 мільёна тон, бульбы не менш як 13 мільёнаў тон, мяса ва ўбойнай вазе — 1,2—1,3 мільёна, малака — да 7,1—7,3 мільёна тон, яек — да 3,4—3,5 мільярда штук.

Як бачыце, лічбы сур'ёзныя, тым больш, калі ўлічыць, што ў адзінаццатай пяцігодцы вытворчасць збожжа складала толькі 89 працэнтаў ад запланаванага, бульбы і мяса — 92, малака — 95 працэнтаў. Пяцігадовы план продажу дзяржаве бульбы недавыкананы на 69 тысяч тон, мяса — на 390 тысяч тон, малака — на 64 тысячы тон.

Трэба не толькі пераадолець адставанне, але і зрабіць рэзкі скачок наперад. Ці рэальна гэта? Так, рэальна. У нас ёсць сотні гаспадарак, дзе атрымліваюць па 30 цэнтнераў збожжа і 200—250 бульбы, надойваюць ад каровы па 3,5—4 тысячы кілаграмаў малака — гэта значыць, яны ўжо выйшлі на рубяжы, якія стаяць перад рэспублікай у 1990 годзе. Задача аграпрамысловага комплексу рэспублікі — замацаваць пазітыўныя тэндэнцыі і, абіраючыся на дасягнутае, забяспечыць высокую тэмпы прыросту прадукцыі. Патрабуецца актыўная, энергічная, напружаная праца ўсіх нашых звенняў. Мы гэтую адказнасць добра ўсведамляем.

— Дзякуй, Ягор Фёдаравіч, за цікавую, змястоўную гутарку.

Гутарку вёў М. ЗАМСКІ.

Год 1985. Верасень

Прызнаюся шчыра, гэтае пытанне захапіла мяне знянакку. Каму як ні жыхару старажытнага Рагачова, што стаіць на беразе ракі, якую ў далёкім мінулым услаўлялі яшчэ нашы продкі, а сёння ў вершах і песнях услаўляюць іхнія нашчадкі, не навучыцца плаваць? Таму, мабыць, і паглядзеў на незнаёмага падазрона: пэўна, няўдала пажартаваў чалавек ці проста хацеў някрыўдна папіць, бо на сустрэчы той я раскаваў пра свае марскія вандраванні ў розныя порты і акіяны, хоць і заўважыў, што хачу напісаць што-небудзь і пра футбалістаў, пра іхняе таксама вандраўнае жыццё. Вось тады, пасля гэтых слоў, і спыніў мяне на калідоры невысокі светлавалосы мужчына.

Аказалася, Васіль Андрэвіч Жынаў — я спецыяльна занатаваў у бланкот ягонае прозвішча — не жартаваў, калі задаваў сваё пытанне. Высветлілася, што ён захапляецца не толькі літаратурай, але яшчэ і многа гадоў запар застаецца шчырым і верным прыхільнікам мінскіх дынамаўцаў. І калі гаварыў пра Днепр, дык меў на ўвазе зусім не раку, а футбольную каманду вышэйшай лігі з аднайменнай назвай, якую мінчане не могуць «пералысціць» ўжо колькі сезонаў.

Чытаў ён і мае артыкулы пра гульні дынамаўцаў, заўважыўшы аднак, што «вера ў каманду — гэта, вядома, добра, але ж і крытыка хлопцам не пашкодзіць». Давялося сказаць Васілю Андрэвічу, што хоць прагноз у спорце рэч і не вельмі ўдзячная, але я па натуре аптыміст, бо і цяпер веру, што на канцы сезона дынамаўцы будуць з узнагародамі, а раней, пажартаваў, не знайшлі надзейнага пята, каб пераправіць на другі бераг адразу ўсю каманду...

Надышоў канец лістапада з ягонымі моцнымі маразамі і, як павялося ўжо, рэжысёры ўсесаознага чэмпіяната «запхнулі» скуру мяч пад высокую даху спартыўнага залаў, дзе цёпла і прыемна глядачам, але няўтульна футбалістам. (Неяк дынамаўцы прызнаваліся, што ў зале цяжка зразумець, ці то на трэніроўку выйшлі, ці то на гульні).

Глядзеў па тэлевізары апошняю сустрэчу нашых землякоў, якія даволі ўпэўнена прайгралі ленинградскаму «Зеніту», і бачыў на полі неаблагіх салістаў, але не бачыў ансамбля. А пасля фінальнага свістка

зноў, як і раней, перад дынамаўцамі разліўся шырокі «Днепр», а там, на другім беразе, стаў п'едэстал гонару... Чамусьці ўспомніў прыхільніка дынамаўцаў з Рагачова і падумаў, што ў маім жартаўлівым экспромце нахонт пята была і доля праўды.

У рэшце рэшт, за што мы любім футбол, што жадаем убачыць у ім, знайсці, чаму хвалюемся і перажываем, калі на цэнтр поля выносяць чорна-белы мяч? На гэтае пытанне, мне здаецца, вельмі трапна адказаў

Калі да п'едэстала гонару, да сярэбраных ці бронзавых медалёў заставалася зрабіць толькі некалькі крокаў, нашы землякі-дынамаўцы пайшлі раптам на «ўсесаюзны рэкорд». Нуль ачкоў у апошніх трох турах і дзевяць галоў у свае вароты. Такой катастрофы, здаецца, беларускі футбол не перажываў нават у самыя цяжкія гады. А тут такі град мячоў у вароты каманды з трывайтай не толькі ў нашай краіне, але і

ніхто не мог перарабіць на пытаннік.

Я наўмысна ўспомніў той чэмпіёнскі сезон, бо многія балельшчыкі — святома ці не — чамусьці з яго пачынаюць адлік часу ў жыцці каманды. Але давайце вернемся на хвалі памяці гэтак гадоў на дзесяць назад. Што было тады, якую мы бачылі каманду? Калі браць па сённяшніх мерках, дык вялікага футбола не было, як і творчага калектыву. Існавала

чому, калі яму, аднаму з самых маладых трэнераў краіны, даверылі ўзначаліць мінскае «Дынама», каманду, якой ён аддаў лепшыя гады ў футболе, Малафееў успрыняў гэтае назначэнне не як першую прыступку ў сваёй трэнерскай кар'еры, а як экзамен на чалавечую сталасць. «Прыспеў час, — як ён любіў паўтараць, — вяртаць пазыку былых апладысмантаў...».

Менавіта ў той трывожна-шчаслівы час і была зроблена стаўка на мясцовых хлопцаў. Незалежна ад таго, за якую каманду выступаў спартсмен — за калектыву фізкультуры ці другой лігі — кожнаму была дадзена магчымасць паказаць, на што ён здатны, былі шырока адчынены дзверы ў галоўную каманду рэспублікі. Што з гэтага эксперыменту атрымалася, балельшчыкі добра памяняць.

Аказалася, што беларуская зямля не такая і бедная на футбольныя таленты, а калі за ёй яшчэ і добра, па-гаспадарску даглядаць, дык «урадлівасць» яе можна значна павялічыць. Спачатку гнуткімі каласкамі, а потым наліліся, увайшлі ў сілу Сяргей Алейнікаў, Георгій Кандрацьёў, Сяргей Гоцманаў...

Але вось даручылі Малафееву ўзначаліць зборную каманду краіны, гульні якой на той час выглядала калі і не архаічнай, дык відавочна бяззубай і бесхарактарнай. Ведаю, як нялёгка прымаў рашэнне Малафееў, бо сам прызнаваўся, што многага яшчэ не паспеў зрабіць, што мінскае «Дынама», якое ён хацеў бачыць, існавала яшчэ толькі ў марах. А часу, каб з мары зрабіць яву, не было. Супакойвала толькі адно: застаецца каманда, у якой наперадзе вялікія перспектывы.

Я далёкі ад думкі, што новае кіраўніцтва менш сумленна адносіцца да сваёй справы. Ды і ведаючы Веніяміна Арзамасцава, старшага трэнера мінчан, чалавека глыбока інтэлігентнага, чулага да болю і радасці другіх, грэшна такое сцвярджаць. Усе беды, якія падільноўвалі нашу каманду ў апошнія два гады (хоць ці можна назваць бядой мінулагае чацвёртае месца, якое дае права выступаць у розыгрышу Кубка УЕФА), знаходзяцца ў прамой сувязі з псіхалагічным станам дынамаўцаў. Гульні мінчан нібы ілюструе вядомаму аксіёму: згубіць заўсёды лягчэй, чым знайсці. Так, і гэта бачна адрозна, каманда стала больш упэўненай у

ЯК ПЕРАПЛЫСЦІ... ДНЕПР?

Такое нечаканае, нават, на першы погляд, недарэчнае пытанне задаў мне чытач пасля адной з літаратурных сустрэч.

балельшчык з вялікім стакам, народны артыст РСФСР Аляксандр Калягін: «Футбол — гэта цэлы свет, дзе прэзідэнты і каралі, касманаўты і артысты, рабочыя і служачыя, усе на дзевяноста мінут роўныя перад гульні. Ён, нібы цароль, як эсперанта, змятае бар'еры недаверу, чапурыстасці, адкрывае душы людзей і дзверы дамоў. А, значыцца, гэта — частка нашага жыцця».

Так, сапраўды гэта частка жыцця вельмі многіх людзей. Футбол дорыць людзям мноства вострых, нават стрэсавых адчуванняў: ад надзеі і расчаравання да пякуча-салодкай радасці, калі кончы чалавек, нават незнаёмы, выклікае ў душы замілаванасць, на нейкі час быццам становіцца тваім сялком, бо радасць перамогі і горыч няўдачы на ўсіх адна.

Ёсць і яшчэ акалічнасць, якая вабіць да сябе ў гэтай іскрамётнай гульні: магчымасць разам з маладымі хлопцамі, што вядуць гарачую спрэчку на злёным дыване стадыёна, вярнуцца ў юнацтва, у той ужо няблізкі свет, які з гадамі хавецца ад кожнага з нас за жыццёвымі клопатамі і імжой узросту. Вось чаму, калі пасля паражэння мінчан, мой сусед па трыбуне ў распачы хапаецца за галаву і шчыра гаворыць, што больш ніколі ягонай нагі не будзе на стадыёне, я яму не веру. Проста не магу паверыць, бо ведаю, разумею, што жыве ў ім, б'ецца надзея, як не згасла ў сэрцы і маладосць.

А схопіцца за галаву ў мінулым сезоне падстаў хапала.

далёка за яе межамі рэпутацыяй. Каманды, для якой у час турніра па ЗША мясцовы імпрэсары прыдумаў яркую рэкламу: «Дынама» (Мінск) — «Дынама» (Масква) — 7:0!..»

Даруем амерыканцам іхнюю залішнюю схільнасць да сенсацыі, да яркіх прыгожых этыкетак, але ж такую бліскую перамогу дынамаўцы Мінска некалі сапраўды запісалі на свой рахунак. Было гэта таксама ў лістападзе, але восемдзесяць другога года, калі наша каманда ўпершыню за сваю гісторыю стала чэмпіёнам краіны. Для гэтага, як і ў мінулым сезоне, трэба было зрабіць усяго некалькі крокаў: выйграць у маскоўскіх аднаклубнікаў і ў яшчэ больш грозных спартакаўцаў. Перамагчы ў гэтых, пераадолюючы гарачую падтрымку балельшчыкаў, для якіх сваёй каманда ніколі не стане чужой. І дынамаўцы паехалі на «апошні бой», і выйгралі, і забілі ў вароты сапернікаў за дзве гульні адзінаццаць галоў. Такой выніковасці я нешта таксама не прыгадаю. Сваімі адмысловымі дзеяннямі на полі, наступальнай віртуознай гульні яны пастанавілі пераможны, па-сапраўднаму чэмпіёнскі клічкі, які ўжо

каманда, пра якую некалі заслужаны майстар спорту Канстанцін Іванавіч Бескаў, чалавек з добрым пачуццём гумару сказаў: «Дынамаўцы? На мой погляд, соты плыў у вялікім футбольным караване...»

Сказана хоць трохі і крыўдна, але ж справядліва. Чымі толькі нагамі кіраўнікі беларускага футбола не імкнуліся ўдала прабежы дыстанцыю чэмпіяната? Далібог, не толькі на руках, але і разам з нагамі, пальцаў не хопіць. Ды і трэнеры спыняліся ў камандзе, нібы транзітныя пасажыры. А сярод іх былі і вельмі заслужаныя, адзначаныя многімі ганаровымі званнямі і спартыўнымі рэгаліямі. Прыехалі і паехалі: хто сам зразумеў, што не зможа з'яднаць у адзін калектыв «лебедзя, рака і шчупака», а каго давялося і папрасіць. Вось тады за «дырыжорскі пульт» устаў Эдуард Васільевіч Малафееў, чалавек, ад якога разыходзіліся, хоць і нервовыя, але такія, што даходзілі да самага сэрца, біятокі. Больш за дзесяць гадоў ён абараняў спартыўны гонар нашай рэспублікі, не шкадаваў на полі ні сябе, ні іншых, і, мабыць, сам не заўважыў, як прарос каранямі ў беларускую зямлю. Вось

3 ПОШТЫ «ЛІМА»

ТРЫ ГАДЫ АБ'ЯЦАННЯЎ

У канцы 1985 года я пабываў каля рэшткаў касцёла ў вёсцы Плябань пад Маладзечнам. Гэты помнік архітэктуры знаходзіцца пад дзяржаўнай аховай. Трэба сказаць, што даведацца пра гэта можна толькі ў спецыяльных органах аховы помнікаў гісторыі і культуры: на самім будынку ніякай дошкі з адпаведным запісам я не бачыў. Кампетэнтныя людзі казалі мне, што ахоўная дошка была, ды збілі яе хуліганы.

12 лістапада 1982 года ў «ЛіМе» быў змешчаны матэрыял пад назвай «Альпіністы штурмуюць помнік». (У ім ішла гаворка пра гэты самы помнік архітэктуры і гісторыі XIX стагоддзя). Сёння ў поўнай меры да касцёла стасуецца такая назва — як і раней. І праз тры гады будынак працягвае выконваць ролю «скальнага стадыёна». У гаворцы са спартсменамі высветлілася: сярод іх ёсць і тыя, каго тры гады назад «ганялі салідныя дзядзь-

кі». Спартсменаў абвінавачвалі ў варварскім стаўленні да будынка, якому наканавана стаць музеем. Для такога функцыянальнага выкарыстання былога касцёла ёсць, дарэчы, усе падставы. У лісце А. Чысцякова, дасланым у штотыднёвік «Літаратура і мастацтва», пісалася: «...а ў час паўстання 1863 г. у яго склапах паўстанцы зрабілі склад зброі. Побач на могільніку пахаваны ўдзельнікі паўстання, якія загінулі ў іраўным баі з карнымі войскамі каля маёнтка Свечкі». Трэба сказаць, што ў гэтым касцёле, па тагачаснай традыцыі, іх тайна адпывалі. У магіле на старых плябанскіх могільках спачылі выдатныя людзі. Юльян Бакшанскі пачаў рэвалюцыйную дзейнасць яшчэ на пачатку 40-ых гг., калі вучыўся ў Віленскай гімназіі. Пасля вяртання з Разанскай губерні, куды быў асланы царскім урадам, у 1847 годзе зрабіў спробу падняць паўстанне смаргон-

скіх сялян, за што быў асуджаны на 12 гадоў катаргі. У 1863 годзе арганізаваў і ўзначаліў атрад паўстанцаў і ў сутычцы з урадавымі войскамі загінуў. Пра другіх можна казаць, відаць, не менш. А колькі іменаў яшчэ невядома! Дык чаму б не стварыць тут музей, які ўмоўна можна назваць музеем рэвалюцыйнага руху на Беларусі? Тым больш, што Карл Маркс ахарактарызаваў паўстанне, якое пачалося ў студзені 1863 года, як «шырокае адкрыццё» эры рэвалюцый у Еўропе.

Тры гады назад якраз і ішла гаворка аб пераўтварэнні былога касцёла пад музей, які мог бы стаць філіялам Мінскага абласнога краязнаўчага музея. Тады ж Мінскі аблвыканком паветамі, што ва ўпраўленні культуры «распрацоўваецца перспектывыны план рамонтна-рэстаўрацый і выкарыстання помнікаў архітэктуры на 1981—1985 гг., дзе будуць улічаны ўсе нявыкарыстаныя помнікі архітэктуры вобласці, у тым ліку касцёл вёскі Плябань». За тры гады стан помніка, зразумела, сам па сабе не паляпшыўся. І мелі рацыю «альпіністы», калі абураліся адносінамі да сваёй справы тых, каму «па штату» належыць займацца пытаннямі ахо-

вы і рэстаўрацыі пабудовы, падобных касцёлаў у Плябані: ніякіх станоўчых зрухаў з моманту падзей трохгадовай даўнасці; нават не з'явілася ахоўная дошка, якая б сведчыла, што будынак некаму патрэбны. Станоўчае вырашэнне пытання з плябанскім касцёлам дазволіла б стварыць яшчэ адзін культурны цэнтр, як гэта сталася з Купалаўскім заваднікам у Вязынцы, паркам Максіма Багдановіча ў Ракуцёўшчыне, архітэктурна-археалагічным комплексам у Заслаўі, Музеем беларускага народнага мастацтва ў Раўбічах, якія з гонарам нясучь сваю выхавальна-асветніцкую ролю, збіраючы і штодзённа, і яшчэ больш, у святочныя дні года нямала людзей, якія цікавяцца культурай народа.

У дачыненні да альпінізму на Беларусі трэба было б таксама прыняць нейкае канкрэтнае рашэнне. Відавочна, калі існуе такі від спорту і ёсць яго прыхільнікі ў рэспубліцы, то ім неабходны нейкія трэнераваныя базы. З-за адсутнасці натуральных умоў для трэніровак кожная з секцый уласнымі сіламі шукае выйсце са становішча. Вядомыя факты, калі падобныя трэніроўкі праводзіліся на мурах Мірскага замка, на раўбіцкім касцёле, на млы-

не ў Лошыцы, на царкве, што знаходзіцца на левым беразе Сажа каля Гомеля. Няма гарантыі, што гэты пералік поўны, бо да кожнага ж з помнікаў архітэктуры не паставіш вартаўніка. Дарэчы, сказаць, тыя спартсмены, з кім давялося сутыкнуцца ў Плябані, адносяцца да секцыі горнага турызму. Калі альпіністы курюруюцца Рэспубліканскім камітэтам па фізкультуры і спорце, то хто ж апыкае горных турыстаў? Гэтага мне самому высветліць не ўдалося. Але той ці іншы апыкун мусіць парушыць аб стварэнні належных трэніровачных умоў сваім падпечным. Тым больш, што і альпінізм, і горны турызм звязаныя з пэўнай рызыкай для жыцця. Пры вырашэнні гэтага пытання, відаць, адпадзе патрэба розным секцыям «самапасам» шукаць сабе «горныя стадыёны».

Трэба пракантраляваць вырашэнне пытання з былым касцёлам у вёсцы Плябань.

І. ЧАРНЯУСКІ,
начальнік аддзела археалагічных даследаванняў Беларускага спецыялізаванага навукова-рэстаўрацыйнага вытворчага аб'яднання «Белрэстаўрацыя».

Футбольны слалам Сергея Алейнікова.

Фота А. БАСАВА.

сваіх сілах, значна павысілася і тэхнічная падрыхтоўка, але ў той жа час адчуваеш, як не стае мінчанам таго ўнутранага яркага агеньчыка, які заўсёды гарэў у іхніх грудзях і ад яго, гэтага нябачнага агеньчыка, запальвалася, гарэлі ўсе дзевяноста мінут, сэрцы балельшчыкаў.

Таму і атрымліваецца, што мы бачым на полі дзве розныя каманды. Адна элегантная, нават падкрэслена артыстычная, упэўненая ў сваёй тэхнічнай перавазе, часам бліскучая ў імправізацыі, разыграе свой спектакль у цэнтры футбольнага дывана, другая — у штрафной пляцоўцы ці на падыходах да яе — выглядае разгубленай, няўпэўненай, нібы двоечнік на экзамене. Адкуль жа такія метамарфозы? Чаму замест усё ж такі прыёмнага эпітэта «чэмпіёны на галюных момантах», ужо можна пачуць «каманда, якая не бачыць чужых варот...»

Безумоўна, у калектыве дынамаўцаў выраслі добрыя майстры і аб гэтым яскрава сведчыць тое, што многія з іх уключаны ў розныя зборныя краіны. Аднак, многае сёння на сябровае.

Як бы вы, напрыклад, паставіліся да такога факта, што рэжысёр аднаго з вядучых тэатраў нашай рэспублікі за цэлы год не знайшоў часу зазірнуць у тэатральна-мастацкі інстытут — паглядзець спектаклі, якія паставілі маладыя артысты? Скажаце, што такога не можа быць, і, канечне, не

памыліцеся. Сапраўды — неверагодная сітуацыя.

А што ў футболе? Валерый Пятровіч Чараваты, адзін з кіраўнікоў вядомай дзіцяча-юнацкай спартыўнай школы нумар пяць, якая дала пуцёўку многім сённяшнім дынамаўцам не толькі ў каманду майстроў, але і ў зборную краіны, з трывогай і болей расказваў мне, што за апошні час ён амаль не бачыў трэнераў «Дынама» не толькі на трэніроўках, але нават і на афіцыйных гульнях на прыз «Крыштальны мяч».

Ці не ад гэтага недагляду, недалянабачнасці цяпер у камандзе амаль не існуе канкурэнцыі, якая заўсёды стымулюе спартсменаў? І таму не сакрэт, што пакуль не будзе здаровай канкурэнцыі за права выйсці на суд гледачоў, цяжка разлічваць не толькі на чэмпіёнскае званне, але і на стабільнасць выступленняў. Восемнавіта гэтую акалічнасць і высветліла «лістападаўская катастрофа» дынамаўцаў у мінулым годзе. Таму я і не вельмі здзівіўся, калі ўбачыў у зьявічым спіску на сёлетні чэмпіянат прозвішча былога маскоўскага тарпедаўца Дазморавы. Не сумняваюся, што ён здольны футбаліст, можа прынесці карысць камандзе, але, як некалі гаварыў Твардоўскі, «і ўсё ж, і ўсё ж, і ўсё ж...»

1986 год. Сакавік

Дык як усё ж такі «пераплысці «Днепр», ды і не толькі яго? На гэтае пытанне, мне здаецца, адказалі самі дынамаўцы

сваёй гульнёй з бакінскім «Нафтыч». Надвор'е перашкодзіла мінчанам прымаць азербайджанскіх футбалістаў на сваім стадыёне і яны выбралі Брэст, горад, у якім некалі рабіў першыя крокі на трэнерскай сцяжыні іх былы настаўнік. Не ведаю, бачыў Малафееў тую гульню ці не (галы, вядома, прааналізаваў у вярчэнні «Футбольным аглядзе»), але ж, мяркую, ён парадаваўся і за тых, хто рыхтуецца паехаць пад яго пачатак у далёкую Мексіку, і за тых, хто застаецца абараняць спартыўны гонар «Дынама» ў чэмпіянаце.

Другі тайм матча яскрава паказаў, якімі багатымі патэнцыяльнымі магчымасцямі валодае наша каманда. Быццам успомніўшы, што гэта іхняя прэм'ера перад брэсцкімі гледачамі, якія толькі на экранях тэлевізараў бачылі вялікі футбол, мінчане ўспыхнулі няроўным, але яркім полымем, і тады аказалася, што абарона гасцей, якая напачатку здавалася гранітнай сцяной, не такая ўжо і непераадоўная перад няўтрымным жаданнем перамагчы. А трэці гол на апошніх секундах яшчэ больш узмацніў гэтае адчуванне.

Тады і падумалася: будзе для дынамаўцаў кожны матч прэм'ерай, — будзе і вялікі футбол.

Пачаўся красавік. І зноў мінчане прыпаднеслі «сюрпрыз». Два паражэнні запар... Ну што тут скажаш? Пачакаем.

Алесь КРЫГА.

Сілан ГУСЕЎ

31 сакавіка 1986 г. на 89-м годзе жыцця пасля працяглай хваробы памёр пісьменнік, член КПСС з 1924 года, персанальны пенсіянер рэспубліканскага значэння Сілан (Сіла Нічыпаравіч) Гусеў.

Нарадзіўся Сілан Гусеў 14 жніўня 1897 года ў в. Калясянка Чавускага раёна Магілёўскай вобласці ў сялянскай сям'і. Быў парабкам у памешчыка, з 1913 года працаваў на суконнай фабрыцы ў Пецярбурзе. За распаўсюджанне рэвалюцыйных прапламацый у 1914 годзе высланы з горада. Працаваў на бабудоў чыгункі, служыў на Балтыйскім флоце.

У пачатку кастрычніка 1917 года залічаны на крэйсер «Аўрора». З атрадам рэвалюцыйных матросаў штурмаваў Зімяні Палац. Служыў у Чырвонай гвардыі Чырвонай Арміі, а таксама на Чарнаморскім фло-

це. Удзельнічаў у грамадзянскай вайне і ў барацьбе з інтэрвентамі. Быў паранены.

З 1921 да 1930 года працаваў на партыйнай і савецкай рабоце ў Беларусі. У 1933 годзе ў Мінску скончыў Камуністычны інстытут журналістыкі. Пасля — рэдактар літаратурнага альманаха «Атака», рэдактар радыёкамітэта, дырэктар Дома творчасці, кансультант у кабінете маладога аўтара Саюза пісьменнікаў БССР, дырэктар Літфонду БССР.

У гады Вялікай Айчыннай вайны служыў у Савецкай Арміі. У пасляваенны час працаваў вучоным сакратаром Музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, ва ўстановах культуры, друку Беларусі.

Узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга, ордэнамі Айчыннай вайны I і II ступені і медалямі.

Першае апавяданне Сілана Гусева было надрукавана ў 1933 годзе. На яго творчым рахунку — зборнік апавяданняў «За жыццём» і аповесць «Шлях юнака». У сваіх творах пісьменнік расказваў пра рэвалюцыю, людзей вёскі, іх барацьбу за новае сацыялістычнае жыццё.

Светлы вобраз шчырага чалавека, пісьменніка-камуніста Сілана Гусева назаўсёды захаваецца ў нашых сэрцах.

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАУ БССР
МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
БССР

Саюз пісьменнікаў БССР з глыбокім жалем паведамляе, што на 89-м годзе жыцця памёр беларускі пісьменнік, удзельнік Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай вайны, член КПСС з 1924 года ГУСЕЎ Сілан Нічыпаравіч і выказвае спачуванне родным і бліжнім нябожчыка.

Каленты Літаратурнага музея Януба Коласа смуткуе з прычыны смерці былога супрацоўніка ГУСЕВА Сілы Нічыпаравіча і выказвае спачуванне родным і бліжнім нябожчыка.

БІБЛІЯТЭКА САВЕЦКАГА РАМАНА

У Дзяржаўным выдзеле ССРС распацавана новая міжвыдавецкая кніжная серыя «Бібліятэка савецкага рамана» ў 70-ці тамах, выпуск якой ажыццявіцца ў перыяд з 1987 па 1989 год выдавецтвамі краіны.

Бібліятэку склалі лепшыя творы М. Горькага, М. Шолохава, К. Сіманова, А. Талстога, Ф. Абрамава, Ч. Айтматова, В. Астаф'ева, Ю. Бондарова, Г. Маркава, А. Іванова і іншых выдатных прадстаўнікоў савец-

най шматнацыянальнай літаратуры.

Беларуская літаратура прадстаўлена раманамі І. Мелена «Людзі на балоце» і І. Шамякіна «Вазьму твой боль», якія выйдуць у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў 1987 годзе, а таксама аповесцю В. Быкава «Знак бяды», што рыхтуецца да выпуску ў выдавецтве «Советский писатель».

В. ВАЛЫНСКІ.

ВІЦЕБСК — ГОРАД МУЗЕЯЎ?

Не магу не адгукнуцца на артыкул «Зберагаць, аднаўляць, скарыстоўваць», які з'явіўся ў рубрыцы «Помнікі роднага краю». Сапраўды, у гэтай справе ў нас ёсць яшчэ шмат набалелых праблем, якія, безумоўна, даўно ўжо час вырашыць. Не трэба, мне здаецца, тлумачыць, якую вялікую ролю ў выхаванні савецкіх людзей могуць і павінны адыграваць помнікі нашага доўгага доўгага.

У артыкуле Віцебск адзначаўся з нялепшага боку, а гэта ж адзін са старэйшых гарадоў Беларусі, які адыграў значную ролю ў яе гісторыі, які меў выдатныя помнікі архітэктуры. На жаль, многія з іх страчаны, у тым ліку і ў нядаўні час. Нельга сказаць, што ў горадзе зусім нічога не ро-

біцца па захаванні помнікаў архітэктуры, праводзіцца, хоць і вельмі марудна, рэканструкцыя старога цэнтра горада. Добрыя і сапраўды кваліфікаваныя рэстаўрацыйныя работы праводзяцца зараз у будынку былой ратушы. Але даўно чакуюць аднаўлення Благовешчанская царква XII ст. (а такіх жа помнікаў на Беларусі адзінкі!), касцёл Базіліянскага кляштару, касцёл св. Варвары, царква на вуліцы Леніна (на супраць будынка абласной бібліятэкі). Ніякіх канкрэтных планаў у рэстаўрацыі гэтых помнікаў няма. У той жа час у горадзе шмат будуюць (і плануюць будаваць) новых культурна-асветных устаноў. Стала вядома, напрыклад, што зала камернай

музыкі, якая сапраўды даўно патрэбна гораду, будзе размешчана ў адным з памяшканняў новай гасцініцы. Хто будзе спрачацца, што помнік старажытнай архітэктуры для гэтай мэты падыходзіць намнога лепш?

Не можа старажытны Віцебск пахваліцца і сваімі музеямі. Па сутнасці, іх толькі два — краязнаўчы і музей М. Ф. Шмырова. Ствараецца, хоць і не вельмі шпаркімі тэмпамі, музей старажытнага Віцебска. Для горада з больш чым 1000-гадовай гісторыяй і 350 тыс. насельніцтва, згадзіцеся, гэта не шмат, асабліва калі параўнаць з суседнім Смаленскам або літоўскім горадам Каўнасам, з якімі Віцебск спаборнічае. У Смаленску і Каўнасе існуюць дзесяткі музеяў.

Узнімалася пытанне аб стварэнні ў нас мастацкага музея, бо віцебская школа жывапісу вядома не толькі ў Беларусі, асобныя яе прадстаўнікі сталі сусветна вядомымі мастакамі. З такой прапановай выступіў Віцебскі дзяржаўны педагагічны інстытут імя С. М. Кірава. Узнікае, перш за ўсё, пытанне

аб памяшканні. Але ж больш добрага рашэння, чым прыставанне для гэтай мэты аднаго са старажытных гарадскіх будынкаў, знайсці нельга. Тым больш, што многія работы маглі б зрабіць студэнты і выкладчыкі нашага інстытута, ды і іншыя ВНУ не адмовілі б у дапамозе.

Зроблены першыя крокі па стварэнні літаратурнага музея Віцебшчыны, але работы яшчэ вельмі шмат, патрабуецца і афіцыйная падтрымка, і кваліфікаваная дапамога. А музей сапраўды мог бы быць выдатны — дзесяткі, калі не сотні сыноў і дачок віцебскай зямлі пакінулі свой след, часам вельмі значны, і ў беларускай, і ў рускай, і ў польскай літаратуры. Шмат пісьменнікаў іншых народаў тым ці іншым чынам былі звязаны з Віцебшчынай.

Хацелася б звярнуцца да пісьменнікаў-віцебчан з просьбай падтрымаць нашыя намаганні. З задавальненнем сустраціліся б з вамі ў нашым музеі, вельмі б дапамаглі нам вашы парады і экспазіцыйныя матэрыялы.

Трэба адзначыць і той факт, што прапаганда лепшых помнікаў беларускага доўгага доўгага таксама павінна быць лепшай. Чаму б не выдаць набор паштовак «Архітэктурныя помнікі Беларусі»? Упэўнены, яны б мелі поспех. Адлюстраванні помнікаў мінулага маглі б упрыгожыць календары — як вялікія, так і маленькія. Ды і добры фотаальбом, нахштат вядомага «Памяць зямлі беларускай», не ляжаў бы доўга на паліцах кнігарань. Настаў час і для таго, каб выдаць альбом «Гарадскі пейзаж Беларусі на карцінах мастакоў XVI—XIX стагоддзяў».

У заключэнне хочацца сказаць, што пытанні, узнятыя ў артыкуле «Зберагаць, аднаўляць, скарыстоўваць», вельмі надзённыя, на іх, несумненна, адклікнуцца многія чытачы «ЛіМа», усе, хто не абыхаваў да лёсу помнікаў нашай культуры.

С. ЯКАУЛЕЎ,
выкладчык кафедры
мовы і літаратуры
Віцебскага педагагічнага
інстытута імя С. М. Кірава.

...Ліфт узяў мяне на дзевяты паверх аднаго з сучасных жылых дамоў, што па вуліцы Сурганава. Менавіта тут і знаходзіцца гэтая творчая майстэрня — залітае праміянні сонца прасторнае памяшканне для паўсядзённай працы мастака-графіка. Здавалася б, няма патрэбы засяроджваць увагу на інтэр'еры рабочага кабінета. І ўсё ж першае уражанне ад рэчаў, што жыўць побач з творцай, шмат што могуць сказаць пра гаспадару, непрыкметна праявіўшы тую прычынаю атмосферу духоўнасці, якая пануе вакол ягоных думак, схільнасцей, памкненняў і якай ў чымсьці раскрывае характар чалавека, тлумачыць адносіны яго да жыцця.

Пра што ж расказалі рэчы ў гэтай майстэрні? Вунь тая безліч букетаў засушаных палых кветак, што стаяць на светлых драўляных паліцах, нягучна апавядаюць пра тое, як любіць Алена Георгіеўна паблукваць па сцежках роднага краю і як хоча, каб кавалачак гэтай вытанчай прыгажосці быў пастаянна перад вачамі. А унікальныя калекцыі чорна-глянцаванай керамікі, разьбы па дрэве, глінянай цацкі нібы сведчаць: мастачка глыбока шануе і захапляецца тым, што стагоддзямі перадавалі з пакалення ў пакаленне рукі народных майстроў, іх фантазія, густ і самабытны талент.

Кнігі... Іх у майстэрні мноства. Гэта зусім зразумела: мастацтва кніжнай графікі — галоўная справа жыцця Алены Лось.

Мы сядзім за шырокім рабочым сталом гаспадыні майстэрні. Наша гутарка — пра апошнія выданні кніг для дзяцей, якія яна аформіла, пра тое, над чым мяркую працаваць надалей.

Ведаю, што А. Лось за трыццацігадовы шлях сваёй творчай дзейнасці праілюстравала каля сотні літаратурных выданняў, што сёння, бадай, не знойдзеш сярод маленькіх чытачоў рэспублікі таго, хто б не трымаў у руках кніжкі гэтага майстра, не разглядаў уважліва маляўнічыя «карцінкі» на яе старонках.

Вось і я з цікаўнасцю гартаю цудоўна выдадзены зборнік невялікіх навел пад назвай «Дзесяць дзён у Барку», які выдавецтва «Юнацтва» выпусціла ў свет для «дашкאלат». Такая кніжка не можа не здзіўляць! Кожная ілюстрацыя ў ёй, як маленькае самастойнае жывапіснае палатно са сваім сюжэтам, вобразамі, кампазіцыяй. Мне надалося, што Алена Лось лёгкая і проста вырашыла тут сваю творчую задачу, што ёй не давалася назапашваць эскізы, пакутаваць над белым аркушам паперы: малюнікі ні бы сатканы з жыццесцвярдзальных колераў і адценняў, прасякнуты імгненнасцю задумы.

— Ці так гэта, Алена Георгіеўна?—пытаюся ў мастачкі.—Здаецца, што «Дзесяць дзён...» зроблены, як канцэрт, на адным дыханні. Да таго ж вельмі зацікавіла і тое, што кніжка цалкам належыць вашай творчай фантазіі: аўтарам тэксту таксама з'яўляецца вы. Ян нарадзіліся гэтыя апавяданні? Ці ёсць сапраўды такі Барок на зямлі?

Алена Георгіеўна ўсміхнулася і пасунула кніжку бліжэй да сябе:

— Так, гэта менавіта той шчаслівы выпадак, калі адразу было ясна, што малываць... Пяць гадоў запар я ездзіла ў вёску Млынок, што стаіць на беразе Прыпяці ў Жыткавіцкім раёне. Палюбіла гэтыя мясціны, дзе шмат каштоўнага матэрыялу назапашваў для творчай працы. Тыя мае жыццёвыя і мастакоўскія назіранні, як бачыце, спатрэбіліся для «Дзесяці дзён у Барку»... Памытаю, мы з сынам выправіліся ў Млынок дажджлівай парой. Рэчка ў той час так разлілася, што ста-

Алена Георгіеўна паклала перада мной вялікія лісты эскізы, на якіх пасляліліся казачныя героі. Варыянты малюнкаў столькі, што хапіла б не на адно выданне. Вось рабочыя накіды да «Беларускіх народных казак»: тут усё больш вобразаў лясных жыхароў—мядзведзя, лісяня, зайчана... А гэта эскізы ў чырвона-вохрыстых тонах—да «Залатой яблыні», вась і яна сама, прыгажуня-яблынька з наліўнымі пладамі, якую хлопчыкі і дзяўчынкі ўжо бачылі на кніжнай вокладцы...

творчасці. І ўменне адлюстравачы слова пісьменніка праз нацыянальнае — адметная рыса кніжнага графіка Алены Лось.

— Як працуеце над вясковым тэмай?—звяртаюся да яе.—Па ўсім відае, што яна бліжэй ваму мастакоўскаму светапогляду.

— Нельга адлюстравачы жыццё вёскі, калі яго не ведаеш. Мастак не адбудзецца без падарожжаў па родным краі, страціць шмат істотнага. Вось чаму так часта выпраўляюся ў вандроўкі па Беларусі. Асабліва

неаднойчы. Ну, як ты намаляеш на застаўцы пасля верша чарніцы, калі тут гаворка ідзе пра суніцы? Паўтараю, літаратурны твор трэба ведаць дасканала, але «расквешваць» яго фарбамі, вобразамі толькі тады, калі жывешся з ім, па-мастачку пераасэнсуеш...

Гутарку нашу перапыніў тэлефонны званок. Пакуль Алена Георгіеўна размаўляе, я перагортваю старонкі кніжкі «Крылаты цях» пісьменніка Валіяціна Лукшы. Будзьце дабраўшымі да лесу і ракі, да птушкі на галіцы і красачкі ў лузе, да ўсяго, што стварыла прырода зямля для нас, людзей, — нібы заклікае мастачка сваімі ілюстрацыямі. Гэтая дабрата, шчырасць чалавечых пачуццяў—і ў «Вясне» Канстанція Буйло, «Загадка» Н. Гілевіча, словам, ва ўсім, да чаго дакранаюцца рукі графіка. Можна толькі падзівіцца яе здольнасці ў вышэйшай ступені ярка і вобразна выплеснуць на паперу эмацыянальнае напал літаратурнага твора.

— Колькі кніжак за год выходзіць з вашай творчай лабараторыі?—пацікавілася я.

— Адна-дзве. Цяпер васьмі зноў узялася за намку, якая называецца «Разумная дачка», прапанавала яе выдавецтву «Юнацтва». Мяркую зрабіць яе буйным серыйным фарматам. Хочацца, каб гэтая кніжка пра дзяўчынку-сямігодку атрымалася не толькі прыгожай, але і пазнаваўчай. Буду зноў пісаць ілюстрацыі тэмперай, якая дае больш яркі каларыт. Тады малюнікі атрымаюцца сакавітымі...

— Ну, а бывае, калі работа, як гаворыцца, «не ідзе»? Чым тады займаецеся?

Алена Георгіеўна засмялася і паказала на палічку, дзе выстайліся драўляныя лялькі:

«Залатыя ключык» Алены Лось

ла падобнай да вялікага возера, а вёска—нібы маленькі астравок у ім. Паўсюль—вада. Але жыццё вясноўцаў ні на хвіліну не заціхае, віруе сабе, і ўсё больш на рачульцы: тут кабеты і блізнячкі, і жаны, а дзятва, здаецца, і наогул з вады не вылазіць, плёскаецца побач з качкамі, гусямі. А наўнол такая незвычайная прыгажосць, што не стрымалася: вырашыла расказаць пра гэта не толькі фарбамі, але і словамі...

— Ну, а навелка «Цудоўныя кветкі цёткі Алены»? На ілюстрацыях такія дзівосныя, з непаўторнымі нарункімі тканымі поцілкі, сур'ятамі, ручнікі. Адкуль гэта?

— Нелькі мы завіталі ў хату мясцовага кавала. Я ахнула, калі убачыла тыя рэчы! Высветлілася, што ўсё стварыла кавалёва жонка—выдатная вясковая майстрыха. Мне засталася занатаваць гэтыя ўзоры ў сваім рабочым альбоме. Вось так інтэр'ер кавалёвай хаты з яго начыннем, вядома, крыху стылізаваны, перабраўся на старонкі кнігі. Гэтакасама, як і сабака Босы, старая каза Малюта з вёскі Млынок апынуліся ў маім Барку...

У той дзень у майстэрні Алены Лось давалася перагледзець шмат выданняў, праілюстраваных гэтым таленавітым майстрам кніжнай графікі. І зноў пераконваешся: яе стыль сапраўды непаўторны. І гэта не трывіяльны эпітэт. Мастачка ніколі не рабіла свае ілюстрацыі ні пад народны лубок, ні пад дзіцячы малюнак, ні пад «дарослую» карціну. Яна проста ўмее чытаць тэкст, звернуты да дзіцяці, умее зусім падзіцячы захапіцца ім, уявіць казку або прымаўку так самабытна, ярка, нібы адкрываючы свет прыроды наоў, здзіўляючыся ягонай шматфарбнасці, рытмам пастаянна, з дня ў дзень. Навучыцца гэтаму, відаць, не магчыма. Такая шчаслівая якасць уласціва толькі натуре, надзеленай фантазіяй.

— Мо таму так плячотна ставіцца да казкі?—зноў звяртаюся да А. Лось.—Вам давалася «апануць» у мастацкую вопратку дзесяткі узораў гэтага жанру народнай творчасці...

Узнёсла-рамантычны Іван Світаннік паўстае перад вачамі ў дзесятках каларовых накідаў, у нігуні ж увайшлі толькі нямногія. Ляціць-імчыць з ліста яшчэ адзін папулярны герой, якога ўсе мы ведаем і любім з дзяцінства. Гэта—славуці «Канёк-Гарбунчо»...

— Наўрад ці сустрэнеш чалавека, які б не любіў казку, —нібы падхоплівае мае думкі Алена Георгіеўна.—Вось чаму на мастака тут кладзецца асабліва адказнасць. У малюнку, выкананым да дзіцячага выдання, павінен быць свой чарадзейны «залаты ключык», які адчыніць дзверы ў таямніцу казкі, што бярэ нас у палон з маленькага адвечнага супрацьборства добра і зла...

— Відаць, «залаты ключык» вы падбіраеце да кожнай сваёй кніжкі, над якой працуеце?

— Як жа без яго абыйсціся? Але паўтарацца нельга. Прыгадаю нядаўнюю сваю работу. Гэта серыя з трох кніжак пад назвай «Светлячок». Адрасавана яна дзецям рознага ўзросту. Тут сабраны класічныя творы рускіх і беларускіх пісьменнікаў, казкі, прымаўкі, лічылкі, якія выдаюцца на дзвюх мовах. Асабіста я працавала над другой паліку кніжак—для дзяцей ад пяці да сямі год. Яна тэматычна разнастайная: тут і сучаснасць, і Вялікая Айчынная вайна, і казкі. Усяго зрабіла канчаткова каля трыццаці палосных ілюстрацый, не лічачы разнастайных заставак на палях...

Пакуль гаспадыня майстэрні хавае ў папку рабочыя эскізы, я думаю пра тое, што убачыла. Не толькі наўмыснасць, але нават знешняй «сочненнасці» не сустрэнеш у ілюстрацыях мастачкі. Яна проста не здольная быць у чымсьці няшчырай, яе разец, аловак або пэндзаль ідуць толькі за жывым непасрэдным назіраннем. «Вось так мы жывём, —нібы гавораць героі яе твораў,—такія ў нас песні, легенды, паданні, такія дрэвы, лес асенняй парой, такія цудоўныя людзі!» Вось чаму мастацтва яе па сваім духу блізкае народнай

люблю палескія краявіды, сваю вёску Ружаны, дзе правяла дзяцінства. У гэтых мясцінах і сёння захаваўся самабытны рамёствы, унікальныя народныя касцюмы, гаспадарчыя прылады, старадаўнія лубкі, вырабы з саломкі, лёну... Калі, напрыклад, працавала над «Летам у серванце» Міколы Янчанкі, дык успомніла, як матуля завязвала гарлачыкі з маланом лісцем папартніа, і адлюстравала потым гэта на адной з маленькіх заставак. І цяпер, калі убачу ў вёсцы штосьці

прыкметнае, толькі ёй уласцівае, адразу раблю ў альбоме накід. Пагадзіцеся, ну як, напрыклад, можна выдумаць такі востры сервант або чырвоную з белым камоду і бланкітныя сцены? Летас у вёсцы Дарашэвічы я «паглядзела» такія незвычайныя інтэр'ер у бабульчынай хатцы. Дарэчы, я шмат фатаграфую, але ніводны здымак не можа так перадаць дэталі, як малюнак...

— Ваша задача—«ажывіць» зрокава літаратурны твор. Што найбольш важнае, на вашу думку, у гэтым працэсе?

— Не быць банальна дакладным. Ілюстрацыя, калі яна ўсяго толькі адпавядае тэксту, проста ідзе за ім, добра ніколі не атрымаецца. Але разам з тым трэба ведаць тэкст, як канцэрт, ад «а» да «я». Вось, напрыклад, «Габрынька і Габрусь» пээтэсы Дануты Бічэль-Загнетавай. Манет да гэтай кніжкі рабіла дзесяткі разоў, ды і сам тэкст чытала

— Тады выпальваю па дрэве. Бачыце, гэта звычайныя прылады працы любой гаспадыні—рознага памеру таўкачкі. Я іх ператвараю ў казачныя прыгажуні. Вунь адна з іх—Шамаханская царэўна. Калі ж сур'ёзна, дык еду на прыроду, пішу алеям, акварэллю...

...Некалькі гадоў сустрэчы ў майстэрні хутка прайшлі. Я развітваюся з гаспадыняй, шчыра гавару ёй словы ўдзячнасці, захаплення. Але яна, відаць, больш прыдзірліва вымярае вартасці сваёй твораў, чым самы дасціпны крытык мастацтва. І ў адказ мне прагучала: «Няўжо так спадабалася?» Я разумею: гэта не жаночае какецтва. Гэта—душэўны стан творцы, які заўсёды сумняваецца, адчувае незадаволенасць сабой і шукае, шукае зноў...

Л. КРУШЫНСКАЯ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05649 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адзнака сакаратара—33-19-85, аддзела публіцыстыкі—33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра і выяўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела музыкі і кіно—33-21-53, аддзела культуры—33-24-62, аддзела інфармацыі—33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі—33-24-62, выдавецтва—23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апавяданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыне ў двух экзэмплярах. Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКИ, Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.